

Målbryting

Skrifter frå prosjektet Talemålsendring i Noreg - nr. 3

Kjetil Jensen

UBT, KS og Mål

Språkendringsmønstre

**En metodekritisk analyse
av apokope i fauskedialekten**

UBT/KS tids Mål
1999 Nr 3
Målbryting

2012-01-30

NORDISK INSTITUTT • UNIVERSITETET I BERGEN

tids Mål

Målbryting

Skrifter frå prosjektet *Talemålsendring i Noreg*

3 • 1999

Kjetil Jensen

Språkendringsmønstre

En metodekritisk analyse av apokope i fauskedialekten

Redaktør: Gunnstein Akselberg
Redaksjonskomité: Styringsgruppa for prosjektet
Talemålsendring i Noreg

Nordisk institutt, Universitetet i Bergen

<https://doi.org/10.7557/17.4722>

CC BY 4.0

12c 009210

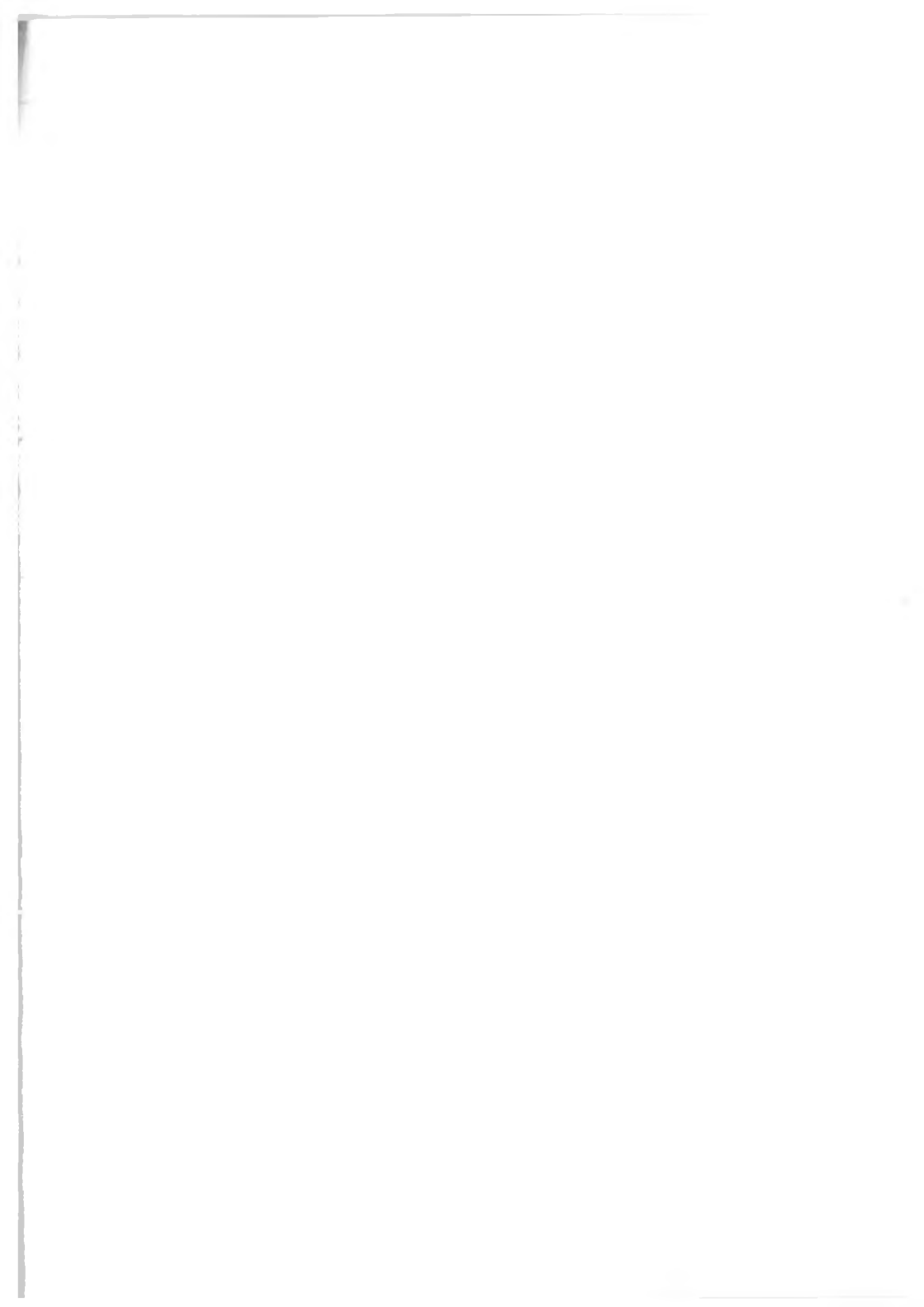
Omslag: Erik Grung
Sats: Gunnstein Akselberg
Trykk: Bergen Trykk AS

FØREORD

Språkendringsmønstre. En metodekritisk analyse av apokope i fauskedialekten av Kjetil Jensen er skriven som hovudfagsavhandling ved Institutt for språk og litteratur, Universitetet i Tromsø, våren 1996. Avhandlinga vert trykt her med nokre redaksjonelle endringar og rettingar.

Bergen i november 1999

Gunnstein Akselberg
redaktør

KJETIL JENSEN

SPRÅKENDRINGSMØNSTRE

EN METODEKRITISK ANALYSE AV APOKOPE I FAUSKEDIALEKTEN

INNHold

TABELLER	11
FIGURER	13
TEGN	15
1. INNLEDNING	17
2. TALEMÅLSSTUDIET - BAKGRUNN OG FORUTSETNINGER	21
2.1. FRA HOMOGENE DIALEKTER TIL SYSTEMATISK VARIASJON	21
2.1.1. TRADISJONELL DIALEKTOLOGI	22
2.1.2. BY-DIALEKTOLOGI	24
2.2. SOSIOLINGVISTIKK	25
2.2.1. DET KVANTITATIVE PARADIGMET	26
2.2.1.1. DEN SOSIOLINGVISTISKE VARIABEL	26
2.2.1.2. VARIASJONSREGLENES STATUS	29
2.2.1.3. ANALYSEPROGRAM	31
2.2.2. SPRÅKVARIASJON OG SPRÅKENDRING	32
2.2.2.1. ÅRSAKER TIL SPRÅKENDRING	34
2.2.2.2. <i>THE APPARENT TIME CONSTRUCT</i>	36
2.2.3. KRITIKK AV DET KVANTITATIVE PARADIGMET	40
2.2.3.1. STRUKTUR OG FUNKSJON	41
2.2.3.2. KAUSALE FORKLARINGER ELLER HERMENEUTISK FORSTÅELSE ...	42
3. METODE I MATERIALINNSAMLINGEN	47
3.1. REKRUTTERING AV INFORMANTER	47
3.1.1. SANNSYNLIGHETSUTVELGING	49
3.1.2. SKJØNNMESSIG UTVELGING	51
3.1.3. UTVALGSSTØRRELSE	52
3.2. UTVALGET I UNDERSØKELSEN	53
3.2.1. REKRUTTERINGSPROSEDYREN	54
3.3. BAKGRUNN FOR VALG AV SOSIALE VARIABLER	56
3.3.1. ALDER OG KJØNN	56
3.3.2. BOSTED	57

3.4. MATERIALINNSAMLING	58
3.4.1. KVANTITATIVE BETINGELSER	58
3.4.2. UFORMELL SPRÅKBRUK - EN KORT DRØFTING	59
3.4.2.1. INTERVJUET	62
3.4.2.2. DELTAKENDE OBSERVASJON	64
3.4.3. MATERIALINNSAMLINGEN I UNDERSØKELSEN	68
4. SPRÅKVARIABLEN	71
4.1. VOKALREDUKSJON OG APOKOPE I ET DIAKRONT PERSPEKTIV	71
4.1.1. APOKOPE I DAGENS DIALEKTER	72
4.1.2. APOKOPENS FRAMVEKST - MULIGE ÅRSAKER	75
4.2. APOKOPE I FAUSKE	79
4.2.1. VARIETETER	82
4.2.2. FAKTORER SOM KAN TENKES Å FREMME MODIFISERING	84
4.2.3. DE INTRALINGVISTISKE FAKTORGRUPPENE I UNDERSØKELSEN	89
5. STATISTISK ANALYSE OG INTERPRETASJON	93
5.1. OM BRUK AV STATISTIKK I SOSIOLINGVISTIKKEN	93
5.1.1. KORRELASJON OG ÅRSAKER	94
5.1.2. STATISTISK DATABEHANDLING - PROBLEM OG STRATEGIER	95
5.1.3. ANALYSEPROGRAMMET GOLDVÅRB	102
5.2. EN ANALYSE AV VARIASJON I FAUSKEDIALEKTEN	106
5.2.1. INTRALINGVISTISKE VARIASJONSMØNSTRE	106
5.2.1.1. ET FORSØK PÅ Å FORKLARE FAKTORENE VIRKNINGSGRAD	108
5.2.1.2. ENDELIG TILRETTELEGGING AV MATERIALET	110
5.2.2. SOSIOLINGVISTISK ANALYSE	112
5.2.2.1. TETTSTED	114
5.2.2.2. LANDSBYGD	116
5.2.2.3. DE GRAMMATISKE KATEGORIENE	117
5.2.2.3.1. ADVERB	118
5.2.2.3.2. BESTEMT INTETKJØNN	121
5.2.2.3.3. FLERTALL	121
5.2.2.3.4. SVAKE HANKJØNNSORD	123
5.2.2.3.5. SVAKE HUNKJØNNSORD	125
5.2.2.4. SOSIOLINGVISTISKE MØNSTRE SOM TEGN PÅ SPRÅKENDRING	127
5.2.2.5. INTRA- OG INTERINDIVIDUELL VARIASJON	130
5.2.2.5.1. IMPLIKASJONSANALYSE	131
5.3. OPPSUMMERING OG KONKLUSJON	135

6. SLUTTKOMMENTAR	137
LITTERATUR	139
APPENDIKS A	145
APPENDIKS B	149
APPENDIKS C	153

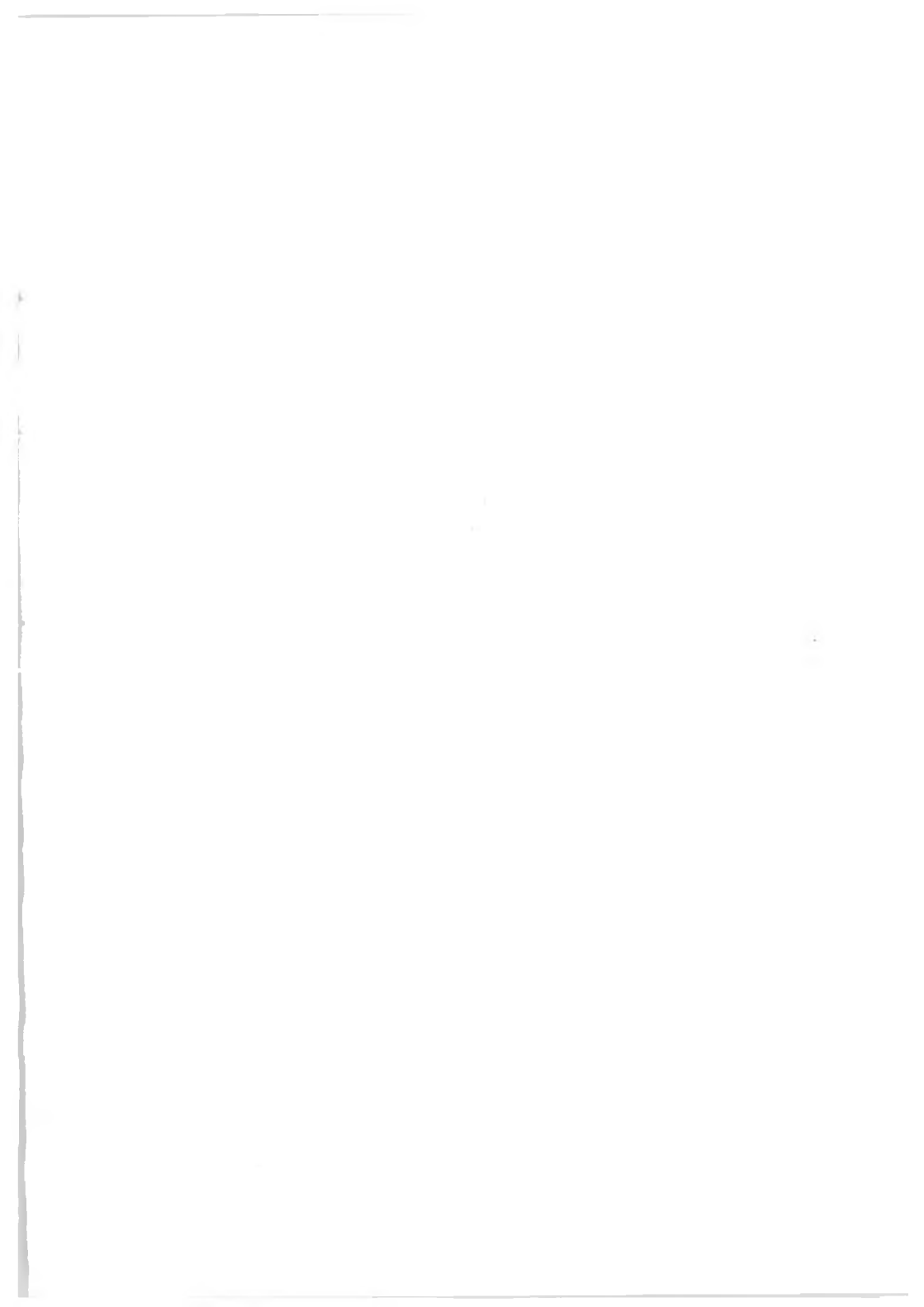
TABELLER

TABELL 3.1. Informantene etter bosted, alder og kjønn	53
TABELL 4.1. Reglene for apokope i A- og B-varieteteten av fauskedialekten	82
TABELL 5.1. Å studere bare totalsommene vil her gi mangelfull og misvisende informasjon	100
TABELL 5.2. Absolutt og relativ fordeling etter grammatisk kategori	106
TABELL 5.3. Prosjenter og sannsynlighet etter grammatisk kategori og ordstruktur	108
TABELL 5.4. Enstavingsord. Absolutt og relativ fordeling etter grammatisk kategori	112
TABELL 5.5. Prosjenter og sannsynlighet etter grammatisk kategori, alder og bosted	113
TABELL 5.6. Prosjenter og sannsynlighet etter grammatisk kategori og alder (tettsted)	114
TABELL 5.7. Prosjenter og sannsynlighet etter grammatisk kategori, alder og kjønn (landsbygd)	115
TABELL 5.8. Adverb. Prosjenter og sannsynlighet etter alder og kjønn (landsbygd)	119
TABELL 5.9. Bestemt intetkjønn. Prosjenter og sannsynlighet etter alder og kjønn (landsbygd)	120
TABELL 5.10. Flertall. Prosjenter og sannsynlighet etter alder og kjønn (tettsted)	122
TABELL 5.11. Flertall. Prosjenter og sannsynlighet etter alder og kjønn (landsbygd)	123
TABELL 5.12. Svake hankjønnsord. Prosjenter og sannsynlighet etter alder og kjønn (landsbygd)	124
TABELL 5.13. Svake hunkjønnsord. Prosjenter og sannsynlighet etter alder og kjønn (tettsted)	125
TABELL 5.14. Svake hunkjønnsord. Prosjenter og sannsynlighet etter alder og kjønn (landsbygd)	126
TABELL 5.15. Intra- og interindividuell variasjon - rangering og implikasjon	133

FIGURER

FIGUR 5.1. <i>Forholdet mellom observerte og predikerte verdier</i>	110
FIGUR 5.2. <i>Grammatisk kategori og alder (landsbygd)</i>	117
FIGUR 5.3. <i>Grammatisk kategori og alder (tettsted)</i>	118
FIGUR 5.4. <i>Adverb. Forholdet mellom observert og predikert apokope (landsbygd)</i>	119
FIGUR 5.5. <i>Bestemt intetkjønn. Forholdet mellom observert og predikert apokope (landsbygd)</i>	120
FIGUR 5.6. <i>Flertall. Forholdet mellom observert og predikert apokope (tettsted)</i>	122
FIGUR 5.7. <i>Flertall. Forholdet mellom observert og predikert apokope (landsbygd)</i>	123
FIGUR 5.8. <i>Svake hankjønnord. Forholdet mellom observert og predikert apokope (landsbygd)</i>	124
FIGUR 5.9. <i>Svake hunkjønnord. Forholdet mellom observert og predikert apokope (tettsted)</i>	125
FIGUR 5.10. <i>Svake hunkjønnord. Forholdet mellom observert og predikert apokope (landsbygd)</i>	126
FIGUR 5.11. <i>Grammatisk kategori, alder og bosted</i>	128
FIGUR 5.12. <i>Grammatisk kategori, alder og kjønn (landsbygd)</i>	129
FIGUR 5.13. <i>Intra- og interindividuelle variasjonsmønstre</i>	131

TEGN¹

χ^2 : Chi-kvadrat.

\times : kryssproduktet av faktorgruppene.

\geq : større enn eller lik.

\leq : mindre enn eller lik.

$>$: går over til.

\supset : impliserer.

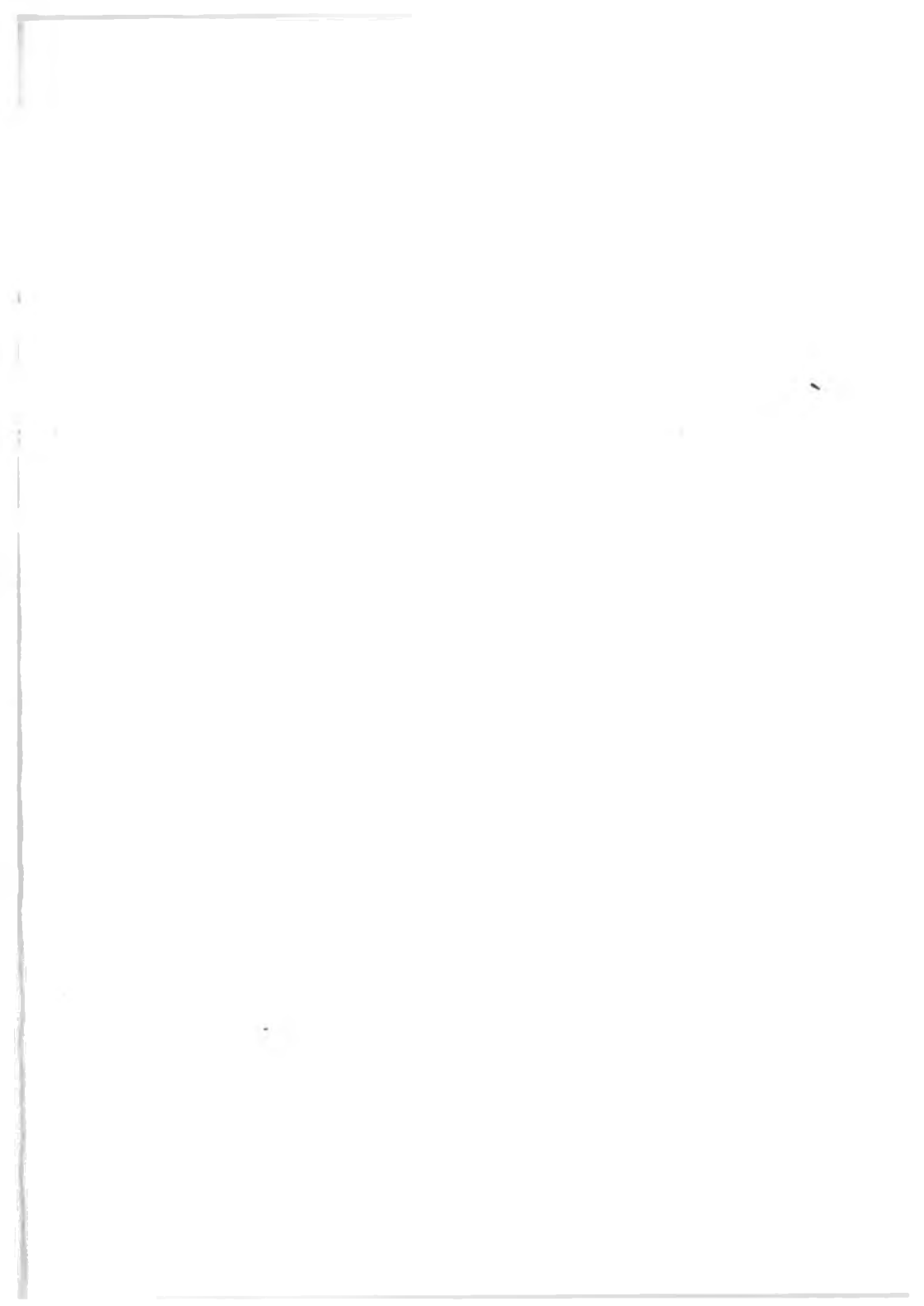
\emptyset : nullform av språkvariabelen (apokope).

Skrift mellom skråstrek /.../ er fonemisk.

/ʔ/ markerer både tonelag 2 og cirkumfleks.

I den fonemiske transkripsjonen har jeg benyttet IPA. I sitater gjengir jeg imidlertid forfatterens originale lydskrift.

¹I denne oversikten har jeg bare tatt med tegn som benyttes i teksten. Tegn og forkortinger som benyttes i tabeller og figurer, blir forklart der de opptrer.

1. INNLEDNING

I dette arbeidet vil jeg belyse sammenhengen mellom synkron språkbruksvariasjon og diakrone språkendringsprosesser. Denne sammenhengen blir gjerne oppfattet som selvsagt, og innenfor lingvistikken er det ikke uvanlig å referere til språkvariasjon som et pålitelig symptom på språkendring. Et omfattende sosiolingvistisk materiale bekrefter at det gjerne er slik, men viser samtidig at sammenhengen mellom synkroni og diakroni er problematisk fordi variasjonsmønstre kan være relativt stabile over tid. Dette er vel-dokumentert.

Fordi problemstillinger i tilknytning til språkendring står så sentralt i lingvistikken, har en også innenfor det kvantitative paradigmet vært opptatt av å skille mellom disse fenomenene. På bakgrunn av en lang rekke analyse-resultat er det utarbeidet en analytisk modell; *the apparent time construct*. Denne modellen bygger på forestillingen om at en kan identifisere språklig heterogenitet og sosialt betingede variasjonsmønstre som vil være karakteristiske for en pågående språkendringsprosess. Men jeg vil understreke: Ved hjelp av synkrone data vil en aldri kunne *dokumentere* diakrone prosesser, bare *prognostisere*.

The apparent time construct har imidlertid vist seg å gi pålitelige prognoser. Jeg har derfor valgt å bruke denne modellen til å undersøke bruken av *apokope* i fauskedialekten. Dette fenomenet har vært, og blir fremdeles oppfattet som karakteristisk, ikke bare av lingvister, men også av folk flest. Denne tradisjonelle oppfatningen kan synes lite relevant, særlig med henblikk på oppvoksende generasjoner. Mitt intuitive inntrykk er at omfanget av apokopen stadig blir mindre, og at den særlig på *tettstedet* Fauske gjør svært

lite av seg i språkssystemet, vel å merke som karakteristisk kjennetegn på dialekten.

Ifølge Hanssen (1985:27) er dette en prosess som har pågått lenge, og tidsgrensen kan "setjast meir enn 60 år attende i tida". Samtidig er han av den oppfatning at språkbrukerne på *landsbygda* i Fauske holder fast ved tradisjonelle apokoperte varianter. Siktemålet med denne undersøkelsen er imidlertid å vise at den samme prosessen gjør seg gjeldende også her, bare noe forsinket i tid. Jeg antar at vi i dag er vitne til en radikal språkendringsprosess, en prosess som manifesterer seg i kjønns- og generasjonsforskjeller i språkbruken, *både* på tettstedet og på landsbygda omkring.

Analysen er først og fremst *deskriptiv* og *taksonomisk*. Jeg vil ved hjelp av empiriske data undersøke om intra- og ekstralingvistiske variasjonsmønstre gir støtte til antakelsen ovenfor. Det er ikke aktuelt å presentere en hermeneutisk basert teori om hvilke sosialpsykologiske prosesser som eventuelt ligger til grunn. Men dette ville absolutt kunne være en naturlig fortsettelse av prosjektet.

Jeg vil imidlertid legge vekt på teoretiske og metodiske spørsmål. En ting er å bruke en gitt metode, noe annet å ha en bevisst holdning til metodens vitenskapsteoretiske forutsetninger og svakheter. I den grad jeg er i stand til det, vil jeg være kritisk, til kvantitativ sosiolingvistik generelt, og til mine egne veivalg spesielt.

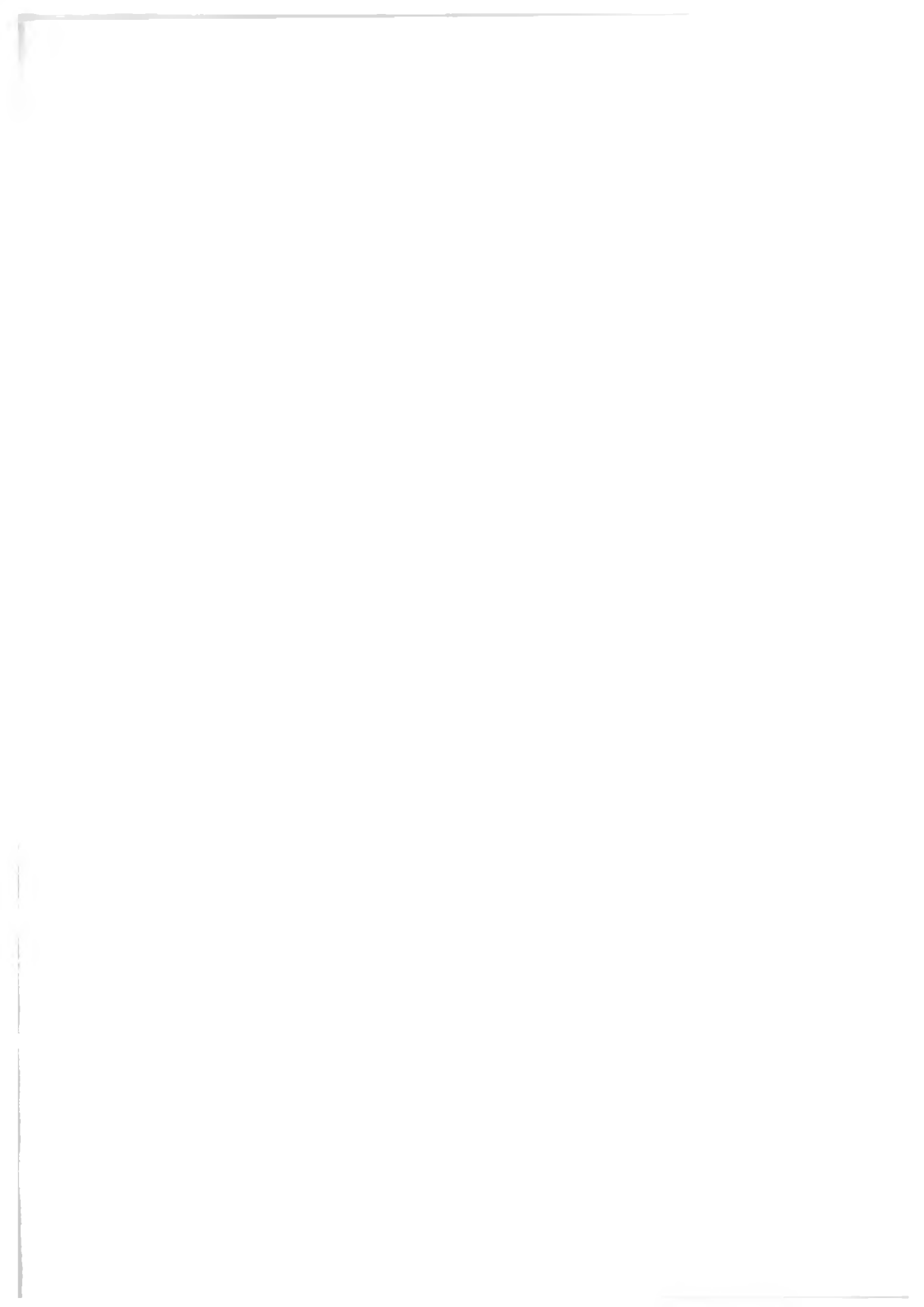
Den teoretiske delen famner videre enn analysen, men ved å drøfte generelle og sentrale problemstillinger, og relatere disse til min egen analyse, håper jeg å sikre analysens validitet. I og med at William Labov gjennom flere tiår har hatt en sentral posisjon innenfor det kvantitative paradigmet, vil en relativt stor del av diskusjonen ta utgangspunkt i de synspunkter han har fremmet. Arbeidet er i grove trekk disponert slik:

Kap. 2. er av generell og teoretisk karakter. Jeg vil skissere den historiske bakgrunnen for studiet av språkvariasjon og språkendring, og drøfte forutsetninger og problemstillinger som har vært retningsgivende for forskningen innenfor kvantitativ sociolingvistik. Her vil jeg også beskrive *the apparent time construct*. Jeg vil videre komme inn på en del av kritikken som er rettet mot det kvantitative paradigmet og dets svake epistemologiske fundament.

Kap. 3. omhandler sentrale metodiske spørsmål i tilknytning til rekruttering av informanter og materialinnsamling. Jeg vil legge vekt på de krav en vanligvis stiller til representativitet i sociolingvistiske undersøkelser og drøfte mulige strategier for å innhente et språkmateriale som er tilfredsstillende både kvalitativt og kvantitativt. På bakgrunn av den generelle diskusjonen vil jeg gjøre greie for mine egne metodevalg.

I kap. 4. presenterer jeg språkvariabelen i undersøkelsen; ordenes trykklette endingsvokal. Jeg vil først drøfte bortfall av endingsvokalen, apokope, i et diakront perspektiv, for deretter å gi en oversikt over hvordan fenomenet tradisjonelt har gjort seg gjeldende i fauskedialekten. Til slutt vil jeg vurdere mulige årsaker til at apokoperte varianter gjerne modifiseres, og presentere de intralingvistiske faktorene språkmaterialet er kodet etter.

Kap. 5. innledes med en generell diskusjon omkring bruken av statistikk i sociolingvistisk forskning. Videre presenterer jeg analyseprogrammet jeg har valgt å benytte; GoldVarb. Endelig blir det innsamlede materialet analysert. Først en rent lingvistisk analyse, deretter en sociolingvistisk analyse etter variablene *bosted*, *alder* og *kjønn*. Resultatene blir drøftet fortløpende i forhold til den framsatte hypotesen.

2. TALEMÅLSSTUDIET - BAKGRUNN OG FORUTSETNINGER

[A] model of language which accommodates the facts of variable usage and its social and stylistic determinants not only leads to more adequate descriptions of linguistic competence, but also naturally yields a theory of language change that bypasses the fruitless paradoxes with which historical linguistics has been struggling for over half a century.

Weinreich & Labov & Herzog (1968:99)

Talemålsvariasjon, både mellom ulike geografiske områder og mellom ulike sosiale grupper, har trolig interessert mennesker til alle tider. Talemålsforskningen har derimot en forholdsvis kort historie. De første systematiske studier ble gjort så sent som i forrige århundre, men i løpet av drøye hundre år har det skjedd svært mye. I tillegg til at talemålsforskningen har fått stort omfang, bærer utviklingen preg av stadig nye tilnæringsmåter. Fra de første tradisjonelle dialektstudier til moderne sosiolingvistik, er det derfor et stort sprang, både i målsetting og metode.

2.1. FRA HOMOGENE ARKAISKE DIALEKTER TIL SYSTEMATISK VARIASJON

Talemålsforskningen må ses i sammenheng med den historiske lingvistikken som vokste fram under innflytelse av nasjonalromantikken i forrige århundre, en lingvistik som hadde til formål å finne forbindelseslinjene mellom det moderne språket og en eldre språktilstand. Dialektene på landsbygda, som ble oppfattet som mislykkede forsøk på å gjengi (det "korrekte") skriftspråket, ble nå en uunværlig kilde i arbeidet med å samle inn kunnskap om språknormer i en tidligere kulturell "gullalder". Den historiske orienteringen innenfor lingvistikken var sterk i Norge fordi vi som følge av

unionstiden ikke lenger hadde noe nasjonalt skriftspråk. Den nasjonale selvfølelsen led under mangel av en nasjonal språkstandard. "Då dei i staden fann eit nasjonalt mål på folketunga, måtte dette målet få ein særskild verdi. Det var dessutan dette talemålet som knytte det nye og frie Noreg til ei ærerik fortid" (Venås 1982:13).

2.1.1. TRADISJONELL DIALEKTOLOGI

Interessen for dialektene ga seg først utslag i debatter preget av intuisjon mer enn av helhetlige, vitenskapelige undersøkelser av grammatikk og fonologi. Men junggrammatikernes hypotese om at språkutviklingen fra klassiske til moderne språk kunne forklares ut fra unntaksløse lydlover, skapte etter hvert en stor interesse for å kartlegge utbredelsen av ulike språktrekk. Dette la grunnlaget for *dialektgeografien* som kom til å dominere den tradisjonelle dialektologien fra siste halvdel av forrige århundre.

Målsettingen var som nevnt ikke å beskrive dialektene i samtiden, men å rekonstruere de "genuine" dialektene ved hjelp av arkaiske språktrekk, og "gammelt og ekte vart meir eller mindre synonyme omgrep i studiet av dialektar" (Venås 1982:14). Med dette som utgangspunkt munnet studiene ut i beskrivelsen av homogene dialektsystem, uten at det ble stilt spørsmål om hvorvidt dette ga et riktig bilde av virkeligheten. Om denne vitenskapelige tilnærmingen sier Mæhlum (1991:161):

Innenfor en slik ideologisk tradisjon er det derfor ingen nødvendig vitenskapelig betingelse at de dialektsystemene som beskrives, på noe gitt historisk tidspunkt må ha vært så homogene som målførestudiene kan tilsa. Det primære er snarere at bestemte former har vært i bruk innenfor det aktuelle geografiske området, og gjerne at disse formene - for Norges vedkommende - kan tilbakeføres til en norrøn språkstruktur.

En metodisk konsekvens av denne "lingvistiske arkeologien" var strenge krav i valget av informanter, som måtte være så lite påvirket av andre dialekter som overhodet mulig. På tross av denne praksisen var det tidlig kjent at

språkbruken innenfor et dialektområde varierer. Det kan nevnes at den sveitsiske forskeren Gauchat (1905) med sin undersøkelse av språkvariasjon i den sveitsiske landsbyen Charmey, dokumenterte at det homogene språksamfunnet var en illusjon. Myten om den homogene, "ekte" dialekten har likevel vært retningsgivende for dialektologisk arbeid helt opp til vår tid. Den inter- og intraindividuelle språkvariasjonen, som en selvfølkelig har registrert, har blitt "stukket under stolen". En viktig årsak til dette er nok at språkvitenskapen for øvrig har opptrådt som om variasjon ikke eksisterer, eller ikke lar seg beskrive som en del av lingvistisk teori.

Selv om Ferdinand de Saussure allerede i begynnelsen av dette århundret la grunnlaget for strukturalismens synkrone språkstudium, og aktualiserte forholdet mellom språkssystem og språkbruk, førte ikke dette til legitimering av språkvariasjon som forskningsobjekt. Saussures definisjon av *langue* som uttrykk for en kollektiv språklig bevissthet, og *parole* som uttrykk for individuelle, ufullstendige manifestasjoner av denne bevisstheten, klargjør riktignok en oppfatning av språket som sosialt fenomen, men Saussure (1970:44) sier samtidig:

Kommunikationen i sin helhet är omöjlig att lära känna, eftersom den inte är homogen [---] I nödfall kan man bevara namnet lingvistik för båda dessa vetenskaper och tala om en talets lingvistik, men den får emellertid inte blandas samman med den egentliga lingvistiken, som har språket som enda objekt.

Dermed ekskluderer han i realiteten *parole* til fordel for det abstrakte, homogene *langue*. Weinreich m.fl. (1968:121) understreker:

It has often been stressed that by distinguishing speech from language, Saussure broke away from the psychologism characteristic of Neogrammarian thinking: he saw language as social and speech as individual. However, let us note that Saussure had nothing concrete to say about the community as the matrix of individual speech performance. In particular, there is nothing in his theory which could accommodate a heterogeneous language while saving it as a legitimate object of synchronic investigation.

Lingvister som har arbeidet innenfor den saussurske tradisjonen (dette inkluderer majoriteten), har derfor ikke vært opptatt av språket som sosialt

fenomen. Denne ideologien har utvilsomt vært retningsgivende for den dialektologiske forskningen, men som Chambers og Trudgill (1980:54) påpeker:

Some dialectologists began to recognise that the spatial dimension of linguistic variation had been concentrated on to the exclusion of the social dimension. This was gradually felt, by some workers, to be a drawback, since social variation in language is as common and important as regional variation.

Arbeidet med *Linguistic Atlas of the United States and Canada*, som ble påbegynt i 30-årene, er et av de tidlige eksemplene på å tilpasse dialektologien til en gryende bevissthet om at den sosialt betingede språkbruksvariasjonen er like utbredt og interessant som den geografiske. Dette ga seg utslag i at en valgte ut informanter på ulike utdanningsnivå, og viste til "gammeldags" og "moderne" språkbruk.

2.1.2. BY-DIALEKTOLOGI

At den tradisjonelle dialektologien i hovedsak var opptatt av rurale dialekter, førte til at bydialektene, og dermed en stor del av det språklige mangfoldet, ble oversett. Årsaken er at bydialektene ble sett på som relativt nye. De ble oppfattet som et resultat av tilflytting, en blanding av ulike dialekter fra omkringliggende områder, med få arkaiske språktrekk i behold. På bakgrunn av den sterkt diakrone orienteringen innenfor tradisjonell dialektologi, hadde de derfor ingen status som forskningsobjekt. Etter hvert ble imidlertid dialektologien mer opptatt av bydialektene, en tendens som ifølge Chambers og Trudgill (1980:55) "reflects the growth in the synchronic approach to the study of language - an approach which showed particularly rapid development from the 1930s onwards".²

De første studiene innenfor urban dialektologi var metodisk sett svært lik de

²På bakgrunn av den sterke stillingen tradisjonell dialektologi hadde i Norge skulle en ikke vente å finne norske talemålsforskere i fremste rekke her, men Amund B. Larsen gjorde bymålsundersøkelser flere tiår før slike studier kom på moten i andre land. *Kristiania bymål* kom faktisk ut så tidlig som i 1907!

tradisjonelle dialektstudiene, men en voksende forståelse for at det "genuine" ikke nødvendigvis var det eneste "riktige" eller mest "typiske", førte etter hvert til et behov for å gi et mer utfyllende bilde av språksituasjonen innenfor ett og samme dialektområde. Et bysamfunn er språklig sett mer uoversiktlig enn et lite bygdesamfunn, og den urbane dialektologien kom derfor til å spille en sentral rolle i utviklingen av *sosiolingvistik*, en retning innenfor lingvistikken som aktualiserer språklig heterogenitet som ikke er geografisk betinget.

2.2. SOSIOLINGVISTIKK

Sosiolingvistik som disiplin har hatt stor innflytelse de siste tretti år, og kan ses på som en reaksjon mot at strukturalismen (senere også transformasjonsgrammatikken med dens introspektive metode) hadde skjøvet språkbruk ut av lingvistikken interessefelt. En av foregangsmennene, Labov (1972:186), hevder at "The science of *parole* never developed, but this approach to the science of *langue* has been extremely successful over the past half-century". Labovs intensjon er å studere språket slik det framkommer i *parole*, dvs. "individets språklige ytringer slik de kommer til uttrykk i autentiske kommunikasjonssituasjoner - og ikke abstraherte lingvistiske strukturer, isolert fra enhver sosial sammenheng" (Mæhlum 1991:167). Labov godtar altså ikke at lingvistikken forskningsobjekt bare skal være en homogen struktur som lever sitt eget liv, men at en må ta konsekvensen av at språket er en del av både individets og samfunnets liv og historie. Det sentrale i et sosiolingvistisk studium blir derfor å kartlegge de ekstralingvistiske forhold som påvirker språkbruken, slik at en kan beskrive variasjon på bakgrunn av den sosiale matrisen språket er nedfelt i.

Sosiolingvistik er altså den delen av språkvitenskapen som er opptatt av språket som sosialt og kulturelt fenomen. Fokuseringen på forholdet mellom språk og samfunn tilsier en nær forbindelse med andre fag som f.eks. sosiologi,

sosial-psykologi og antropologi, og gjør sosiolingvistikk til en typisk tverrfaglig disiplin. Dette er ikke uproblematisk. For det første kreves det en tilpasning av samfunnsvitenskapelig teori og metode til en disiplin som i første rekke er språkvitenskap, og for det andre, eller snarere som en konsekvens av dette, tvinger det seg fram et behov for å definere disiplinens teoretiske grunnlag i forhold til språkteori for øvrig. Diskusjonen omkring *variasjonsreglenes* ontologiske status er et utslag av nettopp dette (se kap. 2.2.1.2.).

2.2.1. DET KVANTITATIVE PARADIGMET

Kvantitative empiriske undersøkelser har en dominerende posisjon innenfor sosiolingvistisk forskning. Ved hjelp av klart definerte språkvariabler (se kap. 2.2.1.1.) forsøker en å måle og regelbinde en del av det som tradisjonell lingvistikk anså som fri variasjon. Dette skjer oftest ved at en på bakgrunn av intervju tatt opp på lydbånd, teller opp frekvensen for bruk av ulike varianter og behandler disse statistisk. Gruppen av forsøkspersoner er på forhånd grundig klassifisert, slik at forskjeller mellom informantene kan ses i sammenheng med sosiale variabler som alder, kjønn, sosial klasse, sosial kontekst osv. Teorien bak det *kvantitative paradigmet* er en overordnet samfunnsteori som tilsier at sosiale karakteristika som disse er vesentlig for forskjeller i adferd, noe som også blir realisert gjennom språkbruk. Med sine undersøkelser på 60-tallet var Labov en banebryter innenfor dette paradigmet. Ved å utvikle konseptet om den *sosiolingvistiske variabel*, oppnådde han til en viss grad det han ønsket å oppnå: Aksept for viktigheten av å analysere variasjon og heterogenitet kvantitativt.

2.2.1.1. DEN SOSIOLINGVISTISKE VARIABEL

Når ett og samme meningsinnhold blir uttrykt på mer enn en måte, og de ulike alternativene har sosial signifikans, så har en å gjøre med en sosiolingvistisk

variabel (Fasold 1990:223). Men for å kunne avgjøre om en variabel kan nyttes i en kvantitativ sosiolingvistisk analyse, er det imidlertid nødvendig med en presisering.³ Labov (1972:8) har formulert disse kravene:

First, we want an item that is frequent, which occurs so often in the course of undirected natural conversation that its behavior can be charted from unstructured contexts and brief interviews. Secondly, it should be structural: the more the item is integrated into a larger system of functioning units, the greater will be the intrinsic linguistic interest of our study. Third, the distribution of the feature should be highly stratified: that is, our preliminary explorations should suggest an asymmetric distribution over a wide range of age levels or other ordered strata of the society.

Når en på bakgrunn av Labovs krav om *frekvens* tilsynelatende har identifisert en sosiolingvistisk variabel, står en overfor en lingvistisk utfordring som er avgjørende for analysens reliabilitet: Oppfyllelsen av kravet om *struktur*. Det sentrale i denne sammenhengen er at en ikke uten videre tar variabelens homogene natur for gitt. For å kunne trekke pålitelige konklusjoner om sosial variasjon, må en med andre ord sørge for at variabelen, i den grad det er mulig, blir frigjort fra den variasjonen som skyldes ulike intralingvistiske omgivelser. Dette innebærer at en oppsplitting i ulike undergrupper eller kategorier, kan være nødvendig. I motsatt fall vil enhver kvantifisering av språkvariasjon være mer eller mindre misvisende og tilsløre sammenhengen mellom ekstralingvistiske faktorer og språklig variasjon. Thelander (1982:67) sier følgende om den forskningsmetodiske konsekvensen av dette forholdet:

Linguistic variables sensitive only to extralinguistic influence can be created strictly inductive. After dividing all instances of a certain variable into linguistically defined sub-categories, only those categories which exhibit similar patterns of social variation should be aggregated. What was originally considered to be one sociolinguistic variable may in this way be transformed into two or more variables, each defined by a specific set of intralinguistic constraints.

Jeg vil illustrere hvor viktig dette er ved hjelp av et eksempel: I min kvantitative analyse av apokope i fauskedialekten viser det seg at 66 % av alle

³Samme meningsinnhold tilsier at en språkvariabel strengt tatt ikke kan overskride det fonologiske nivået. Å forutsette at ulike leksem eller ulike syntaktiske strukturer er semantisk ekvivalent er problematisk.

komparativformer apokoperes. Hvis den leksikalske kategorien komparativ uten videre kunne ses på som en homogen intralingvistisk kategori i forhold til fenomenet apokope, ville det selvfølgelig ikke være noe i veien for å sammenholde denne fordelingen med ekstralingvistiske variabler, som f.eks. alder og bosted. Et nærmere studium viser imidlertid at trestavingsformer som *kortere* apokoperes i 95 % av tilfellene, mens tostavingsformer som *større* apokoperes i 15 % av tilfellene. Den informasjon en får ved å putte alle komparativformer i en sekk er derfor utilstrekkelig, og fordi forholdet mellom tostavingsformer og trestavingsformer er forskjellig fra informant til informant, kan det bildet som tegnes av sosialt betingede variasjonsmønstre bli svært misvisende. En oppsplitting i flere kategorier gir i dette tilfellet ikke bare større mulighet for en mer adekvat kvantifisering av fenomenet apokope, men viser i tillegg at bruken av tostavelserformer ikke har sosial signifikans overhodet. Labovs tredje krav til den sosiolingvistiske variabel blir dermed ikke oppfylt i denne kategorien.

Selv om en tar de forholdreglene som er nevnt, og ser på bruken av en språkvariabel i forhold til alle tenkelige lingvistiske kategorier og ordstrukturer, vil en likevel ikke kunne garantere en 100 % adekvat kvantifisering av språkvariasjon, dvs. at en gitt språkvariabel er homogen, og at bruken derfor avhenger av ekstralingvistiske faktorer alene. Undersøkelser viser nemlig at variasjon og språkendring ikke nødvendigvis viser samme mønster gjennom hele leksikon.⁴ Graden av variasjon vil med andre ord være ulik fra leksem til leksem selv om ordstrukturen skulle tilsi samme variasjonsmønster. Hvis en skal gå ut over en analyse av varianter av samme leksem, vil en derfor ikke kunne unngå dette metodiske problemet, noe som utvilsomt er med på å gjøre Labovs variasjonsmodell usikker.

⁴*Lexical diffusion* kontra *regular sound change* blir grundig drøftet av Labov (1994). Se også Wang (1979).

2.2.1.2. VARIASJONSREGLENES STATUS

Gjennom sine kvantitative studier av språkvariasjon, viste Labov at bruken av det som i generativ teori blir kalt fakultative regler eller "optional rules", ikke er tilfeldig, men har nær sammenheng med både intra- og ekstralingvistiske faktorer. De systematiske variasjonsmønstrene han påviste, la grunnlaget for hans klassiske variasjonsmodell, dvs. regler som skulle gjøre greie for hvilke faktorer, og dessuten i hvilken grad de ulike faktorene påvirker bruken av ulike språkvariabler.

De såkalte variasjonsreglene bygger på antakelsen om at det i en språkbrukssituasjon blir gjort valg mellom ulike diskrete alternativer (f.eks. lyder eller ord), og at disse valgene er influert av lingvistisk kontekst, stil, samtalemene, sosiodemografiske forhold osv. Bruksfrekvensen av en gitt språkvariabel danner utgangspunkt for en matematisk utregning av sannsynlighetsverdier knyttet til hver av de faktorene som kan tenkes å påvirke valget.

I modellen inkorporerer Labov hypotesen om at en språkbruker "vet" hvilke faktorer som favoriserer bruken av en gitt språkvariabel, og dessuten hvordan de ulike faktorenes vekt er ordnet hierarkisk.⁵ Videre vil en faktor på et bestemt trinn i hierarkiet veie mer enn alle de faktorene som måtte finnes på lavere trinn. Labov hevder at språkbrukernes ubevisste evne til å forholde seg til variasjonsreglenes faktorhierarki, tilsier at disse reglene også må ses på som en del av teorien om lingvistisk kompetanse. Ved å "strekke" Chomskys "competence"-begrep, og ved å bruke generativ formalisme i formuleringen av regler, prøver Labov å integrere variasjonsreglene som en del av generativ teori. Forestillingen om at variasjonsregler er som fakultative regler, bare mer presise, har imidlertid ikke fått gjennomslag. Chomsky

⁵Romaine (1982) hevder at det å beskrive utsagnene til språkbrukere/grupper ved hjelp av sannsynlighetsverdier er en ting, men å samtidig påstå at det eksisterer en mental evne til å forholde seg til dem, er metodisk sett uakseptabelt.

(1966:36) understreker:

No sense has ever been given to the notion of 'probabilities' or continuum type scales [—] in the domain of grammatical description; and every concrete proposal that has been made has been shown to lead to absurdity. Perhaps the time has come for linguists who insist on the importance of such notions to face this simple fact.

Det dominerende synet i dag er da også at variasjonsregler representerer et radikalt avvik fra fakultative regler. Begrunnelsen er at generativ teori opererer med mulige ytringer, ikke med antall forekomster av disse ytringene. Frekvensen er irrelevant, og følgelig kan ikke lingvistisk teori bygge på sannsynlighetsverdier knyttet til "performance". Lingvister innenfor det kvantitative paradigmet har på sin side påpekt at ingen teori som ikke kan gjøre greie for variable lingvistiske fenomen, kan betraktes som adekvat.

Det er likevel ikke gitt at en kan la variasjonsregler inngå som en del av lingvistisk teori. Selv om undersøkelser viser at språkbrukere til en viss grad er i stand til å reprodusere "riktige" sannsynlighetsverdier knyttet til ulike faktorer, er det vanskelig å skjønne hvordan språkbruken i et samfunn som måtte befinne seg midt i en språkendringsprosess, skal kunne beskrives i form av variasjonsregler som alle bruker på samme måte. Dette tilsier i så fall at "a speech community can move as a whole in a certain direction" (Romaine 1981:97). Dette er en forutsetning som er lite sannsynlig.

På bakgrunn av en rekke undersøkelser er den mest utbredte oppfatningen innenfor sosiolingvistikken i dag, at det ikke nødvendigvis er isomorfisme mellom idiolekter, og at det typiske ved språkendring nettopp er at språksamfunnet *må* gjennom en fase der språkbrukerne ikke deler de samme sannsynlighetsverdier og faktorhierarkier. "Variable-rule-as-community-grammar theory", slik Kay & McDaniel (1979) uttrykker det, har derfor sine klare empiriske begrensninger.

Selv om det er mye som tyder på at variasjonsregler ikke kan betraktes som

regler i egentlig forstand, er ikke dette noe avgjørende tap. Bruken av disse "reglene" har tross alt vist seg å være en fruktbar heuristisk prosedyre i empiriske undersøkelser. Kay & McDaniel, som har opponert sterkt mot oppfatningen av variasjonsreglene som en kvantitativ utvidelse av generativ teori, sier følgende (1979:185):

Variable rule analysis may well serve as an important tool in this empirical work. Here variable rule analysis is not thought of as grammar construction but as the application of a statistical technique, much like traditional analysis of variance but better adapted to the kind of data that arises in empirical linguistic investigations in which many cells of data table have few or no cases. Viewed thus, as a descriptive and analytic statistical device for the reduction of data on the distribution of linguistic tokens across linguistic environments, speakers, styles, etc., variable rule analysis may contribute importantly to our increased understanding of linguistic variation, its interaction with social factors, and its intimate involvement in linguistic change.

Dette kan stå som en oppsummering av variasjonsreglenes status per i dag. Å identifisere sammenhengen mellom språkvariasjon og ulike sosiale variabler er hovedsiktemålet, noe også Labov (1972:207) understreker: "The aim here is not necessarily to provide a new theory of language, but rather to provide a new method of work".

2.2.1.3. ANALYSEPROGRAM

Cedergren & Sankoff (1974) utviklet det matematiske grunnlaget for det konseptet Labov (1969) introduserte, og selv om de ikke oppnådde aksept for sitt syn på variasjonsreglenes epistemologiske status, så har deres forskning på språkvariasjonens sannsynlighetskomponent hatt stor betydning.⁶ Innsatsen deres resulterte bl.a. i dataanalyseprogrammet VARBRUL. Dette programmet ble snart ett av de viktigste verktøy i kvantitativ sosiolingvistikk, noe det fremdeles er. Første versjon ble presentert i 1974, og senere er det blitt utarbeidet flere forbedrede versjoner. I min analyse av variasjon i fauske-

⁶I likhet med Labov hevder Cedergren & Sankoff (1974) at variasjon utgjør et sentralt aspekt ved den lingvistiske kompetansen, og at integreringen av variasjonsregler i lingvistisk teori er begynnelsen på et viktig paradigmeskifte.

dialekten vil jeg benytte GoldVarb, dvs. en fullstendig reprogrammert versjon for Macintosh (se kap. 5.1.3.).

I VARBRUL-analyser blir faktorer som kan tenkes å påvirke et språklig valg gruppert i ulike faktorgrupper, der hver gruppe består av faktorer som hører naturlig sammen, men som er *uavhengige* i den forstand at de ikke kan opptre samtidig.⁷ Hvis en f.eks. velger å studere variasjon i forhold til den ekstralingvistiske variabelen *kjønn*, vil derfor faktorene *mann* og *kvinne* utgjøre en naturlig faktorgruppe.

Hvilke faktorer som påvirker språkbruken, er ikke uten videre gitt på forhånd. I ulike samfunn vil både intra- og ekstralingvistiske faktorer ikke bare virke i ulik grad, men på ulike måter. Språkforskerens evne til å sette opp de "riktige" hypotesene, dvs. å identifisere de relevante faktorene og samspillet mellom disse, er derfor avgjørende. Sankoff (1988:2) understreker:

The linguistic *significance* of the analysis does of course depend on the nature of the choice process, but this question must be addressed prior to the formal statistical procedures, e.g. in the collection and coding of the data, or in the decisions about what choice is to be studied and what is to be considered the context, and/or afterwards, in the interpretation of the results.

Selv om utgangspunktet for VARBRUL-analyser er en vurdering av hvordan et språkvalg avhenger av ulike faktorer, hvis ulike kombinasjoner definerer konteksten, er det selvfølgelig ikke mulig å forutsi dette valget med hundre prosent sikkerhet. Det som imidlertid er mulig, er å konstatere hva som fremmer et gitt alternativ, hvor sterkt, og dessuten hva som motvirker det.

2.2.2. SPRÅKVARIASJON OG SPRÅKENDRING

Språket endrer seg kontinuerlig, i noen perioder hurtig og i andre perioder langsomt. Enkelte språktrekk lar seg lett modifisere, mens andre viser

⁷Selv om de ulike faktorene som inngår i VARBRUL-analyser er helt *uavhengige*, kan de imidlertid ha en *ikke-uavhengig* natur, dvs. at de *samvarierer*. Fenomenet er i særlig grad knyttet til ekstralingvistiske faktorer.

motstand. Slik har det alltid vært, det er en del av språkets natur. Levende språk med helt stabil struktur eksisterer ikke, og har heller ikke eksistert. Språkendring er med andre ord ikke noen "sykdom" som angriper språket fra tid til annen, det er en normal, "sunn" tilstand. Til tross for dette er det vanlig å oppfatte stabilitet og homogenitet som det ideelle, og språkvariasjon og språkendring som noe en bør bekjempe. Språkvitenskapen har til dels vært så farget av dette synet at "there is a kind of folk-myth deeply embedded among linguists that before they themselves arrived on the scene there existed a homogenous, single-style group who really "spoke the language" (Labov 1972:203).

Innenfor junggrammatikken så en homogenitet som en forutsetning for struktur, og antok at dialekter består av identiske idiolekter som endrer seg parallelt, dvs. at alle språkbrukere bytter ut *ett* språktrekk med et annet på nøyaktig samme tidspunkt. Med dette utgangspunktet kunne en studere forskjellen mellom ulike stadier, som hver for seg ble beskrevet som homogene strukturer. Men hvordan en kunne observere og forklare en pågående språkendringsprosess, forble uløst.

Strukturalismen førte videre forestillingen om at variasjon er det samme som mangel på struktur, og påstanden om at "kommunikasjonen i sin helhet är omöjlig at lära känna, eftersom den inte är homogen" (Saussure 1970:44), resulterte i at strukturalistene måtte slite med det samme uløste paradoks som junggrammatikerne:

Siden strukturene i sig selv ikke ses som modsætningsfylde har de ingen retning at gå i og de faktiske forandringer får så karakter av katastrofiske omvæltringer. Men det forbliver helt gådefuldt hvad sådanne katastrofer svarer til i virkeligheten (den germanske lydforflytning?) og hvordan man kan se deres konsekvenser. Vi konstaterer at en sprogstruktur har blevet afløst av en anden and *that's it*. (Gregersen 1991:235)

Det er selvfølgelig gode grunner til å behandle språket som et homogent system, og manglende teknologi er, om ikke den eneste, så i alle fall *en* av

forklaringene på at en tidligere unnlot å innlemme heterogenitet i lingvistisk teori. Det er nok for enkelt å si at båndopptak av språkbruk i ulike sosiale kontekster endelig gjorde lingvistene oppmerksomme på at språket er heterogent, men det ble i alle fall praktisk mulig å forholde seg til variasjon på en helt ny måte.

Saussure drømte sannsynligvis ikke om at det ville la seg gjøre å avdekke systematiske variasjonsmønstre på bakgrunn av empiriske undersøkelser av språkbruk. Sosiolingvistisk forskning har imidlertid vist at det er mulig, og at det slett ikke er slik at kompleks intra- og interindividuell variasjon er ensbetydende med "språklig kaos". Dette har åpnet for en helt ny innsikt, og synkrone variasjonsmønstre er i dag selve fundamentet i studiet av språkendring. Samtidig vil jeg poengtere at det ikke dreier seg om 100 % regelmessighet. Hvis så var tilfelle, dvs. at en forutsatte fullstendig konsensus mellom språkbrukerne, ville en (som jeg tidligere har vært inne på) vanskelig kunne tenke seg at språket kunne endre seg overhodet. J. Milroy (1992:17) viser til at det nettopp er *normkonflikt* som *definerer* språkendring:

[L]inguistic change is to be understood more broadly as changes in consensus on norms of usage in a speech community. During the process there will be some disagreement or conflict on norms at some levels in the community, but if a change is ever 'completed', then it will be possible to say that some community of speakers agrees that was formerly A is now B.

Dette preger altså ethvert samfunn til enhver tid; lingvistiske innovasjoner brer seg (historisk, geografisk og sosialt), og forandrer lingvistiske strukturer i en prosess som en verken kan styre eller forutsi. Men ved å studere sammenhengen mellom språkbruk og sosiale prosesser og se på andre aspekt ved språklig kommunikasjon enn den eksplisitt informative funksjonen, kan en finne svar på hvorfor stadig nye språktrekk får innpass.

2.2.2.1. ÅRSAKER TIL SPRÅKENDRING

Å forklare hva som utløser en språkendingsprosess, er utvilsomt ett av de

viktigste og mest komplekse problemene innenfor lingvistikken. Weinreich m.fl. (1968:102) har kalt dette *the actuation problem*:

Why do changes in a structural feature take place in a particular language at a given time, but not in other languages with the same feature, or in the same language at other times? This *actuation problem* can be regarded as the very heart of the matter.

Ingen kan per i dag påstå å ha funnet den endelige løsningen, men ved å fokusere på sosiale årsaker til språkendring har sociolingvistisk forskning løst paradoks som preger de ensidig intralingvistiske forklaringene innenfor tradisjonell historisk lingvistikkk.⁸

Språkendring er et resultat av språklig aktivitet i stadig skiftende sosiale kontekster. Nye språktrekk får innpass og spres fra person til person. Det er derfor den enkelte språkbruker, i interaksjon med andre, som endrer språket. Hvis en ikke forholder seg til dette og forklarer språkendring ene og alene ut fra betingelser internt i språksystemet, blir en konfrontert med følgende spørsmål: Hvorfor er det slik at beslektede språk og dialekter ofte utvikler seg så forskjellig? Det er ikke mulig å gi svar på dette hvis en ser bort fra språkets sosiale natur. En kan selvsagt argumentere for at en rekke språkstrukturelle faktorer både hindrer og fremmer språkendring, men en kan ikke finne årsaken uten samtidig å referere til sosiale faktorer. Språket er med andre ord ikke noe autonomt system. Det er mennesker som har skapt det, og det er mennesker som til enhver tid endrer det. For å ta fenomenet apokope som eksempel: Kvantitetsomleggingen var en nødvendig betingelse for reduksjon og bortfall av trykklette endingsvokaler, men i og med at enkelte dialekter har beholdt til og med den opprinnelige kvaliteten i endingsvokalen, var ikke denne intralingvistiske betingelsen tilstrekkelig. Vi må altså lete etter andre,

⁸I følge J. Milroy (1992) er det ikke mulig å finne en allmenyldig løsning på *the actuation problem* fordi en slik løsning innebærer at en kan *predikere*, ikke bare hvilken språkendring som vil finne sted, men også *når* og *hvor* den vil skje. Weinreich m.fl. (1968:186) avviser ikke prediktive hypoteser, men sier samtidig at mangel på slike hypoteser er et problem "common to all studies of social behavior".

sosiale betingelser (se kap. 4.1.2.).

Sosiale forklaringer på språkendring er riktignok ikke av ny dato, men tradisjonelt har disse forklaringene vært overflatiske og mangelfulle:

What most of these histories of language have done is to refer to these social matters in an *ad hoc* way, without contemplating an accountable theory of the social embedding and motivation of language change. [...] Some investigators, being themselves embedded in a social matrix, have filtered their social explanations through their own 'common sense' views of social class and social prestige, without clearly acknowledging that these are themselves complex theoretical concepts, and certainly not 'common sense' (J. Milroy 1992:28).

2.2.2.2. THE APPARENT TIME CONSTRUCT

At språket i et gitt samfunn endrer seg, vil alltid gi seg utslag i språkvariasjon, men det er ikke slik at språkvariasjon nødvendigvis er et tegn på språkendring (Weinreich m.fl. 1968:188). For å unngå at en tar variasjon som har vært stabil i lengre tid til inntekt for en pågående språkendringsprosess, er det viktig å være klar over denne distinksjonen.

Hvis en ønsker å dokumentere at språket endrer seg, må en kunne vise at en del av språkvariasjonen i samfunnet skyldes at språket i dag er forskjellig, både fra et tidligere stadium og et stadium i framtiden. En må altså sammenholde språkbruken til dagens generasjon med språkbruken til en tidligere og en senere generasjon. Ifølge Labov (1981:177) krever dette "a span of time large enough to rule out the possibility of reversals and retrograde movements: we might say a minimum of a half generation to a maximum of two." For at resultatet av et slikt komparativt studium skal være pålitelig, må datagrunnlaget fra de ulike tidspunkt ha samme karakter både med hensyn til informantutvalg og innsamlingsmetode.

I teorien er den skisserte framgangsmåten grei å forholde seg til, men i virkeligheten er det svært problematisk å etterkomme kravene til dette "diakrone konseptet". I hovedsak skyldes det at tidligere undersøkelser som

regel er av en helt annen karakter, og derfor egner seg dårlig som sammenligningsgrunnlag (i de tilfellene de i det hele tatt eksisterer). Dessuten er det å måtte vente, la oss si 30 år, for å få svar på hva som skjer i et samfunn i dag, i realiteten et nesten like stort problem.⁹ Labov (1981:183) sier følgende:

Linguists of the future may be interested enough to return to the scene of our first efforts, and build on them, but we certainly can't count on that: they will undoubtedly have other fish to dry. It follows that we will often be in the position of trying to make the best guesses we can about change in progress from synchronic data.

Løsningen vil med andre ord være å bruke det som gjerne blir kalt *the apparent time construct*, en analytisk modell som har hatt en sentral plass i moderne kvantitativ sosiolingvistikk i nærmere 30 år. Gauchat brukte denne synkrone tilnærmingen for å studere fonologisk utvikling i Charmey så tidlig som i 1905, men det er Labovs undersøkelser på Martha's Vineyard (1963) og i New York (1966) som la grunnlaget for den etter hvert så omfattende bruken av denne modellen.

The apparent time construct bygger på ideen om at forskjell i språkbruken mellom eldre og yngre mennesker indikerer en språkendringsprosess. En antar altså at språkbruken til en 50-åring reflekterer språkbruken til en 20-åring for 30 år siden. Forskjellen mellom 50- og 20-åringer vil derfor gi et bilde på språkendringen de siste 30 år. En forutsetter her at språkbruken i voksen alder ikke forandres nevneverdig.¹⁰ Romaine (1989:201) understreker at dette selvfølgelig ikke kan tas for gitt:

This relationship may not always hold true, however. Differences in the behaviour of age groups at a single point in time may be only a manifestation of age-grading and tell us nothing about change in real time. The same "changes" may repeat themselves in each new generation as part of the developmental sequence of acquiring a language and contribute nothing in the long run to overall changes in the speech community.

⁹Anders Steinsholts *Målbryting i Hedrum* (1964) og *Målbryting i Hedrum 30 år etter* (1972) er et klassisk eksempel på en slik framgangsmåte.

¹⁰Flere undersøkelser, bl.a. Labov (1966), viser at språket gjennomgår store forandringer gjennom barne- og ungdomsårene. Da *the apparent time construct* forutsetter stabilitet i språkbruken, har det derfor gyldighet kun for voksne informanter.

Den eneste muligheten en har for å skille disse fenomenene er ifølge Labov (1972:275) "by obtaining at least one measurement at some contrasting point in real time." I en rekke undersøkelser har en slik framgangsmåte styrket mistanken om språkendring, uten at en dermed har kunnet generalisere gyldigheten av *the apparent time construct*.

Når det ikke finnes brukbare data å sammenligne med, noe som dessverre er tilfelle når det gjelder min undersøkelse av fauskedialekten, kan en derfor strengt tatt ikke komme lenger enn til antakelser. Alder, sammen med mønstre som f.eks. S-kurven og det faktum at kvinner ofte leder an i en språkendringsprosess, vil imidlertid kunne fungere som en pekepinn.¹¹ Flere undersøkelser viser at unge kvinner ofte fungerer som språklige innovatører. Steinholt (1964:181) kaller dem derfor "språkmisjonærer". Men tendensen er slett ikke entydig. L. Milroy (1980) viser at også menn kan lede an, spesielt når såkalte "lavstatusnormer" får innpass. Coates (1986:147) generaliserer slik:

Women seem to initiate changes above the level of social awareness: such changes tend to be in the direction of the prestige norms. Men, on the other hand, seem to initiate change below the level of social awareness: such changes tend to be *away* from the accepted norms.

I denne undersøkelsen vil det være snakk om en prosess i retning av "prestisjenormer". Det er derfor ikke usannsynlig at kvinnene er mer radikale enn mennene.

Selv om det skulle vise seg at kjønnsforskjeller gir støtte til hypotesen om språkendring, vil nok enkelte elementer i den aldersbestemte variasjonen kunne tilskrives gjentatte mønstre. Ved å bruke *the apparent time construct* kritisk, er det imidlertid lite sannsynlig at en havner i den situasjonen Romaine skisserer. Bailey m.fl. (1992:243) hevder:

If in fact apparent time differences cannot usually be equated with real time

¹¹S-kurven viser til en modell som baserer seg på antakelsen om at språkutviklingen er raskere i midtfasen enn begynnelses- og sluttfasen (se kap. 5.2.2.4.).

differences, the whole enterprise of studying linguistic change in progress rests on a shaky foundation at best. [...] the result of our test of the apparent time construct indicate that it is unquestionably a valid analytical tool in those cultures where it has been used most frequently and for those types of features to which it has usually been applied. That is as much as we can ask of any analytical construct (s. 263).

Hvis en kan vise at språkbruken i voksen alder ikke forandrer seg nevneverdig (en forutsetter selvfølgelig her at de ekstralingvistiske variablene holdes konstant), sier en samtidig at barn spiller den sentrale rollen i langsiktige språkendringsprosesser. Dette understrekes av Romaine (1989:200): "There is also evidence to indicate that children may be more likely than adults to restructure certain aspects of their grammar in more far-reaching ways, particularly under the influence of their peers." En forklaring er at barn og ungdom språklig sett er lett påvirkelige, og at gruppen av jevnaldrende har langt større påvirkningskraft enn foreldrene. Ustabile normer i vennekretsen vil dermed kunne gi seg utslag i en omfattende restrukturering av språket.¹²

Barnas rolle tilsier at en bare ved å studere voksne grupper, ikke kan observere den pågående språkendringsprosessen i bokstavelig forstand, men snarere resultatet av den. På denne bakgrunn påpeker Labov (1994:47) viktigheten av å utvide informantutvalget til å inkludere også de yngste medlemmene av samfunnet, men samtidig sier han: "It is evident that 2-year-olds lack a great deal of the linguistic knowledge that would qualify them in this way. Their deviations from the adult patterns are most likely developmental differences (that is, true age-grading)". Labov (ibid.) velger derfor å ekskludere språkbrukere som er yngre enn 8 år, til tross for at han på ingen måte utelukker deres innflytelse:

A number of linguists have urged us to look at the speech errors of young children as the source of incoming linguistic changes [...]. But even if these variations include forms that are later adopted by adults, they are simply one of the sources of variability in language from which linguistic change is selected.

¹²Radikale forskjeller i språkbruken mellom foreldre og barn kan ses på som en konsekvens av økende sosial distanse mellom generasjonene. Kristoffersen (1980) viser i sin undersøkelse av grunnskoleelever i Arendal at dette er et mønster som trer tydelig fram opp gjennom skolealderen.

Etter min mening innebærer denne vurderingen at en vanskelig kan fastsette en nedre aldersgrense for informanter slik Labov foreslår, og at små barns "talefeil" kan ha betydning for forståelsen av overgangen fra en språknorm til en annen.¹³ Det er selvfølgelig svært ressurskrevende å samle inn data fra språkbrukere i alle aldre fra 2 år og oppover, men konklusjonen må likevel bli at en slik "idealsituasjon" vil kunne gi den beste forståelsen for de mekanismer som gjør seg gjeldende i en språkendringsprosess.

2.2.3. KRITIKK AV DET KVANTITATIVE PARADIGMET

En av innvendingene mot det kvantitative paradigmet er at individet ikke er blitt vist den interesse en skulle forvente ut fra Labovs intensjon. Derimot har gruppestudier av sosialt betinget variasjon avløst gruppestudier av geografisk betinget variasjon, en analytisk praksis Labov (1969:759) begrunner slik:

The construction of complete grammars for "idiolects", even one's own is a fruitless and unrewarding task; we now know enough about language in its social context to realize that the grammar of the speech community is more regular and systematic than the behavior of any one individual. Unless the speech patterns is studied within the overall system of the community, it will appear as a mosaic of unaccountable and sporadic variation.

Labovs tese må nødvendigvis tilsi at det eksisterer en slags "gruppekompetanse", en forutsetning som ifølge Romaine (1982:250) er "in the nature of a personal metaphysical assertion". I forsøket på å oppheve det Mæhlum (1991: 172) betegner som den "rigide motsetningen mellom individet og kollektivet", lander han altså på et abstrakt overindividuell nivå som i epistemisk forstand har diskutabel verdi. Bickerton (1971:488) avviser i likhet med andre lingvister innenfor det såkalte dynamiske paradigmet Labovs idé om isomorfisme mellom gruppen og individet:

One can always produce discrete figures by drawing non-linguistic boundaries, averaging performance within those boundaries, and then comparing the averages; if one takes individuals, irrespective of group or class membership, and ranks them

¹³Flere har argumentert for at det er en nær sammenheng mellom barns språkinnlæring og språkutvikling generelt. Se bl.a. Bickerton (1981).

along a continuum, one gets a very different picture.

Dette forklares ved at språklig kompetanse er knyttet til språkbrukernes mentale evne, og da denne evnen nødvendigvis er individuell, kan det ikke eksistere noen kollektiv kompetanse. (Skulle en slik kompetanse eksistere, måtte en i så fall forutsette at den var heterogen, eller at språkbrukernes vurderinger og intuisjoner var identiske.)¹⁴ Ifølge Bickerton bør en derfor studere den individuelle språkbruken og bytte ut variasjonsreglene med *polylektale grammatikker*. Slike grammatikker forutsetter at språkbrukerne har en *polylektal kompetanse* som kan formaliseres ved hjelp av en *implikasjonsskala*, dvs. en modell som tar utgangspunkt i at variasjon kan struktureres i markerthetshierarkier, fordi ulike språktrekk impliserer hverandre på en entydig måte (se kap. 5.2.2.5.1.). Språktrekk som er *mer* markert impliserer et språktrekk som er *mindre* markert. Dermed kan en forholde seg til individuelle språkbruksmønstre (som altså ikke er “a mosaic of unaccountable and sporadic variation” slik Labov hevder) og samtidig relatere disse til et dynamisk koherent system.

2.2.3.1. STRUKTUR OG FUNKSJON

Selv om det dynamiske og det kvantitative paradigmet har ulikt syn på hva som er lingvistikkenes *egentlige* forskningsobjekt, hevder en innenfor begge paradigmene at synkron variasjon er drivkraften bak språkendring. Det er også enighet om at en ikke kan forklare språkendring uten å referere til sosiale forhold. Ingen innenfor det dynamiske paradigmet ville f.eks. benekte at sosial prestisje knyttet til gitte varianter, kan relateres til ulik sosial og stilistisk distribusjon, som igjen kan relateres til språklige innovasjoner. Men samtidig har en (paradoksalt nok) ingen forståelse for at Labov vil innkorporere ekstralingvistiske faktorer i lingvistisk teori. Bailey (1987:273) begrunner det slik:

¹⁴At statistiske gjennomsnittsverdier kan tilsløre individuell språkbruk, og dermed gi et fortegnet bilde av virkeligheten, er demonstrert bl.a. av Rekdal (1986).

Where disagreement arises is in mixing function and form, as the Labovians do when they attach sociolinguistic features to avowedly language rules. Variation theory separates the 'sociolinguistic algorithms' that assign an isolect to this or that style of this or that regional or social grouping as formulas *superadded* to the grammar. Such algorithms would be of more interest to the sociologist than to the linguist.

Bailey innrømmer at statistiske beregninger av sammenhengen mellom språkbruk og sosiale strukturer kan avdekke mønstre, men en må ta konsekvensen av at "their psychological reality is not demonstrable" (ibid.). Nå har jeg liten tro på at en ved å ekskludere *funksjon*, dvs. å studere distribusjonen av lingvistiske varianter uten å vektlegge deres sosiale betydning, løser dette problemet. Implikasjonsskalaer er i likhet med variasjonsregler, en abstraksjon. At "the variants resemble each other in that they all fit into the form of grammar in identical ways" (op. cit.:270), kan ikke kreve status som en psykologisk realitet, rett og slett fordi en slik egenskap ikke kan testes empirisk. Bailey får derfor problemer med sine egne krav til vitenskapelighet: "Theories are more than formalisms, having to succeed in two basic jobs: explaining what exists and predicting (sub)systems to come" (ibid.).

Et svakt epistemologisk fundament er imidlertid ikke avgjørende for nytteverdien (noe jeg vil komme tilbake til). Men selv om en går ut fra at implikasjonsskalamodellen har stor verdi ved at den bidrar til å avdekke koherent, språkstrukturell dynamikk ved språkendring, er den ikke noe reelt alternativ til sosiolingvistiske analyser. Den kan være et viktig supplement, men (socio-)lingvistikkenes oppgave er vel også å forklare hvorfor språkendring følger et gitt implikasjonsmønster. Og dessuten, hva er det som setter i gang en språkendringsprosess? Det kan en ikke (som jeg har argumentert for i kap. 2.2.2.1.) gi svar på uten å studere funksjonelle aspekt ved språkvariasjonen.

2.2.3.2. KAUSALE FORKLARINGER ELLER HERMENEUTISK FORSTÅELSE

Som en av de sentrale skikkelser innenfor det kvantitative paradigmet, har Labov fått en stor del av æren for den kunnskap en i dag har om hvordan

språkets ulike sosiale funksjoner påvirker språkbruken og språkendringsprosessenes gradvise forløp. Samtidig er han blitt sterkt kritisert for sin iver etter å videreføre positivismens idealer i lingvistikken. Opponentene har påpekt at positivismens fundamentale krav, dvs. at det bare eksisterer *en* type vitenskapelig forklaring, den *kausale* eller *deduktiv-nomologiske*, ikke har overføringsverdi til sosiolingvistikken: "Very simply, deductive explanations (except in some rather uninteresting cases) are not available in the domain of linguistic history, because laws of the relevant type do not exist. The enterprise of seeking them is doomed to failure" (Lass 1980:3).

Uansett hva en måtte mene om denne slutningen, er det et ugjengjendrivelig faktum at sosiolingvistisk forskning ikke har greid å vise til slike kausale sammenhenger. Isteden har en måttet ta til takke med "sannsynlighetsforklaringer" eller det en kan kalle *ufullstendige* D-N forklaringer. Men Lass (op. cit.:13) påpeker: "Inductive likelihood, not deductive certainty, makes them not only 'weaker' than D-N explanations, but makes them non-explanatory".

Labov på sin side holder fast ved at kvantitative analyser *kan* danne empirisk basis for en sosiolingvistisk teori. Selv om han ikke *eksplisitt* hevder at sosiolingvistikken kan tilføres D-N forklaringer, gir han utvilsomt uttrykk for et positivistisk grunnsyn: "This might indeed be described as the proper goal of a sociolinguistic theory: [—] to *predict* [min kursivering] for any new language the probable distribution of the information conveyed in prosody, the vowel system, the quantifier system, and so on" (Labov 1978:4). Her bør en imidlertid merke seg følgende asymmetriske forhold: Forklaring impliserer prediksjon, men prediksjon impliserer ikke forklaring.

Selv om en med utgangspunkt i statistiske beregninger kan predikere språkmønstre med stor nøyaktighet, har en ikke dermed forklart hvorfor de er slik. Distribusjon er ikke *eksplik*at men *eksplikandum*. Lass (1980:29) understreker: "[T]he data merely present a mystery, and talk of 'variable rules' and

the 'influence' of social factors merely covers it up".

Generalisering på bakgrunn av statistikk er ifølge Popper (1979:12) "nothing but a *calculus of the logical weakness or lack of content of these statements*". På bakgrunn av observerte forekomster kan en riktignok *verifisere* forventninger, men selv om tiltroen til slike resultat både kan være rasjonell og berettiget, er de ikke *falsifiserbare* og kan derfor ikke gis empirisk status.¹⁵

[W]hat cannot (at present) in principle be overthrown by criticism is (at present) unworthy of being seriously considered; while what can in principle be so overthrown and yet resists all our critical efforts to do so may quite possibly be false, but is at any rate not unworthy of being seriously considered and perhaps even of being believed—though only tentatively (op. cit.:27).

Hvis en så konkluderer med at språkbruk i likhet med andre sosiale og kulturelle fenomen i prinsippet ikke *kan* predikeres deduktivt, vil Poppers krav om vitenskapelighet *aldri* oppfylles. (Å hevde det motsatte må betraktes som en metafysisk påstand.) Hvordan skal en så komme videre? Ifølge motstanderne av det positivistiske vitenskapsidealet må en gi slipp på enhets-tesen og skille mellom *naturvitenskap* og *humanvitenskap*, et skille som bør være avgjørende for valg av metode. Sosiolingvistikk må anses for å være en humanvitenskapelig disiplin og bør følgelig ikke bygge på kvantitative, "naturvitenskapelige" metoder:

I utforskningen av denne delen av virkeligheten er det snarere en hermeneutisk basert forståelse som kjennetegner den analytiske praksisen, og i den grad en her vil operere med et forklaringsbegrep, er det hensikts- eller intensjonalitetsforklaringene som trolig er de mest relevante (Mæhlum 1994:168).

Nå finnes det få eksempler på sosiolingvistiske analyser som ensidig bygger på slike element, men vektleggingen av det hermeneutiske aspektet kommer tydeligere til uttrykk i "postlabovsk" enn i "labovsk" sosiolingvistikk. Kvantitative analyser og modeller av abstrakte strukturer på makronivå (som f.eks. sosioøkonomisk klasse) har til en viss grad veket for en kvalitativ forsknings-

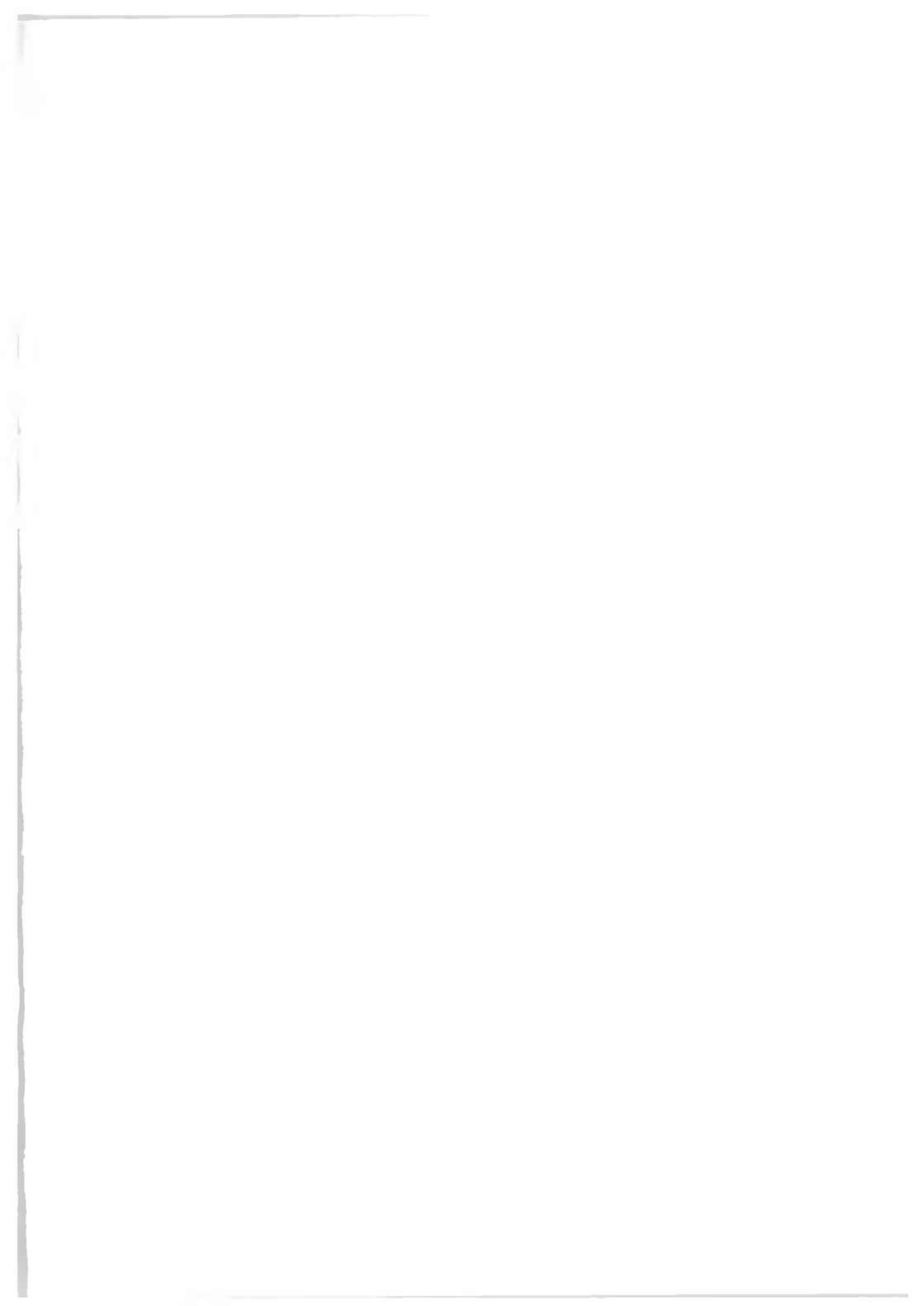
¹⁵Slutninger som bygger på statistiske gjennomsnittsverdier er ikke falsifiserbare fordi deres dimensjon er infinitt. De kan med andre ord ikke gjendrives av et enkeltstående tilfelle.

praksis der en prøver å forstå individets språklige strategier i interaksjon med sine sosiale omgivelser. Mæhlum (1992:108) viser til at den sosialpsykologiske *akkomodasjonsmodellen* og den sosialantropologiske *nettverksmodellen* er særlig sentrale i denne sammenhengen.

Men selv om begge disse modellene vektlegger det kvalitative aspektet, har begge dannet utgangspunkt for det en rekke kvantitative analyser, og slik bør det være. En kan naturligvis holde fast ved den prinsipielle motsetningen mellom et kvalitativt og et kvantitativt paradigme, men "ved å kombinere det kvalitative og det kvantitative i ulike former for metodologiske synteser, vil det være mulig i en viss forstand å [---] oppnå en større, mer inngående, nyansert og helhetlig innsikt" (Mæhlum 1992:104).¹⁶

Konklusjonen må være at metodisk pluralisme er ensidig positivt. At en ikke kan oppdrive kausale forklaringer i lingvistikken, er ikke noe argument for å ekskludere kvantitativ metode. (At en slik metode ikke kan gi en empirisk basis for sosiolingvistisk teori er en annen sak.) Kunnskap omfatter mer enn lovmessige sammenhenger. Taksonomi og beskrivelse er i seg selv verdifullt og "among the highest forms of intellectual activity, and the most potent sources of order" (Lass 1980:163). De kan ikke *forklare* språkbruk og språkendring i positivistisk forstand, men taksonomisk generalisering kan bl.a. være diagnostisk. *The apparent time construct* bygger nettopp på ideen om at visse distribusjonsmønstre er symptomatiske for språkendring, og hvis en ser det meningsfulle i å beskrive slike fenomen, finnes det ikke noe alternativ i hermeneutiske strategier. Slike strategier vil imidlertid være fruktbare i påfølgende faser av den analytiske prosessen og utvilsomt danne "et utgangspunkt for videreutviklingen av teoretiske resonnementer; for formuleringen av problemstillinger, hypoteser og teorier" (Mæhlum 1992:104).

¹⁶Mæhlum er selv blitt kritisert for sin utpregede kvalitative orientering. Ved å referere til *Dialektal sosialisering* (1992) hevder Akselberg (1994:173) at "mykje av arbeidet heng i lause lufta, og at det språklege stoffet vert noko ufullstendig".

3. METODE I MATERIALINNSAMLINGEN

It is important to be aware of the theoretical implications of adopting any given method and ultimately of the kind of claims which a given method entitles an investigator to make about results.

Lesley Milroy (1987:18)

At det er viktig å studere språket i en sosial kontekst er det bred enighet om. Når det blir spørsmål om metode og metodens teoretiske implikasjoner, er situasjonen en annen. Konflikten mellom ulike tradisjoner og paradigmer stikker svært dypt.

Innenfor det kvantitative paradigmet har en i stort omfang hentet erfaring og metoder fra empirisk sosiologisk forskning. Forholdet til sosiologien er nært, og det er med god grunn at Labov (1972:110) gir uttrykk for at "our debt to sociology and survey methodology is very great". Konkrete eksempler på denne tilknytningen er prosedyrene for sosioøkonomisk stratifisering, sannsynlighetsutvelgning, statistisk databehandling osv.

Hvilke metoder som er hensiktsmessige og hvordan de skal defineres, er ikke gitt. Debatten omkring disse spørsmålene har vært og er fremdeles sentral. Før jeg beskriver den metoden jeg har valgt, vil jeg belyse det jeg anser som viktige konsekvenser av dette valget. Jeg finner det også naturlig å drøfte ulike oppfatninger og ulik praksis på dette området.

3.1. REKRUTTERING AV INFORMANTER

Den vanlige prosedyren i tradisjonell dialektologi var å velge informanter som best mulig kunne representere "den genuine dialekten". I tillegg var

oppfatningen slik at språkbruken til et enkelt individ kunne gi tilstrekkelig informasjon om det lingvistiske systemet, bare språkbruken var arkaisk nok. Egen intuisjon kunne dessuten være til stor nytte, og det var helt legitimt for lingvisten å være sin egen informant. Kvantitativ sociolingvistik har et helt annet utgangspunkt: Den filologiske interessen for konservative språkformer er erstattet av interessen for å gi en nyansert og representativ beskrivelse av virkeligheten, dvs. den heterogenitet som preger språkbruken i ethvert samfunn, både intra- og interindividuell.

Fordi enkeltpersoner eller spesielle undergrupper av befolkningen (f.eks. "ideal-informanter", slik de ofte framstår i tradisjonelle dialektstudier) ikke uten videre er representative for hele populasjonen, forutsetter kvantitative sociolingvistiske analyser et bredt sammensatt informantutvalg.¹⁷ Metodene, bl.a. ved rekrutteringen av informanter, er derfor atskillig mer sofistikerte og omfattende enn i tradisjonell dialektologi.

Informantutvalgets betydning har lenge vært påpekt, men ble for alvor aktualisert gjennom Labovs *The social stratification of English in New York City* (1966). L. Milroy (1987:19) understreker: "Labovs sampling methods are important and distinctive in that they were part of a larger, principled programme for the quantitative study of language variation, which itself was designed to address important theoretical problems in linguistics".

Sociolingvistisk metodologi har da også vist at studiet av språkvariasjon gir interessant informasjon om språket. Variasjon sett i forhold til informantutvalgets fordeling etter sosiale kriterier har f.eks. åpnet for en bred forståelse av fenomenet språkendring. Prinsippdebatten om et empiriske grunnlag for sociolingvistisk teori preger samtidig disiplinen. At det ikke er noen konsensus med hensyn til metodiske spørsmål, ser en også på det området som er

¹⁷ Dette vil være tilfelle i alle samfunn, men by- og industrisamfunn er som regel særlig komplekse, både sosialt og språklig.

interessant her: Rekruttering av informanter. Spørsmålet om informantutvalgets representativitet er i denne sammenhengen svært sentralt.

3.1.1. SANNSYNLIGHETSUTVELGING

For å oppnå et representativt utvalg av populasjonen, kan en benytte *sannsynlighetsutvelging*, dvs. at informantene velges ut etter tilfeldighetsprinsippet. En vanlig prosedyre er å bruke tilgjengelige lister over populasjonen, f.eks. folkeregisteret eller telefonkatalogen. I teorien skal alle ha lik mulighet til å bli plukket ut, noe som igjen skal forhindre at utvalget blir skjevt. I praksis er det imidlertid mange "skjær i sjøen" på dette punktet. Problemene består bl.a. i at enkelte informanter må ekskluderes fordi de ikke snakker den dialekten som skal undersøkes. Dessuten er det ikke uvanlig at enkelte informanter er avskåret fra, eller rett og slett ikke er interessert i å delta i undersøkelsen. Det siste oppfatter Chambers og Trudgill (1980:57) som lite vesentlig:

People who refuse to give their views on controversial social questions may well have different views on those questions from those who agree to help, and it is therefore important to try and persuade reluctant interviewees to take part. This seems not to be the case with language. There is no reason to suppose that speakers who refuse to take part in such surveys have linguistic characteristics different from those who do.

Chambers og Trudgill kan ha rett i at dette ikke er noe å dvele ved, men etter min mening kan en ikke se bort fra at disse forholdene kan føre til skjevheter i informantutvalget.¹⁸

Viktigere er imidlertid et problem som har sammenheng med at en i studiet av språkvariasjon opererer med ulike *dimensjoner* og *strata*. Dimensjonene kan være *kjønn*, *alder*, *bosted* og *sosial klasse*. De tre siste deles gjerne inn i et stort antall strata. Å operere med 3 aldersgrupper, 3 sosialgrupper og 2 ulike

¹⁸Labov (1966) demonstrerte at personer han ikke fikk kontakt med, eller som ikke hadde anledning til å delta i intervjuer, på ingen måte skilte seg ut. Fordelingen av disse i populasjonen var altså tilfeldig. (Dette er imidlertid et resultat som ikke kan gis universell gyldighet.)

bosteder, tilsier at en får 36 celler å fylle! Hvis utvalget totalt sett er på 144 informanter (som i sosiolingvistisk sammenheng er et stort utvalg), og informantene fordeler seg likt, vil eksempelvis 4 informanter representere hver sosial kategori eller celle. Da det bærende prinsippet for sannsynlighetsutvelging er at rekrutteringen skal være uavhengig av sosiale karakteristika, vil det være umulig å oppfylle denne forutsetningen. En vil med andre ord kunne risikere at enkelte sosiale kategorier blir underrepresenterte, eller i verste fall mangler representanter. Et utvalg som ved første øyekast ser ut til å være tilfredsstillende, kan derfor vise seg å være svært mangelfullt.

Konsekvensen av de nevnte forholdene, mangel på representativitet (i streng statistisk betydning av ordet), kjennetegner mange sosiolingvistiske undersøkelser. Om dette har noen reell innflytelse på analyseresultatet er usikkert, men begrepet sannsynlighetsutvelging får i alle fall et annet innhold enn det var tiltenkt. Romaine (1982:107) sier det slik:

[T]he term 'random' sampling is being used in a different way in sociolinguistics from its intended statistical use in the social sciences. Furthermore, due to the specific linguistic as well as other requirements which must typically be met in sociolinguistic research, I doubt that random sampling is even a possible, let alone realistic, goal. [...] I do not think sociolinguists have anything to gain by 'pretending' to use random samples, when they either do not or cannot.

Det er nærliggende å spørre om ikke de metodiske problemene jeg har skissert, tilsier at andre metoder er mindre kompliserte og mer hensiktsmessige. Det viser seg jo når det kommer til stykket, at det er vanskelig å oppfylle standardbetingelsene. I utgangspunktet var disse betingelsene tross alt ikke ment å skulle omfatte studiet av lingvistiske fenomen. At sannsynlighetsutvelging har tapt terreng i forhold til andre rekrutteringsprosedyrer, tyder på at mange har tatt konsekvensen av dette. TAUS-undersøkelsen er ett eksempel. Med følgende begrunnelse byttet en faktisk prosedyre underveis:

Det viste seg etter en tid at denne formen for tilfeldig utvalg ble meget tilfeldig og dertil meget tidkrevende. Ofte var personen på arbeid, bortreist, syk, flytta eller død - og ofte kunne de vise seg å være innflyttere. Da vi dessuten forsto at denne framgangsmåten ikke ville gi det balanserte utvalget med hensyn til alder og kjønn

som vi ønska, tok vi kontakt med Oslo folkeregister. Ved imøtekommenhet derfra oppnådde vi den store fordelene å kunne kontrollere de navna vi plukka ut av adresseboka før vi begynte å oppsøke dem. På en måten kunne vi være noenlunde sikre på at de personene vi henvendte oss til, svarte til de gruppene vi trengte. (Hanssen m.fl. 1978:9)

Alternativet som ble valgt, ofte kalt *skjønnsmessig utvelging*, er en metode som har fått stor utbredelse.

3.1.2. SKJØNNSMESSIG UTVELGING

Prinsippet som ligger til grunn er at en først velger ut de sosiale gruppene (dimensjoner og strata) en ønsker å studere variasjon i forhold til. Deretter bestemmes kvoten, dvs. hvor mange informanter som skal representere hver gruppe. Skal utvelgingen bli vellykket, må den være velmotivert og objektiv. At sosiodemografiske kriterier ikke blir erstattet av subjektive vurderinger av informantene, er en betingelse. En må dessuten kunne gi en tilfredsstillende teoretisk begrunnelse for hvorfor en finner det interessant å se nærmere på akkurat de gruppene en har valgt. Samtidig er det viktig å være klar over at metoden aldri kan bli fullgod. At det stilles betingelser til informantene, innebærer nemlig at tilfeldighetsprinsippet blir forlatt. Spørsmålet om utvalgets representativitet er derfor stadig like plagsomt.

En av fordelene ved skjønnsmessig utvelging er at en på forhånd kan fastsette de kriteriene informantene må tilfredsstillende, og dermed sile ut dem som ikke er interessante (f.eks. innflyttede personer med andre dialekter). Dessuten kan en sørge for at antallet blir det samme i alle gruppene, og dermed unngå det problemet jeg skisserte i eksemplet ovenfor (kap. 3.1.1.). Det samme eksemplet viser imidlertid at selv om en nytter skjønnsmessig utvelging, blir det ganske få i hver gruppe. Problemet er velkjent, og teoretiske implikasjoner står sentralt i metodedeбата. Mange har faktisk stilt spørsmål ved om det i det hele tatt er noe poeng i å operere med så få informanter.

3.1.3. UTVALGSSTØRRELSE

Få informanter i hver celle er regelen, mer enn unntaket. Det faktum at 4 informanter faktisk er et forholdsvis høyt tall, kan forklares med at data-behandlingsarbeidet i sosiolingvistiske undersøkelser ofte er omfattende og komplisert.¹⁹ Praktiske hensyn er med andre ord med på å sette begrensninger, som i sin tur resulterer i manglende statistisk representativitet. Labov (1972:204) er av den oppfatning at språkbruk i sin natur er mer generell og homogen enn annen sosial atferd, og at en derfor kan en fravike generelle krav til størrelsen på informantutvalget:²⁰

[I]t does not require the statistical analysis of hundreds of speakers' records as linguists traditionally feared (Hockett 1958:444). On the contrary, we find that the basic patterns of class stratification, for example, emerge from samples as small as 25 speakers.

Dette er det imidlertid ingen enighet om, og Romaine (1982:110) har et viktig poeng når hun påpeker at "we must recognize Labovs assumption about the homogeneity of linguistic behavior for what it is; namely, a convenient post hoc justification for the limitations of time, money and manpower".

Kanskje er det slik at språkets natur gjør det unødvendig med hundrevis av informanter, og at skjønnsmessig utvelgning er en tilfredsstillende metode. En mengde undersøkelser viser jo at få informanter plukket ut på skjønn, tilsynelatende gir klare, utvetydige variasjonsmønstre. Men samtidig er det viktig å erkjenne at Labovs argumentasjon hviler på et, i vitenskapelig forstand, lite solid fundament.²¹ Hvis en lukker øynene for dette faktum, står en etter min mening "lagelig til for hogg" fra dem som er kritiske til sosiolingvistisk teori og metode.

¹⁹TAUS-undersøkelsen har 3 informanter per celle, mens Fintoft og Mjaavatt (1980) og Kristoffersen (1980) faktisk opererer med flere celler enn informanter!

²⁰Labov (1972:204) viser til vellykkede undersøkelser der en har operert med 19 informanter inndelt i 4 grupper. Se også L. Milroy (1987).

²¹I sin ytterste konsekvens vil denne argumentasjonen lede tilbake til tradisjonell dialektologi. Få og nøye utplukkede informanter var jo et sentralt trekk ved nettopp denne tradisjonen.

TABELL 3.1. Informantene etter bosted, alder og kjønn

Alder	Kjønn	Bosted	
		Tettsted	Landsbygd
18-25	K	3	3
	M	3	3
30-45	K	2	2
	M	2	2
50 år→	K	2	2
	M	2	2

Konklusjonen må derfor bli: Det er ikke mulig å bortforklare at utvalgene i sosiolingvistiske undersøkelser generelt sett befinner seg utenfor fastsatte normer, og dermed ikke er representative i teknisk forstand. Men analysens forutsetninger og målsetting avgjør i stor grad metode, og innenfor sosiolingvistisk forskning viser det seg at store utvalg trukket ut etter tilfeldighetsprinsippet er problematiske. Med grundig skjønnsmessig utvelging er det likevel mulig å frembringe variasjonsmønstre som til en viss grad kan generaliseres. Naturvitenskapelige ideal må en ubønnhørlig gi slipp på, men det er mange eksempler på at en likevel vil kunne gi svar på sentrale lingvistiske spørsmål.

3.2. UTVALGET I UNDERSØKELSEN

Som det går fram av diskusjonen ovenfor, er muligheten for å trekke pålitelige slutninger avhengig av informantutvalgets størrelse. Samtidig krever et stort, representativt utvalg store ressurser, både med hensyn til tid og penger. Da jeg i denne undersøkelsen er tvunget til å arbeide innenfor snevre rammer, er utvalget i denne undersøkelsen objektivt sett lite.

I min undersøkelse deltar det 28 informanter som er stratifisert på bakgrunn av de sosiale variablene eller dimensjonene *bosted, alder og kjønn*. Kriteriene er uproblematiske, og som det går fram av Tabell 3.1., er halvparten av infor-

mantene fra tettstedet Fauske, mens den andre halvparten er fra landsbygda omkring. I hver gruppe er det like mange kvinner som menn. Videre er informantene delt inn i tre aldersgrupper: 18-25 år, 30-45 år og 50 år og eldre. I tillegg er det forutsatt at alle har bodd i de respektive områdene hele livet. Jeg ser her bort fra kortere fravær i tilknytning til arbeid, utdanning, militærtjeneste e.l.

Jeg er innforstått med at det ikke er mulig å generalisere ut fra analyse-resultatet. De ulike gruppene vil strengt tatt bare representere seg selv. På bakgrunn av de objektive og systematiske rekrutteringskriteriene er det likevel mulig å sette fingeren på tendenser som trolig har generell gyldighet i populasjonen, dvs. den voksne befolkningen i Fauske kommune. Dessuten vil det lave informanttallet gjøre det lettere å studere intraindividuelle variasjonsmønstre. På denne måten kommer jeg på baksiden av gjennomsnittsverdier og sannsynlighetskoeffisienter, som nok gir nyttig informasjon, men som ikke er *parole* i den opprinnelige, saussurske betydningen av ordet.

3.2.1. REKRUTTERINGSPROSEDYREN

Selv om en har bestemt seg for å nytte skjønsmessig utvelging, er ikke rekrutteringsprosedyren dermed gitt. Ved å fastsette informanttall og sosiale variabler (dimensjoner og strata), legges viktige premisser for undersøkelsen. Men fortsatt gjenstår et vesentlig spørsmål: Hvordan skal informantene rekrutteres? En prosedyre er å dele opp den aktuelle delen av populasjonen på bakgrunn av de gruppene en på forhånd har fastsatt, og deretter trekke informantene tilfeldig fra disse gruppene. Fordelen med denne prosedyren er at den trykker representativiteten, men samtidig er en langt på vei tilbake til de praktiske problemene sannsynlighetsutvelging innebærer.

Ved å benytte en prosedyre som tar utgangspunkt i sosiale nettverk, unngikk jeg disse vanskelighetene. Selv om min undersøkelse ikke er noen nettverks-

analyse, er rekrutteringsprosedyren svært lik den L. Milroy (1980) brukte i sin Belfast-undersøkelse. Prosedyren gikk ut på å rekruttere informantene ved hjelp av kontaktpersoner eller "mellom-menn", som foruten å være bekjente av meg, hadde godt kjennskap til folk i Fauske. Disse kontaktpersonene tok kontakt med aktuelle representanter for de ulike sosiale kategoriene. At de fleste sa seg villig til å delta, har trolig sammenheng med det at ikke er så lett å si nei til kjentfolk.

Deretter tok jeg kontakt med hver enkelt, og fortalte hva prosjektet gikk ut på, men uten å røpe hvilket lingvistisk fenomen jeg var opptatt av. Informantene ble videre bedt om å rekruttere venner i samme sosiale kategori som dem selv. Gruppene ble med andre ord fylt opp ved intern rekruttering innenfor omgangskretsen. I størrelse varierte gruppene fra 2 til 4 personer.²²

Prosedyren har flere svakheter. Den største er kanskje at kontaktpersonene, og dessuten de informantene som foretok den interne rekrutteringen, kan ha vært styrt av subjektive lingvistiske vurderinger i letingen etter passende kandidater.²³ Jeg ga imidlertid klart uttrykk for at jeg ikke var interessert i at de skulle vurdere språkbruken. Det eneste som betydde noe, var at de oppfylte de sosiale betingelsene, og om de kunne tenke seg å være med på et lydband-opptak av samtalen under et ganske allminnelig kaffeslabberas. Da den uformelle samtalen er *særlig* verdifull i studiet av språkendring, var nettopp ønsket om å oppnå en slik situasjon avgjørende for valg av prosedyre. Jeg tror ikke det ville være mulig å ivareta dette aspektet i samme grad ved å se bort fra sosiale nettverk i rekrutteringen av informanter.²⁴ I kap. 3.4.3. vil jeg belyse dette nærmere.

²²L. Milroys grupper var 100 prosent selvrekrutterte. I motsetning til denne undersøkelsen ble det ikke stilt betingelser.

²³Se bl.a. Kristoffersen (1980)

²⁴Viktigheten av å ta utgangspunkt i sosiale nettverk ved rekrutteringen av informanter blir grundig drøftet av L. Milroy (1987).

3.3. BAKGRUNN FOR VALG AV SOSIALE VARIABLER

Analysens målsetting er som nevnt avgjørende for valg av både rekrutteringsmetode og sosiale variabler. At jeg bestemte meg for å studere fenomenet apokope i forhold til nettopp *bosted, alder og kjønn*, har derfor nær sammenheng med at disse variablene er svært sentrale i synkrone studier av språkendring. Med flere variabler ville jeg kanskje kunne tegne et mer utfyllende bilde, men at tallet på informanter er så lite, gjør en videre oppsplitting vanskelig.

3.3.1. ALDER OG KJØNN

Betydningen av kjønns- og generasjonsforskjeller er beskrevet i *the apparent time construct* (kap. 2.2.2.2.). Særtrekk ved variabelen *alder* bør imidlertid belyses nærmere. Dette er i utgangspunktet en *kontinuerlig* variabel, men i analysesammenheng er det vanlig å gjøre den *diskret*. Med utgangspunkt i mer eller mindre tilfeldige aldersgrenser, deles informantene inn i ulike aldersgrupper, som i lingvistisk forstand slett ikke trenger å være de mest hensiktsmessige:

Dersom vi derimot ville lata språktilfanget fortelja oss mest moegeleg, måtte vi gå annleis fram. Då måtte vi prikke inn døma på kvar av dei to variantane i variabelen på ein samanhangande aldersskala. Etterpå kunne vi såødra slike aldersgrenser som språktilfanget sjølv gav grunnlag for. Det kunne kanskje vise seg at dei interessante aldersgrensene gjekk ved - la oss seia - 19, 36, og 53 år og ikkje nett ved 15, 30, 45 og 60 (Venås 1982:115).

Selv om denne *induktive* framgangsmåten gir mulighet for å avdekke interessante trekk ved en språkendringsprosess, er den svært krevende. Et alternativ er derfor å følge det vanlige *deduktive* prinsippet (som kort og godt vil si at premissene legges på forhånd), samtidig med at en gjør aldersintervallene små.

Å operere med mange grupper vil trolig åpne for en mer utfyllende beskrivelse av interessante tendenser, men vil samtidig kreve store ressurser.

Denne undersøkelsen gir verken rom for en induktiv framgangsmåte eller for flere enn tre grupper, men at aldersintervallene ble akkurat slik de ble, er ikke tilfeldig. En grunn er at Skare (1994) opererer med disse intervallene. Da også han studerer fenomenet apokope, vil det komparative aspektet være interessant. Samsvar mellom gruppene gjør en eventuell sammenligning lettere. En viktig forutsetning for denne avgjørelsen er likevel at jeg anser disse gruppene for å være hensiktsmessige for mitt formål.

3.3.2. BOSTED

Ofte er det slik at lingvistiske innovasjoner først gjør seg gjeldende i tettsteder eller byer. Når de har fått innpass her, spres de senere til landsbygda omkring og den samme prosessen gjentar seg, bare noe forskjøvet i tid. Det er all grunn til å tro at dette er tilfelle også i Fauske. Ved å sammenligne de 3 aldersgruppene fra henholdsvis *tettsted* og *landsbygd*, vil det med andre ord være mulig å studere 6 utviklingstrinn. Dette gir grunnlag for en bedre forståelse for geografiske forskjeller og for progresjonen i den pågående prosessen (jf. S-kurven).

I tillegg til disse geografiske forskjellene, ville det selvsagt være mulig å studere betydningen av sosial status og sosiale nettverk. Dette kunne gitt svar på om innføringen av trykklette endingsvokaler i tidligere apokoperte former har sitt utspring på et bestemt nivå i det sosiale hierarkiet på tettstedet Fauske. Muligheten er selvfølgelig til stede, men å identifisere forskjellige nettverkstrukturer og sosiale lag, ville sannsynligvis være mer problematisk i Fauske enn i et større bysamfunn. Grunnen er mer kontakt på tvers av sosiale skillelinjer, som dessuten er lite markante og preget av flytende overganger. Sandøy (1987:254) gir en generell vurdering av tettsteder som er i tråd med denne oppfatningen:

Kontakten med landsbygda og primærnæringene er mykje meir direkte her enn i byar. Slike tettstader har ikke så lang tradisjon, og dei fleste som bur der, kjem

sjølv frå landsbygda. Derimot er ikkje tettstadene så store at det er grunnlag for forskjellige miljø med klåre sosioøkonomiske skilje.

Jeg går derfor ut fra at slike "tradisjonelle" variabler er lite relevante i denne sammenhengen.²⁵

3.4. MATERIALINNSAMLING

Når informantene er rekruttert, kan en ta fatt på materialinnsamlingen. Dermed aktualiseres et nytt metodisk problem: Hvordan skal en innhente et språkmateriale som er tilfredsstillende med hensyn til kvantitet og kvalitet. Selv om løsningen på dette problemet til en viss grad er avhengig av målsettingen, vil utgangspunktet oftest være lydåndopptak av frie uformelle samtaler eller mer formelle intervju.²⁶ Dette gjelder innenfor kvantitativ sosiolingvistikk generelt, og dermed innenfor den delen som er særlig interessant her; *the apparent time construct*.

3.4.1. KVANTITATIVE BETINGELSER

For å gi et bilde av systematisk variasjon trenger en ikke bare et visst antall informanter, men også et visst antall språklige forekomster fra hver enkelt informant. Grunnen er at pålitelige *intraindividuelle* variasjonsmønstre er en forutsetning for at studiet av *interindividuell* variasjon skal gi mening. Det sier seg selv at det er meningsløst å sammenligne informanter som hver for seg bare har bidratt med *en* forekomst av en gitt språkvariabel. Hvilke krav skal en så stille? Labov 1972:205) sier at systematiske intra- og inter-individuelle variasjonsmønstre kommer til syne allerede ved "five or ten instances of

²⁵Det kan imidlertid nevnes at Selj (1978) benytter *yrkesgruppe* som variabel i sin analyse av språkbruken i Hov i Land. Resultatene er ikke entydige.

²⁶En annen fremgangsmåte som har gitt gode resultater er såkalte "*Rapid and Anonymous Interviews*" uten bruk av båndopptaker. Denne metoden "represent a form of nonreactive experimentation in which we avoid the bias of the experimental context" (Labov 1972:69), men er samtidig avhengig av enkle lingvistiske data. "*The fourth floor study*" (Labov 1966) regnes som prototypen på denne typen studier.

a given variable for each speaker". Sevfølgelig kan det være slik, men en bør være forsiktig med å gi dette generell gyldighet. Labovs utsagn er ikke annet enn post hoc antakelser. I virkeligheten finnes det ikke eksakte kriterier.²⁷ 5-10 forekomster kan være nok, men en kan heller ikke se bort fra at så mange som 50 i enkelte tilfeller er for lite. Variantenes relative frekvens er trolig viktig i denne sammenheng, og Romaine sier at "smaller samples will tend to emphasize those variables and variants which are more commonly used by the speaker" (Romaine 1982:11).

I prinsippet er det ikke uoverkommelig å skaffe et stort nok materiale, enten det dreier seg om 5 eller 50 forekomster. I praksis kan det imidlertid komme til å kreve svært store ressurser, samt svært mye velvilje fra informantene. En av årsakene er at ulike intralingvistiske faktorer gjerne påvirker bruken av en variabel, og at den derfor må splittes opp i et stort antall underkategorier (se kap. 2.2.1.1.). Bortfallet av trykklette endingsvokaler i fauskedialekten er bl.a. avhengig av grammatisk kategori og ordstruktur. Dermed er det ikke lenger snakk om forekomster av trykklette endingsvokaler sett under ett, men forekomster sett i forhold til en mengde relevante faktorer (gjernede kalt *avhengige variabler*). Det kan bli mange celler å fylle, og det lingvistiske fenomenet en har valgt å studere, behøver slett ikke være så frekvent som antatt. For å sikre seg et stort nok materiale, kan det med andre ord bli nødvendig med svært lange eller gjentatte lydbåndopptak. At enkelte informanter er fåmælte, forsterker selvfølgelig dette problemet. I kap. 5 vil jeg komme inn på hvilke utslag dette kan gi.

3.4.2. UFORMELL SPRÅKBRUK - EN KORT DRØFTING

Å innhente et *kvalitativt* tilfredsstillende materiale er imidlertid et mer

²⁷Ved hjelp av empiriske data demonstrerte Guy (1980) at de største individuelle avvik framkom når det var færre enn 10 forekomster. Flere enn 10 forekomster viste 90 % overensstemmelse med de forventede variasjonsmønstre.

omfattende problem. Grunnen er at forholdet mellom språkbruk og ulike sosialpsykologiske faktorer er så sammensatt, at det er svært vanskelig å forutsi og definere ulike språklige strategier. De normer som velges er avhengig av språkbrukerens subjektive oppfatning av den sosiale konteksten, dvs. tale-situasjon, samtaleemne og samtalepartnere osv. Om samtalen foregår hjemme eller på et offentlig kontor, om en prater med en venn eller en offentlig person, om en forteller en fiskerskrøne eller tar opp et vitenskapelig problem, er med andre ord forhold som i større eller mindre grad vil påvirke språkbruken. Sentralt i denne sammenhengen er at valg av språknormer for en stor del foregår på det ubevisste plan, og at ulike språkbrukere vil vurdere en gitt kontekst forskjellig. Til tross for dette vil en i grove trekk kunne forutsi kontekstbetingede strategier som er mer eller mindre generelle.

Innenfor kvantitativ sosiolingvistik er det vanlig å beskrive språkbruken i ulike kontekster ut fra graden av *formalitet*. En refererer gjerne til *stilnivå*. Ifølge Labov (1972:208) er det slik at "styles can be ranged along a single dimension, measured by the amount of attention paid to speech". Den mest formelle og uformelle stilen danner ytterpunktene i et lineært kontinuum, og mellom disse kan en tenke seg et utall av nivåer. Hvis stilnivå skal kunne fungere som en funksjonell analytisk enhet i en kvantitativ analyse, er det imidlertid nødvendig med grove klassifikasjonskriterier.

I anglo-amerikansk forskning er det vanlig å operere med til sammen 5 stilarter: *Casual style, formal style, careful style, reading passage style* og *reading style*. Av disse stilartene blir den som er typisk for dagligdagse uformelle kontekster, *casual style*, regnet som den mest interessante. Det er ulike grunner til det. En kan nevne at *casual style* eller *uformell språkbruk* fungerer som et symbol på sosial og geografisk tilhørighet, men fra en sosiolingvistisk synsvinkel (vel å merke innenfor det kvantitative paradigmet) skyldes det først og fremst at strukturen er velegnet i studiet av

språkendringsprosesser. Labov (1972:248) forklarer det slik:

In general, we can assert that overt social correction of speech is extremely irregular, focusing on the most frequent lexical items, while the actual course of linguistic evolution, which has produced the marked form of these variables, is highly systematic. This is the basic reason why the vernacular, in which minimum of attention is paid to speech, gives us the most systematic view of linguistic structure.

Uformell språkbruk, det Labov her kaller *the vernacular*, er ingen identifiserbar, entydig størrelse. Den er mer å regne som en abstrakt makrostruktur.²⁸ I realiteten vil det ikke på noe tidspunkt være mulig å fastslå når "minimum of attention is paid to speech". I tillegg må en gå ut fra at definisjon av språkbruk ut fra denne ene dimensjonen, er å forenkle det kompliserte samspillet mellom sosiale og psykologiske faktorer. En kan altså ikke hevde at det skisserte konseptet er veldefinert. Allikevel har det vist seg å være funksjonelt. Det gis ikke anledning til en inngående tolking av individuelle strategier, men generelle språkendringsprosesser vil en kunne beskrive. Poenget er å akseptere analyseobjektet som "a construct of the researcher rather than a directly observable phenomenon" (Romaine 1984:35).

Når en skal registrere et fenomen ved hjelp av lydbåndoptak av spontan dagligdags tale, blir en konfrontert med et fundamentalt, filosofisk problem, dvs. forskerens innvirkning på fenomenet. Labov (1972:181) har kalt det *the observer's paradox*: "The aim of linguistic research in the community must be to find out how people talk when they are not being systematically observed; yet we can only obtain this data by systematic observation".

En rekke sosialpsykologiske mekanismer påvirker atferden ved direkte observasjon, og det er ikke uvanlig at folk blir utrygge og mistenksomme. Virkningene er mange, men den viktigste er trolig at informantene prøver å unngå sosialt stigmatiserte språknormer som bannskap og stereotyper. Resultatet er

²⁸Det er verdt å merke seg at *the vernacular* også blir definert som arbeiderklassens sosiolekt. I denne fremstillingen viser imidlertid termen til et individs mest uformelle språkbruk. Se også Romaine (1984).

gjerne usystematisk og vakkende språkbruk, med en hyppig bruk av "prestisjetunge" varianter. Stilen blir kort og godt mer formell.

Den eneste måten å løse problemet på, er å bruke skjulte mikrofoner. Metoden er blitt brukt, men er svært problematisk, ikke minst forskningsetisk. I praksis vil det derfor være snakk om å *minimalisere* problemet, dvs. å etablere opptakssituasjoner som ligner mest mulig på uformell, ikke-observert kommunikasjon, og dermed redusere effekten av det atypiske ved opptaks-situasjonen.

3.4.2.1. INTERVJUET

Tradisjonelt har informantene blitt intervjuet hver for seg, en metode som i utgangspunktet ikke innbyr til uformell språkbruk. Grunnen er at intervjuet er en klart definert kommunikasjonssituasjon. Deltakerne er ofte ukjente for hverandre, og asymmetriske roller (intervjuer-informant) vil gi en helt karakteristisk diskursstruktur. Intervjueren styrer situasjonen ved at han både velger samtaleemne og stiller spørsmål, mens informanten på sin side legger vekt på å svare så konsist og kortfattet som mulig. Romaine (1984:23) sier det slik:

Narratives within the interview are usually in the form of a summary, and to the point with little elaboration. Conversational narratives by contrast are often 'performed' and show a number of grammatical, phonological and stylistic features which may be absent from elicited narratives.

Målsettingen må derfor være å skjære gjennom den typiske subjekt-objekt strukturen og skape en så avslappet og uformell stemning at informanten kan slippe seg løs. Dette er ikke lett. Kommunikasjon mellom fremmede vil alltid bære preg av en viss distanse og formalitet. Hvis avstanden med hensyn til personlighet, interesser, sosial status og språkbruk er stor, vil problemet forsterkes. Labov har foreslått at en "basic counter-strategy is to acknowledge the position of the interviewer as a learner, in a position of lower authority

than the person he is talking to" (Labov 1981:15).²⁹

Samtaleemnet er vesentlig. Generelt sett er det viktig å "behandla frågor av en viss aktualitet, som människor av olika kategorier kunde tänkas ha ungefär samma intresse för och erfarenhet av" (Loman 1972:52). Dagligdagse tema som angår familie, bostedforhold, arbeid, skole, fritidssysler, lokale tradisjoner, ferieplaner, idrett osv. vil som oftest fungere. Vanskelige politiske og filosofiske spørsmål vil på sin side kunne føre til at informantene blir usikre og binder seg. Videre har det vist seg at språkbruken blir mindre formell hvis en introduserer tema som lett skaper følelsesmessig engasjement, f.eks. selvopplevd livsfare. Labov (1972:93) gir følgende eksempel: "He had given no examples of casual or spontaneous speech until this topic was reached. Within a few sentences, a sudden and dramatic shift in his style took place".

Det eksisterer imidlertid ingen universalløsning. Ulike informanter vil reagere ulikt på samme tema, og hvis intervjuet etter hvert får preg av å være en uformell samtale, er det ikke bare opp til intervjueren å bestemme hva samtalen skal dreie seg om. Begge aktørene vil da være med på å styre samtalen retning.

At en når så langt at informanten føler seg fri til å velge emne på linje med intervjueren, er vel unntaket heller enn regelen. Likevel er det en rekke eksempler på at intervjuet kan gi et brukbart språkmateriale. Det er imidlertid ikke mulig komme bort fra at innslaget av prestisjeformer vil være større enn i dagligdagse samtaler. Dessuten vil det være stigmatiserte dialektformer som en ikke vil kunne lokke frem innenfor denne rammen. Jeg kan nevne at L. Milroy (1987:53) i sin Belfast-undersøkelse identifiserte former som "nearly all occurred in peer conversations and only rarely in speech addressed directly to the fieldworker".

²⁹Wolfson (1982) argumenterer for at denne strategien lett kan bli forstyrret av forvirring og forlegenhet hos informanten.

En av forklaringene på dette er "menneskers nærmest universelle tilbøyelighet til å inngå *interaksjonell synkronisering*" (Mæhlum 1992:109). Det vil si at det enkelte individ tilpasser språkbruken for å bli mer lik samtalepartnerne. Det typiske mønstret er at "language shifts are unilateral, with the subordinate group converging to the dominant group in their use of language to a far greater extent than vica versa" (Thakerar m.fl. 1982:209). En språkbruker vil med andre ord kunne rammes hardt av fenomenet "upward convergence" hvis intervjueren er ikke-lokal, og samtidig har et standardisert talemål.

Konklusjonen må bli at sammenhengen mellom språkbruk og sosial kontekst er så kompleks at manipulasjon innenfor rammene av et intervju er en usikker metode. Det er ikke tilstrekkelig å utføre alle mulige "kunstgrep", når en rekke sosialpsykologiske faktorer er utenfor intervjuerens kontroll. Jeg vil derfor slutte meg til Wolfson (1982:70):

If we are interested in learning how men and women of differing ages, social and educational backgrounds respond in a tape-recorded interview situation with a particular investigator of a given age, sex and background, we should of course use this method. But to claim that the same subjects would use just these forms in just this way in other speech situations with other partisipants is obviously not possible.

Hvis en er interessert i få det best mulige inntrykk av hvordan folk prater i uformelle kontekster, dvs. sammen med kjente, må en også observere dem i slike kontekster.

3.4.2.2. DELTAKENDE OBSERVASJON

Deltakende observasjon er en etnografisk metode som opprinnelig ble utviklet av antropologer. Bakgrunnen var en erkjennelse av at det å studere et kulturelt fenomen fra innsiden gir den beste forståelsen av fenomenet. I praksis vil det si at "the anthropologist closely observes, records, and engages in the daily life of another culture - an experience labeled as the fieldwork method - and then writes accounts of this culture, emphasizing descriptive

detail" (Marcus & Fischer 1986:18). Deltakende observasjon er blitt adoptert i modifisert form, og har fått en sterk posisjon innenfor sosiolingvistisk forskning, både innenfor den antropologiske og den kvantitative, "labovske" tradisjonen. Metoden går i grove trekk ut på å bli deltaker i en selvrekruttert sosial gruppe, for dermed å få innsikt i medlemmenes språklige atferdmønstre. Observatørens "insider"-rolle ved deltakende observasjon er med andre ord helt ulik intervjuerens klart definerte "outsider"-rolle.³⁰

Deltakende observasjon løser ikke *the observer's paradox*, men den negative virkningen av observasjon vil være atskillig mindre enn ved intervjuemetoden. Ifølge L. Milroy (1980:41) er nemlig det sentrale problemet at "the population to be studied is usually sampled for isolated individuals, or households, who are then recorded out of context of the social networks within which they customarily interact".

At observatøren deltar, vil naturligvis kunne påvirke språkbruken i gruppen, men fordelen ved deltakende observasjon er at samspillet mellom venner vil kunne lede oppmerksomheten bort fra det faktum at de blir observert. Dette krever imidlertid at informantene overtar styringen, samtidig med at observatørens rolle blir mest mulig perifer. Når de begynner å henvende seg til hverandre istedenfor til observatøren, er det kritiske punktet nådd. Uformell språkbruk vil da sannsynligvis være innen rekkevidde.³¹

Selv om informantene ikke skulle "glemme" at de blir observert, vil primærgruppen fungere som en normativ instans. Medlemmene vil med andre ord "tvinges" til å opptre på samme måte som de ellers ville gjort i gruppens nærvær. Grunnen er at medlemmene har sosiale og psykologiske forpliktelser overfor hverandre, forpliktelser som vil gjelde selv om det er fremmede til

³⁰Blom & Gumpers (1972) og Labov m.fl. (1968) er klassiske eksempler på det.

³¹Blom & Gumpers (1972) registrerte i Hemnes-undersøkelsen at det ved overgangen til intern diskusjon mellom informantene var en tendens til høyere tale tempo og færre nølingspauser. Dessuten var det tydelig at båndopptakeren ble glemt.

stede. Den gjensidige kontrollen er streng, og "it would be quite unacceptable for someone in the group to put on an act during the recording and use a form of language which was not usually used in that speech community or among individual speakers" (Nordberg 1980:7).

Hvor godt metoden skal fungere, er imidlertid avhengig av tillitsforholdet mellom gruppen og observatøren, og om observatøren blir sett på som et forstyrrende element eller ikke. Personlighet spiller en viss rolle, og en kan ikke komme bort fra at "one can be genuinely interested in people and still not be able to break down whatever constraints of formality and so on there may be, governing interactions with strangers" (Romaine 1984:33). Det som betyr mest er likevel et grundig forarbeid, dvs. at en anstrenger seg for å bli kjent med og akseptert av informantene før selve opptaket blir gjort.

Hvis en ser på muligheten for å innhente uformell språkbruk isolert, har deltakende observasjon klare fortrinn i forhold til det tradisjonelle intervjuet. Å bruke metoden i et kvantitativt studium skaper derimot problemer, i første rekke fordi metoden er så krevende at det vil være vanskelig å samle inn et materiale som er tilstrekkelig stort. Det stilles store krav til observatøren, både med hensyn til tid, humør, pågangsmot og ikke minst følelesmessig engasjement: "Strong and sometimes quite intense relationships with individuals are built up over a period of even a few weeks" (L. Milroy 1987:79). Å "investere" så mye i hver enkelt informant lar seg kort og godt ikke forene med et stort, representativt utvalg.

Et lite utvalg er i seg selv et problem, men kravet om at gruppene skal være selvrekrutterte, dvs. at lingvisten i prinsippet ikke har noen innflytelse på hvilke informanter som skal delta, vil i tillegg kunne føre til en svært skjev fordeling i forhold til de sosiale kriteriene. Dette vil skape vanskeligheter i studiet av språkendringsprosesser (i alle fall hvis en skal bruke the *apparent time construct*). I et slikt studium er nemlig kvoteinndeling av informantene

etter alder, kjønn, bosted osv. en viktig forutsetning (se kap. 2.2.2.2.). L. Milroy (1980:38) understreker:

[A]lthough group studies allow a gain in depth, they lack representativeness. No claim can be made that the speech samples collected in this way are representative of the speech of a whole community. Information on some points of interest may be unobtainable - for example it is unlikely that evidence of linguistic change can be adduced unless some kind of sampling from different age groups (and possible areas or social classes) is carried out.

Det siste problemet jeg vil nevne, det lydtekniske, vil også være mest plagsomt ved deltakende observasjon. Erfaring viser at lydbåndopptak av formelle intervju som oftest vil ha god kvalitet. Å fange opp små fonetiske nyanser (som i sosiolingvistisk sammenheng kan ha stor interesse!) ved hjelp av lydbåndopptak av uformelle samtaler, er ikke fullt så enkelt. Stor avstand til mikrofonen, bakgrunnsstøy, og det faktum at folk har en tendens til å snakke i munnen på hverandre, vil fort forringe kvaliteten. Summen av de nevnte forhold, vil ifølge Labov (1981:4) resultere i et materiale som er svært begrenset, både kvantitativt og kvalitativt. Problemet kan imidlertid løses ved å kombinere deltakende observasjon med det tradisjonelle intervjuet:

There will be sources of error in participant-observation and in face-to-face-interviews, but they are complementary; by combining both methods, we can estimate the degree and direction of error in our final statement of the rules of the vernacular.

Dette er selvsagt en mulighet, men det er viktig å holde fast ved at deltakende observasjon i prinsippet vil gi det mest verdifulle materialet, og at tilstrekkelig tilgang på ressurser ville gjøre andre metoder overflødige, vel å merke hvis forskningsobjektet var uformell språkbruk. Dessuten tviler jeg på at "face-to-face-interviews" er det beste alternativet. På grunn av de store og til dels ukontrollerbare problemene ved denne metoden, er det naturlig å se etter andre løsninger. Framgangsmåten som er brukt i denne undersøkelsen vil etter min mening være et godt alternativ. I neste kapittel vil jeg underbygge denne påstanden.

3.4.3. MATERIALINNSAMLINGEN I UNDERSØKELSEN

Jeg har argumentert for at den negative virkningen av *the observer's paradox* er størst når informantene blir intervjuet hver for seg, men at det samtidig er en rekke problem knyttet til deltakende observasjon. I denne sammenhengen tror jeg L. Milroy (1987:79) har rett når hun hevder:

The problem of filling quotas to specification is probably the most severe disadvantage of a participant-observation study; since the groups studied are self-recruited, the fieldworker by definition relinquishes control over choice of subject.

Fordi informantene i denne undersøkelsen måtte tilhøre gitte sosiale grupper, ble dette et problem også for meg. På grunn av små ressurser innså jeg fort at jeg måtte fravike kravet om 100 % selvrekruttering. I praksis hadde dette liten betydning. Bortsett fra de betingelsene jeg stilte, var det nemlig selvrekruttering i den forstand at informantene selv fylte opp gruppene (se kap. 3.2.1.).

Den interne rekrutteringen innenfor hver enkelt gruppe la grunnlaget for et viktig premiss: Undersøkelsen skulle bygge på uformelle samtaler mellom kjente. Som jeg har vært inne på tidligere, er dette viktig. Men for at konseptet skal fungere tilfredsstillende, er det ikke nok at informantene kjenner hverandre, de må også kjenne observatøren. Før samtalene ble organisert, brukte jeg derfor en del tid på gjøre meg kjent med dem som skulle delta. I tillegg til telefonsamtaler, der jeg bl.a. informerte om opplegget, besøkte jeg de fleste av dem.

Samtalene ble organisert ved at informantene i hver gruppe ble enige seg imellom om tidspunkt. Psykologisk sett er dette prinsippet viktig. Hadde jeg stilt betingelser og ellers vært en utålmodig pådriver i denne fasen, ville jeg trolig ikke opplevd den samme velvilligheten, og flere av informantene ville utvilsomt ha trukket seg. En slik autoritær rolle ville sannsynligvis også ha redusert muligheten til å innhente et kvalitativt godt materiale (se kap. 3.4.2.).

Ulempen er imidlertid at metoden krever mye tid. Folk har det ofte så travelt at det ikke uten videre lar seg gjøre å finne et tidspunkt som passer, selv når det bare er snakk om å avse et par ettermiddagstimer. At det kunne ta tid å få istand avtaler hadde jeg forutsett, men denne prosessen ble likevel en hard tålmodighetsprøve.

Undersøkelsen bygger på til sammen 9 ulike sammenkomster, som uten unntak fant sted hjemme hos ett av gruppelemmene (tallet på informanter varierte fra 2-4). Samtalene hadde et dagligdags og uformelt preg, og oftest ble det servert kaffe og kaker. Til å begynne med var mye av oppmerksomheten rettet mot opptaksstyret, men etter kort tid var det tydelig at informantene slappet av.³² Etter at de begynte å bli "varme i trøya", satte jeg båndopptakeren i gang, ofte uten at det ble registrert. Det er selvsagt en subjektiv vurdering, men på meg virket det som om informantene, til tross for at det var en utenforstående til stede, etter kort tid oppfattet situasjonen som et ordinært kaffebesøk.

Enkelte var naturlig nok mer snakkesalige enn andre, og generelt sett var det en merkbar forskjell mellom eldre og yngre informanter. De eldre var ofte ikke til å stoppe. Yngre kvinner var vanskeligere å få på gli. Dermed måtte jeg være mer aktiv og komme med innspill for å få samtalen i gang.³³ Alt i alt var ikke dette noe stort problem, men at informantene oppfattet meg forskjellig og at rollen min til en viss grad varierte, er selvfølgelig en mulig feilkilde i analysen.

Selve opptaket var på halvannen time, men det var ofte vanskelig å rive seg løs, og praten kunne gå i timevis etter at båndet hadde stoppet. Etter min

³²Svært få av informantene hadde innvendinger til at samtalen skulle tas opp på bånd. Jeg er derfor litt forundret over at Evensen og Tveit (1990) måtte forkaste lydbåndintervjuet som innsamlingsmetode pga. negative reaksjoner fra informantene.

³³Skare (1994) erfarte det samme. Hans konklusjon er at de yngre muligens oppfattet ham som en autoritetsperson, og at situasjonen derfor ble mer alvorlig for dem enn for de eldre.

mening er nettopp dette en svært god indikator på at informantene opplevde hele situasjonen som avslappende og trivelig. At det innsamlede materialet generelt sett er bra, er det derfor ingen tvil om.

Det ble brukt *en* mikrofon under opptakene. Denne stod på et stativ som var plassert et par meter unna bordet. Det var derfor ikke til å unngå at den ble stående i synsfeltet til informantene. Såkalte myggmikrofoner festet til informantenes skjorte ville vært bedre hvis informantene hadde sittet rolig under hele opptaket, men i og med at informantene til stadighet forlot plassene sine for hente kaffe, ta telefonen, gå på do osv., fant jeg ut at *en* mikrofon ville fungere best. Jeg fryktet imidlertid at det kunne bli vanskelig å skille stemmene fra hverandre, men dette viste seg å være uproblematisk. Alt i alt hadde opptakene svært god kvalitet.³⁴

Metoden jeg har benyttet i materialinnsamlingen har selvsagt svakheter i forhold til de uorganiserte, spontane samtalsituasjonene i Milroys Belfastundersøkelse, men sammenlignet med intervjuet vil den være bedre. Labovs påstand om at "the only way to obtain sufficient good data on the speech of any person is through an individual, tape-recorded interview: That is through the most obvious kind of systematic observation", kan etter min mening ikke gis generell gyldighet. Å organisere lydbåndopptak av uformelle samtaler rundt salongbordet hjemme hos informantene kan være ressurskrevende, men metoden er overkommelig, og vil kunne gi et kvalitativt bedre materiale.

³⁴Skare (1994) brukte myggmikrofoner tilsluttet hver sine innganger på båndopptakeren. Dermed kunne han spille av et spor om gangen. Rent lydteknisk er selvfølgelig dette en fordel.

4. SPRÅKVARIABLEN

Stundom kan en høre at nordlendingens tale blir sammenlignet med «e'ka{l}ns kakliŋ på häve» (e: < ædr). Den som en godværskveld fra land har lyttet til en ivrig flokk kaklende ærfugl ute på sjøen, kan ikke annet enn bli slått av den treffende sammenligningen. Særlig godt vil det passe på saltværingens mer raske tale med de mange korte ord.

Einar B. Skånland (1933:24)

Språkvariabelen i analysen er ordenes trykklette endingsvokal. Apokope, dvs. bortfall av endingsvokalen, er et utbredt fenomen i norsk, men det er slett ikke særnorsk. Fenomenet forekommer i alle de tre skandinaviske språkene, og har dessuten satt sitt preg på verdensspråk som f.eks. engelsk og fransk.³⁵ Den store utbredelsen er interessant, men her vil jeg bare se på den språkhistoriske bakgrunnen for fenomenet i norsk, og dessuten hvordan det har satt sitt preg på norske dialekter. Mest vekt vil jeg naturligvis legge på apokopens plass i dagens fauskedialekt.

4.1. VOKALREDUKSJON OG APOKOPE I ET DIAKRONT PERSPEKTIV

I overgangen mellom norrøn og mellomnorsk tid begynte reglene for stavelsestrykk og -lengde å endre seg. I norrønt kunne den trykksterke rotstavingen være kort, men som en følge av kvantitetsomleggingen, ble alle trykksterke stavinger etter hvert lange. Vi fikk dermed en motsetning mellom lang, trykksterk rotstaving og en etterfølgende kort, trykksvak staving, en ordrytme vi har den dag i dag.

³⁵I Skandinavia forekommer apokope på Jylland, i Dalarna, på Øland, i nordlig finlandssvensk og i et stort område i Nord-Sverige som henger sammen med det trøndske og nordnorske apokopeområdet.

Omveltningen skjedde naturligvis gradvis, med ulik fart i forskjellige deler av landet. I det vestnorske målområdet, dvs. i vestlanske og nordnorske dialekter, fikk det nye kvantitetssystemet raskt gjennomslag. Etter kort tid forsvant de norrøne jamvektsordene, og former som *vera* og *gera* ble erstattet av *véra* og *géra*. Der ordrytmen tidligere hadde vært distinktiv, fikk vi dessuten formsammenfall. Forskjellen mellom former som *skin* (n. sing) og *skín* (1. pers. sing. ind. pres. av *skína*), ble altså borte.

Også i østnorsk, dvs. dialektene i Trøndelag og på Østlandet, fikk det nye kvantitetssystemet gjennomslag, men jamvektsordene gjorde motstand. Ifølge Christiansen (1947:119) skyldtes dette sannsynligvis "at trykket var jamt fordelt på begge stavingene, og ikke konsentrerte seg på første staving, slik som i kystmålene, og slik som det alltid hadde vært i overvektsordene. Dette gjorde at utviklingen kunne gå en helt annen vei: etterstavingen ble forlenget". De konkrete utslagene av dette vil jeg komme tilbake til.

Reduksjon og bortfall av trykksvake stavinger er et velkjent trekk i språkhistorien (jf. synkopetiden). At trykket ble liggende fast på rotstavingen (jeg ser her bort fra de østnorske jamvektsord), er derfor forklaringen på den omfattende reduksjon av ordenes trykklette endingsvokal, som satte inn etter kvantitetsomleggingen. Prosessen gjorde seg gjeldende i størstedelen av det norske målområdet, men ikke i samme omfang eller på samme måte overalt. Resultatet av dette er tydelig i dagens dialekter.

4.1.1. APOKOPE I DAGENS DIALEKTER

I enkelte dialekter har utviklingen gått så langt at de trykklette endingsvokalene i dag er forsvunnet i de fleste kategorier. Andre dialekter er derimot så konservative at de fremdeles bruker norrøne endingsvokaler i stort omfang. Reduksjon er med andre ord ingen nødvendig følge av trykksvakhet. For å ta norrøn /a/ som eksempel: Denne vokalen har gjennomgått følgende stadier i

reduksjonen: /a/ > /æ/ > /e/ (/ɛ/) > /ə/ > Ø, og det er faktisk slik at alle disse stadiene finnes i dagens dialekter. Infinitiv av å kaste vil kunne hete /kasta/ på Vestlandet, /kæstæ/ på Helgeland, /kastɛ/ i Troms, /kastə/ på Østlandet og /kast/ i størstedelen av Trøndelag og Nordland.

Til tross for at størstedelen av endingsvokalene er bevart i de fleste av landets dialekter, er apokope et utbredt fenomen. Trestavingsformer er særlig utsatt, og i Trøndelag og Nord-Norge blir denne kategorien konsekvent apokopert, uansett ordklasse. Utover dette området er det ikke slik, men Christiansen (1947:194) gir en oversikt som viser at fenomenet setter preg på dialektene også lenger sør:

Apokope av en enkelt grammatisk kategori har slått igjennom over hele landet, nemlig preteritum av *kasta*-klassen: *kas`ta* (og *kas`tə*) < gno. *kastade*. Temmelig stort råderom har også apokope av bestemt flertall av substantiver: Telemark, Valle i Aust-Agder *sta`van*, *sno`rin*; Hallingdal—Valdres *sta`vahn*, *sno`ridn*; Gudbrandsdal (Vågå) *sta`væ`n* *sno`rin*; Hedmark, Toten, Hadeland, Østerdal, Solør *sta`va*, *sno`rən*, Indre Sogn *sta`vahn*, *sno`redn*; Romsdal *sta`van*, *sno`rin*, -en; også andre steder. Komparativ på -are har heller ikke alltid beholdt endevokalen.

Også verb har en tendens til å bli apokopert i store deler av det norske målområdet. I Trøndelag og størstedelen av Nordland er apokopen *fast* eller *statisk*, dvs. at den er bundet til hele ordklassen eller underkategorier av ordklassen (se kpt. 5.). Fra Sør-Troms og nordover (også i nordlige deler av Nordland) er apokopen *fri*, dvs. at den er mer sporadisk (se kap. 4.1.2). Setningsrytmen spiller en viktig rolle, og endingsvokalen har en tendens til å falle bort foran trykksterke ord. I sør er grenseområdet for apokope av verb Øvre Rendal. Omfanget er her svært begrenset, og ifølge Christiansen (1947:194) er det bare infinitiv av *ja*-verb som blir berørt. "Her har infinitiv mistet endevokalen under påvirkning av presensformen". Dvs. at apokope inntreffer ved analogi.

I denne sammenheng vil det føre for langt å gi en detaljert beskrivelse av apokopens utbredelse og virkemåte i ulike deler av landet. Denne grove

oversikten over utbredelsen av fenomenet i trestavingsformer og verb tjener bare som et utgangspunkt for den videre drøftingen. Jeg har såvidt berørt rytmiske forhold og analogi, og som vi skal se, er det nettopp disse faktorene en må gripe fatt i for å få en forståelse av hvordan apokopen har utviklet seg.

Ser en alle ordklasser og -kategorier under ett, har den mest radikale utviklingen vært i Trøndelag og Nordland. Innenfor dette området har apokopen satt preg på store deler av språkssystemet, men trøndsk og nordlandsk apokope følger ikke fullt ut de samme prinsippene. Dette skyldes at østnorske dialekter, herunder trøndsk, fremdeles gjenspeiler norrøn ordrytme. I dag er riktignok trykket plassert på rotstavingen, men i de opprinnelige, gammelnorske jamvektsordene har endingsvokalen beholdt sin opprinnelige kvalitet.³⁶ I trøndsk er det derfor bare de norrøne overvektsord som blir apokopert. Det vil hete /ei ʔvi:s/, men /ei ʔvækɑ/ (også /ʔvukɑ/ eller /ʔvuku/). I Nordland har norrøn kvantitet ingen betydning. I det sentrale området for nordlandsk apokope, Salten, vil det derfor hete både /ei ʔvi:s/ og /ei ʔvek/

Om de forskjellige prinsippene sier Skare (1994:24) "I trøndsk kan ein altså søke forklaringa til apokopen innafor ordgrensa, mens forklaringa for nordnorsk apokope må søkjast på setningsnivå". Dette kategoriske skillet er etter min mening misvisende. Selv om setningsrytmen har fremmet nordnorsk apokope, har naturligvis ordrytmen spilt en vesenlig rolle også her. Når det gjelder trøndsk apokope, vil jeg hevde at det å søke forklaringen utelukkende innenfor ordgrensen vil gi en mangelfull forståelse av fenomenet. Eldre stavelsesstruktur forklarer riktignok at historiske jamvektsord *ikke* apokoperes i trøndsk, men jeg vil legge til: Ved apokope av historiske overvektsord er det sannsynlig at setningsrytmen har spilt samme rolle som i Nordland.

³⁶Det er ikke uvanlig å høre at *jamvekt* og *jamvektsmål* blir brukt om dette fenomenet. Det bør imidlertid hete *jamvektsregelen* og "mål som følger jamvektsregelen".

I likhet med Skare poengterer Christiansen ord- og setningsrytmens ulike betydning i Nordland og Trøndelag, men Christiansen (1947:185) er mindre kategorisk: "[I] trøndsk har ordrytmen hatt mest å si, i nordlandsk setningsrytmen". Jeg vil ikke ta stilling til Christiansens vurdering av faktorenes ulike virkningsgrad innenfor de respektive områdene. Det viktige i denne sammenheng er å slå fast at både setnings- og ordrytme må tas i betraktning når en skal finne årsakene til apokope, enten det er snakk om den trøndske eller den nordlandske. I neste kapittel vil jeg begrunne dette synet, og i tillegg drøfte andre forhold som kan tenkes å ha fremmet framveksten av apokope.

4.1.2. APOKOPENS FRAMVEKST - MULIGE ÅRSAKER

Kvantitetsomleggingen ga støtet til en omfattende vokalreduksjon, men hvorfor er det slik at enkelte dialekter er sterkt apokoperende mens andre har beholdt de trykklette endingsvokalene? I og med at fenomenet trolig begynte å gjøre seg gjeldende allerede i mellomnorsk tid, er det vanskelig å gi et tilfredsstillende svar. Men hvis en forutsetter at intralingvistiske faktorer startet prosessen, og at det er snakk om en systemintern språkendring, er det ifølge Christiansen (1933:122) ikke urimelig å anta at de sterkt apokoperende dialektene i første omgang utviklet en særegen ordrytme: "Vi må regne med at i et apokoperende målføre har trykkstavelsen større overvekt i forhold til den trykksvake stavelse enn i et målføre som bevarer endestavelsen. Denne overvekt er ikke bare av dynamisk art, den er også kvantitativ". Når en vet hvor mye rytmiske forhold generelt har å si for språkutvikling, er Christiansens forklaring sannsynlig.³⁷ En kan altså tenke seg at det hele startet med at endingsvokalen, i de dialektene som i dag er sterkt apokoperende, fikk et noe

³⁷Her kan en nevne velkjente fenomen som *synkope* og *jamning*. På bakgrunn av den nære sammenhengen mellom synkron variasjon og diakrone prosesser, er det dessuten relevant å peke på at rytmiske betingelser ofte blir brukt til å forklare synkron variasjonsmønstre. Bailey (1987) bruker bl.a. ordrytmen til å forklare bortfall av /ø/. Ellers kan en nevne fenomen som bortfall og kontraksjon av *kopula* (Labov 1972), *d-bortfall* (Wolfram 1974) og *sandhi* i oslomål (Hanssen m.fl. 1978).

mindre trykk enn i andre dialekter. Herfra kan en følge resonnementet til Reitan (1922:31) videre:

Er trykkreduksjon en av de viktigste årsaker til apokopene, da kunde man på forhånd anta at en undersøkelse av apokoperende mål vilde vise at de ord (ordklasser) som tiest står i trykksvak stilling i setningene, også er de som er mest utsatt for apokope.

Ifølge Reitan vil dette gjelde "artikler, de fleste pronomener, preposisjoner, konjunksjoner og dertil hjelpeverb" (op. cit.:34). Christiansen (1947:192) legger til: "Nest etter hjelpeverbene kommer verbet i det hele ofte under svakt trykk". Dette kan en forklare ut fra det generelle prinsippet for setningsrytmen: For hvert setningsledd som blir føyd til setningen blir trykket på verbet svakere.

Bortsett fra trestavingsformer som mister endingsvokalen i store deler av landet, viser det seg at verbet er særlig utsatt for apokope. Dette tyder på at Reitans antakelse er riktig. Derfor er det ingen overraskelse at denne ordklassen har lett for å bli apokopert også i dialekter der apokopen ellers står svakt. Både Christiansen (1947) og Skare (1994) ser dette som et tegn på at apokopen utvikler seg. Men det kan like gjerne være snakk om et stabilt fenomen. Etter det jeg vet, er det ikke dokumentert at dette fenomenet reflekterer en diakron prosess.

Ut fra denne diskusjonen skulle en vente at ett og samme ord kunne opptre både apokopert og uapokopert, dvs. at det helst ble apokopert i trykksvak stilling. Utenfor det sentrale apokopeområdet, der en har *fri* apokope, er det slik, men i de dialektene som regnes som apokoperende, blir fenomenet tradisjonelt sett på som *statisk*. Enten har ordet endingsvokal i alle stillinger, eller så mangler den. Dessuten er apokopen i stor grad knyttet til hele ordklasser, og i det mest sentrale området for apokopen, Salten, er stort sett alle ordklasser apokopert, også de som oftest står trykksterkt.

En kan tenke seg følgende utvikling: Først ble de trykksvake verbene apokopert, deretter begynte analogi å gjøre seg gjeldende, og etter en tid ble *alle* verb apokopert, helt uavhengig av posisjon i setningen. (Når en vet hvilken betydning analogi har hatt (og fremdeles har) for utviklingen innenfor nettopp denne ordklassen, er den skisserte prosessen lite påfallende.) I trykksterk stilling skapte apokopen *cirkumfleks*, og det er mulig at denne markante ordtonen, som på bakgrunn av verbets høye frekvens satte et sterkt preg på språket, er årsak til at endingene begynte å falle også i andre ordklasser.³⁸ Ordtonen overtok med andre ord endingsvokalens morfofonologiske funksjon (se kap. 4.2.).

Hvis analogi er en rimelig forklaring på sterk, statisk apokope, hvordan var da vokalkvaliteten da endingene begynte å falle? Så langt har jeg gitt uttrykk for at reduksjon til /ə/ var en nødvendig forutsetning, og at ord- og setningsrytme fikk prosessen i gang. Jeg vil holde fast ved at dette var *utgangspunktet*, men samtidig er det mye som tyder på vokalreduksjon ikke var nødvendig på senere utviklingstrinn. Christiansen (1947:185) støtter meg i dette synet:

Kvalitativ reduksjon ser ikke ut til å være noen absolutt betingelse for apokope, like så lite som apokope er en nødvendig følge av reduksjon. Både i trøndsk og nordlandsk ser det ut som at utlydende *a* har kunnet bli apokopert uten forutgående kvalitativ forandring, mens utlydende *ø* på store områder ellers ikke viser tegn til å forsvinne.

Et synkront eksempel er den utbredte tendensen til å apokopere *a*-verb i presens i fauskedialekten.³⁹ Fordi endingsvokalen vanligvis er /a/, og /ə/ sjelden forekommer, må en konkludere med at vokalreduksjon ikke er noen nødvendig betingelse for apokope. Tendensen gir utvilsomt støtte til teorien ovenfor; nemlig at at analogi *har* spilt, og *fremdeles* spiller en viktig rolle ved apokope.

³⁸Det er viktig å merke seg at cirkumflekstonelaget i Nord-Norge bare realiseres ved apokope av tostavingsord med tonelag 2 (jf. Elstad 1978). Tonelagets status er usikker, men Kristoffersen (1992:56) mener at det i prinsippet er "samme melodi og samme relasjon til stavingsnivået i tonelag 2 og i cirkumflekstonelaget, den eneste forskjellen er at ved cirkumflekstonelaget mangler en staving".

³⁹I Jensen (1992) er det en rekke eksempler: /fli:ka/ > /fli:k/, /fma:ɾa/ > /fma:ɾ/, /fsmaka/ > /fsmak/ osv.

Hittil har jeg bare drøftet intralingvistiske forhold, men en kan ikke se bort fra at apokopen som lingvistisk innovasjon også har ekstralingvistiske forklaringer. Problemet er at det er vanskelig å sette fingeren på sosiografiske forhold som eventuelt la grunnlaget for denne radikale utviklingen for flere hundre år siden. Fantasifulle forslag finnes imidlertid, og om den trøndske apokopen sier Reitan (1922:99): "Det tør hende at den sterke folkeblending i Nidaros også har forårsaket et raskere tempo i talen og at dette har vært en medvirkende årsak til apokopen [...] Den nuværende trøndske talen kan imidlertid ikke betegnes som rask".

Også Skånlund (1933:10) vektlegger "folkeblending" når han skal forklare apokopen i Salten:

Hovedårsaken må søkes i den nære beliggenhet ved Vestfjorden med dens rike fiskerier. Folk fra nær sagt alle kanter av landet har fra arilds tid av kommet sammen her til fiske og handel, og gjennomgangsferdselen mellom nordligere og sydligere landsdeler har vært livlig. Mange slags mål blev talt. Påvirkningen ble mangesidig, og nordlendingene har vel alltid hatt lett for å ta etter. Talen fikk hensyn å ta til mange kanter, og det særegne, det altfor avstikkende måtte slipes vekk. Særlig kom det naturligvis da til å gå ut over ordenes endelser. Det oppstod usikkerhet hos den talende, og redningen var å kaste endelsene bort.

At både Reitan og Skånlund vektlegger ekstralingvistiske betingelser for språkendring er naturligvis interessant (i den forstand at det representerer et brudd med tradisjonell historisk lingvistikk), men begge forklaringene er svært kuriøse. Hvis det var slik som de hevder, skulle en etter min mening forvente at apokopen var mest gjennomført i de områder som var mest berørt av "folkeblendingen". Det er ikke tilfellet. Sterkest apokope finner en langt fra "Vestfjorden med dens rike fiskerier", nemlig i "bortgjemte" grender i indre Salten. Hvorfor det er slik, har jeg ingen plausibel forklaring på, men at en i tillegg til språkinterne rytmiske betingelser også må søke forklaringen på apokopen i ekstralingvistiske forhold, er ganske sikkert.⁴⁰

⁴⁰Hvis en skulle holde fast ved "folkeblending" som "forklaring", burde en kanskje vende blikket østover. I Salten har det tradisjonelt vært mye kontakt over Kjølen, og i historisk tid har det vært relativt stor tilflytting fra Sverige. Er det en tilfeldighet at norske og svenske dialekter har en rekke strukturelle likhetstrekk i disse områdene, bl.a. med hensyn til apokope?

4.2. APOKOPE I FAUSKE

I likhet med saltværingmålet forøvrig, er apokope det mest karakteristiske kjennetegn ved fauskedialekten. Ingen andre steder er det så mye apokope som her, og i motsetning til andre deler av landet, tas det lite hensyn til ord- og setningsrytme, ordklasse og grammatisk kategori. Om det er trykksterke eller trykksvake ord, historiske jamvekts- eller overvektsord, tostavings- eller trestavingsord, verb eller substantiv, er helt uvesentlig. Apokopen har grepet voldsomt inn i språkstrukturen, noe som i bøyningssystemet har ført til en mengde formsammenfall.⁴¹ Intetkjønnsordene har mistet bestemthetsmerket i entall. *Å gå på fjellet* heter /ɔ ɡɑŋ pɔ fjeʎ/. Svakt hunkjønn er på sin side uten tallmerke i ubestemt form. /ʲjɛnc/ vil derfor kunne bety både *jente* og *jenter*. (Dette er for såvidt utbredt også i dialekter uten apokope.) Også verbene er preget av dette fenomenet, både sterke og svake: /lig/, /sø:v/, /lev/, /tæʀ/ kan være både infinitiv, presens og imperativ.

Men ofte er det slik at cirkumflekstonelaget holder oppe forskjellen mellom ordformene. I verbbøyningen skiller en mellom opprinnelige enstavingsformer og apokoperte tostavingsformer, f.eks. mellom infinitiv og imperativ, og mellom infinitiv og presens av sterke verb. Det vil hete /²døm/ og /²bry:t/ (inf.), men /døm/ (imp.) og /bry:t/ (pres.). Dette systemet preger også andre ordklasser. For sterke substantiv med *e*-bøyning og for bestemt adjektiv i positiv fungerer tonelaget henholdsvis som tall- og bestemthetsmerke. Det heter /en søu/ og /en stur grɔŋt/, men /fɛir ²søu/ og /di ²stur grɔŋtan/.

Resultatet av apokopen er imidlertid ikke *bare* formsammenfall og cirkumfleks. De morfofonologiske prosessene som gjør seg gjeldende når apokopen skaper uharmoniske stavinger, dvs. stavinger som inneholder uakseptable konsonantgrupper i utlyd, er også sentrale. Ifølge Hanssen (1985:25) dreier det

⁴¹Oversikten bygger på Skånland (1933), Christiansen (1947), Elstad (1982) og Hanssen (1985).

seg om tre prosesser: "1) ordet kan få innskotsvokal, 2) siste konsonant (**n**) kan bli stavingsberande eller 3) det kan bli vokalisering av siste konsonant (j > i)."
Det vil altså hete /^ʰkreŋɔɾ/, /^ʰbuksn/ og /^ʰhæri/ (*herje*).⁴²

Hvor lite samspillet mellom apokope og andre språkstrukturelle trekk har å si, viser denne systematiske oversikten:

- Infinitiv: /^ʰveit/, /^ʰmaɾ/, /^ʰfiɾ/, /^ʰsykəl/⁴³
- Presens av svake verb: /^ʰdømt/, /^ʰccɛɾ/, /^ʰtæŋk/, /^ʰlev/
- Preteritum av svake verb: /^ʰdømt/, /^ʰccɛɾci/, /^ʰtæŋkt/, /^ʰlevd/
- Presens partisipp: /^ʰsyklən(əs)/, /^ʰvæ:ɾən(əs)/, /^ʰɾɛɾən(əs)/, /^ʰhɔɾən(əs)/
- Supinum av sterke verb: /^ʰbrø:t/, /^ʰli:/, /^ʰvø:ɾ/, /^ʰskø:ɾ/
- Ubestemt entall av svake hunkjønnord: /^ʰɟɛɾci/, /^ʰkrɔk/, /^ʰccɛfki/, /^ʰkreŋɔɾ/
- Ubestemt entall av svake hankjønnord: /^ʰccu:li/, /^ʰstɔɾp/, /^ʰvɑ:s/, /^ʰste:g/
- Intetkjønnord: /^ʰbɛ:lc/, /^ʰtæɾ/, /^ʰmijɾ/, /^ʰæɾɔɾ/
- Ubestemt flertall: /^ʰɟɛɾt/, /^ʰsøw/, /^ʰgriɾ/, /^ʰæɾv/
- Bestemt entall av intetkjønnord: /^ʰpɔ tɑ:k/, /^ʰpɔ fje:k/, /^ʰpɔ bu:ɾ/
- Komparativ: /^ʰstøɾ/, /^ʰbe:ɾ/, /^ʰɛ:ɾ/, /^ʰmijɾ/
- Bestemt adjektiv i positiv og superlativ: /^ʰdi ^ʰpæ:nast/, /^ʰdɑŋ ^ʰstɔ:ɾ/⁴⁴
- Ubestemt adjektiv i attributiv stilling: /^ʰmaŋ ^ʰstɔ:ɾ ^ʰæɾv/
- Adverb: /^ʰup/, /^ʰne:/, /^ʰheim/, /^ʰɟɾ/
- Pronomen: /^ʰhen/, /^ʰhi:n/, /^ʰmi:n/, /^ʰɾɔkɔɾ/, /^ʰɑ:l/
- Tallord, grunntall og ordenstill: /^ʰø:køv/, /^ʰhæɾɔɾ/, /^ʰfi:ɾ/, /^ʰɔ:ŋ/
- Preposisjoner: /^ʰi jøn/, /^ʰi me:l/, /^ʰpæ:ŋ/
- Konjunksjoner: /^ʰme/, /^ʰsi/

Til tross for den omfattende apokopen, finnes det unntak: Bestemt entall av

⁴²i ord med konsonant foran r og l er innskudd av svarabhaktivokal et allment fenomen i norsk.

⁴³Ifølge Christiansen (1933) blir *vite* ikke apokopert i Lofoten og Vesterålen. Skare (1994) gir støtte til denne oppfatningen. I fauskedialekten derimot, blir *vite* behandlet på linje med andre verb.

⁴⁴Jeg vil ikke regne med adjektiv i predikativ stilling, slik som i /^ʰbɔ:ɾən va stɔ:ɾ/. Manglende endingsvokal skyldes ikke apokope, men at adjektivet er ubøyd.

hunkjønnsord: /ʔa:tu/, /ʔbyɡda/. Bestemt og ubestemt entall av intetkjønnsord på *-a* (/ʔøyra/, /ʔjaʔa/, /ʔny:ra/), ubestemt flertall av en rekke substantiv på *-ar* (/ʔæriŋa/, /ʔɔmna/, /ʔhæsta/, /ʔha:na/), presens, preteritum og supinum av *a*-verb (/ʔkasta/, /ʔhøppa/, ubestemt flertall av de fleste hankjønnsord (/ʔste:ga/, /ʔjaka/), hunkjønnsformer av adjektiv i ubestemt entall (/ʔli:ta/, /ʔeia/) og flere pronomen (/ʔdatə/, /ʔdiŋə/, /ʔdesə/). I tillegg til disse kategoriene nevner Hanssen (1985:25): Konjunktiv (/ʔsteikə/, /føʔæ:rə/), eiendomspronomen (/ʔvɔrəs/, /ʔdøkəʃ/, /ʔdeməs/, /ʔhenəs/ og /ʔhɔnəs/), passivformer av verb (/ʔdøməs/, /ʔdømtəs/), deponente verb (/ʔtri:vəs/, /ʔʃeŋəs/, /ʔbənəs/), bestemt flertall av intetkjønns- og hankjønnsord (/hu:san/, /ʔøuan/), ord på *-el* (/ʔhiməl/, /ʔspeiəl/, /ʔaŋət/) og hunkjønnsord med *r*-bøyning (/bø:kər/, /stæŋər/).⁴⁵

Som en ser, skiller de siste eksemplene seg fra de øvrige ved at vokalen i utlydende staving etterfølges av en konsonant. I fonologisk forstand dreier det seg om manglende apokope, men apokope ville i de fleste av disse tilfellene, og alltid i ord med konsonant foran *r* og *l* (når disse står i utlyd), gi uakseptable konsonantgrupper. Som jeg allerede har nevnt; dette er grunnen til at innskudd av svarabhakti er obligatorisk når apokope resulterer i tilsvarende fonetiske strukturer.

Det jeg hittil har beskrevet er særtrekk ved det klassiske saltværingmålet som Einar B. Skånland var den første til å skildre i en hovedfagsavhandling fra 1932. De som kjenner dagens *fauskedialekt* vil slå fast at den avviker sterkt fra det klassiske saltværingmålet, særlig om en tar utgangspunkt i talemålet til yngre mennesker, og spesielt dem som bor på tettstedet Fauske. Dette blir da også poengtert av Greta Støre (1982) ved at hun viser til *eldre* og *yngre* former i *fauskedialekten*.

⁴⁵Selv om endingen står i bestemt flertall av en rekke substantiv, er det etter min mening ikke riktig å bruke dette som eksempel på *unntak* fra apokopen. *Alle* substantiv er apokopert i bestemt flertall, men noen ordformer (oftest hunkjønnsord) har hatt en mer radikal utvikling enn andre ved at de har mistet to vokaler. Det vil derfor hete /ʔhu:san/ og /ʔbø:kən/, men /ʃjɛŋɔ/ og /ʔbuksɔ/.

TABELL 4.1. Reglene for apokope i A- og B-varieteteten av fauskedialekten.

Grammatisk kategori	A-varieteteten	B-varieteteten
Infinitiv	+	+
Presens svake verb	+	+
Preteritum svake verb	+	+
Presens partisipp	+	+
Svake hunkjønnsord	+	+
Svake hankjønnsord	+	+
Intetkjønnsord på -e	+	-
Flertall	+	+/-
Komparativ	+	+
Bestemt adjektiv	+	-
Bestemt intetkjønn	+	-
Supinum sterke verb	+	+
Enkeltord (adverb, tallord osv.)	+	-

Tegnforklaring: +: gjennomført apokope; -: ikke gjennomført apokope; +/-: fri veksling.
(Etter Hanssen 1985)

4.2.1. VARIETETER

Hanssen (1985) drøfter variasjonen i saltværingmålet. Han innfører termene *A-varietetet* og *B-varietetet*, der *A-varieteteten* tilsvarer det klassiske saltværingmålet, som i dag er knyttet til landsbygda i Salten, og den yngre *B-varieteteten* som har utviklet seg og blir brukt på tettstedene. Utgangspunktet er to faste system som har så ulik struktur at de lett kan skilles fra hverandre, bl.a. ved at *A-varieteteten* har apokope i flere grammatiske kategorier enn *B-varieteteten* (se Tabell 4.1.).⁴⁶

Det er ikke tvil om at apokoperte varianter blir stadig færre i fauskedialekten, og at dette er en prosess som har pågått lenge. At det på tettstedet Fauske er atskillig mindre apokope enn på landsbygda omkring, er derfor naturlig (jf. kap. 3.3.2.). Spørsmålet er om Hanssens oversikt gir et korrekt bilde av *dagens* virkelighet. Jeg vil hevde at den statiske apokopen på langt nær har dette omfanget, og fordi språkendring skaper ustabilitet, er det heller ikke trolig at "båe varietetane er [--] einsarta og einheitlege mål, både når ein ser på

⁴⁶For en mer utfyllende oversikt over forskjellene mellom nye og gamle trekk i fauskedialekten viser jeg til Brekke (1995) og Hanssen (1985). Her vil jeg kun se på apokopens omfang, og hvilke tendenser en kan lese ut av dagens virkelighet med hensyn til dette fenomenet.

strukturen i målet og når ein ser på bruken av dei" (Hanssen 1985:32). Mitt inntrykk er at B-varianter kan brukes av språkbrukere fra landsbygda, og A-varianter av språkbrukere fra tettstedet. Jeg vil dessuten hevde at denne vekslingen mellom varianter har stort omfang. Støre (1982:4) er av samme oppfatning: "Fauskeværingene snakker imidlertid en forholdsvis ustabil dialekt, da det ofte er vanskelig å si hva som er typiske dialektformer i dag". Samtidig er det viktig å understreke at mangel på stabilitet ikke er det samme som mangel på struktur.

Selv om bildet av to varieteter som er "nokså klart skilt frå kvarandre, både som system og i bruk" (Hanssen 1985:23), må ses som en idealisering, vil det være system i variasjonen. Det er rimelig å anta at det er en viss samvariasjon mellom ulike grammatiske kategorier, og at apokope i en kategori blir avgjort av, eller avgjør apokope i andre kategorier. En kan tenke seg at /pɔ tɑ:k/ impliserer /ʔmɑŋ ʔhæsta/ som igjen impliserer /ei ʔjɛɾɔ/ osv. Men en slik rekke av implikasjoner ordnet etter et fast hierarkisk prinsipp utelukker ikke at graden av apokope kan variere *mye* fra språkbruker til språkbruker. Hvis tendensen er at apokopen taper terreng, er det tvert imot sannsynlig. Det finnes trolig grupper av språkbrukere som i grove trekk er på samme utviklingstrinn, men kategoriene *tettsted* og *landsbygd* tilsvarer ikke to slike homogene grupper. Det er store aldersforskjeller, og hvis det f.eks. viser seg at forskjellen mellom aldersgruppene på landsbygda er like stor som forskjellen mellom tettsted og landsbygd, er fordelingen i Tabell 4.1. ikke adekvat. Foreløpig vil jeg ikke trekke konklusjoner, men analysen vil forhåpentligvis gi svar på om A- og B-varieteteten er begrep som har noe for seg i en synkron beskrivelse av fauske-dialekten.

En språkendringsprosess som medfører stadig mindre apokope er ifølge Hanssen lite overraskende: "Ein skulle ha lov til å vente at eit så særmerkt, og så hyppig språkdrag som apokopen skulle vere utsett for å forsvinne eller bli

utjamna på ulike vis" (Hanssen 1985:26). Disse to faktorene blir generelt tillagt stor vekt, og kan i følge Mæhlum tenkes å ha innflytelse på språktrekkenes relative *markeringsverdi*, dvs. hvor utsatt de er for modifisering.⁴⁷ Problemet er at sammenhengen mellom *hyppig* og *særmerkt*, og modifisering, ikke er så entydig som Hanssen antyder. Dette vil jeg belyse nærmere.

4.2.2. FAKTORER SOM KAN TENKES Å FREMME MODIFISERING

Thelander (1979 I) og Mæhlum (1986) forsøker å se modifisering av dialektale særtrekk i sammenheng med faktorer som *dialektvariantens grad av fonetisk avstand fra standardvarianten*, *variablenes frekvens*, *dialektvariantens geografiske utbredelse*, *lingvistisk nivå* og *relativ "grovhet"*. Tanken er at faktorer som disse kan forklare *prosesser* som i sum konstituerer det Mæhlum (1986:175) kaller "språkdragenes relative *markeringsverdi*", en verdi som er avgjørende for hvorvidt en dialektvariant skal modifiseres eller ikke.⁴⁸

Thelander (1979 II:53) benytter termene *dialektindikator* og *standardindikator* og "medan den ena varianten kan utgöra en kraftfull varietetsmarkør får den andra sägas vara nära på *omarkerad*". Hvis en her skal jamføre Mæhlums og Thelanders termer (noe som er problematisk i og med det ikke dreier seg om veldefinerte begrep), vil jeg anta at en dialektindikator grovt sett kan betraktes som en dialektvariant med stor markeringsverdi, og en standardindikator som en dialektvariant med liten markeringsverdi. Av disse termene vil jeg i den videre drøftingen bare benytte *markeringsverdi*.

For å gi svar på hva som kan tenkes å konstituere en slik markeringsverdi i forhold til fenomenet apokope, er det ikke aktuelt å drøfte alle de nevnte forholdene. Forklaringer ut fra *lingvistisk nivå* tar utgangspunkt i at

⁴⁷Jeg går ut fra at Hanssens *særmerkt* viser til *fonetisk avstand fra standardvarianten* (se kap. 4.2.2.).

⁴⁸De *prosessene* det her er snakk om kan ifølge Mæhlum (1986:175) betraktes som "ulike sosiale stigmatiserings- og sanksjonsprosesser (positive og negative), og vil måtte betraktes som en integrert størrelse i den enkelte språkbrukers kommunikative kompetanse".

leksikalske element modifiseres lettere enn *fonologiske* og *morfologiske*. Da jeg ikke opererer på det leksikalske nivået, er dette forholdet lite relevant. *Relativ "grovhet"* vil heller ikke bli drøftet. Begrepet, som viser til motsetningen mellom det som er "fint" og det som er "bondsk", kan godt tenkes å være relevant.⁴⁹ Problemet er at en i tillegg til språktrekkenes inherente kvaliteter må forholde seg til sosialpsykologiske forhold. Begrepet blir dermed så diffust at det etter min mening gjør liten nytte for seg i en analytisk sammenheng.⁵⁰ Dermed står jeg igjen med *dialektvariantens grad av fonetisk avstand fra standardvarianten, variablenes frekvens og dialektvariantens geografiske utbredelse*.

Hvis det er slik at *grad av fonetisk avstand fra standardvarianten* er en av forklaringene på at språktrekk får ulik markeringsverdi, skulle en ifølge Thelander (1979 I:108) forvente at språkbrukerne "i genomsnitt behåller en større andel dialektvarianter på variabler där distinktionen mellan dialekt och riksspråksformer inte är så påfallande". Hvordan skal en så definere denne distinksjonen? Noe objektivt kriterium finnes ikke, men i sin undersøkelse benytter Thelander et "särdragssystem" som inkluderer komponentene *stavelsesantall, lyd kvalitet og aksent*, og ved hjelp av denne konstruksjonen maksimerer han den postulerede sammenhengen mellom fonetisk avstand og modifisering. Konklusjonen er vag: Det er en viss tendens til at andelen av standardformer øker med voksende avstand mellom variantene.

En kan ikke se bort fra at denne innfallsvinkelen er relevant, men det er vanskelig å generalisere på bakgrunn av en viss tendens i en enkeltstående undersøkelse. Jeg vil understreke at Mæhlum (1986:177) kommer fram til motsatt resultat: "Jeg har riktignok ikke foretatt noen fullstendig analyse etter disse prinsippene, men kan likevel peke på visse tendenser innenfor

⁴⁹For en mer utfyllende redegjørelse viser jeg til Erikson (1973).

⁵⁰Mæhlum (1986) påpeker at *relativ 'grovhet'* på mange måter ser ut til å ha analog betydning med *relativ markeringsverdi*.

materialet - også tendenser som praktisk talt er direkte motstridende i forhold til hypotesen”.

At høyfrekvente språktrekk lettere overlever i sin opprinnelige dialektale form er også en teori som er flittig debattert. I denne sammenheng er det verdt å merke seg at Enger (1994:33) argumenterer for at begrepet *markerthet* har en uklar ontologisk status, og trolig kan reduseres til *frekvens*.⁵¹ Begrunnelsen er denne: “Frekvens er mer håndterlig, ettersom det er direkte observerbart. Enda om frekvens langt fra løser alle problemer, vil det trolig forklare de samme problemer som *markerthet* kan forklare”. Det kan her virke som om Enger støtter seg til Lass (1980:25), som i en grundig drøfting av *markedness* og *naturalness* konkluderer med at disse begrepene i realiteten ikke er annet enn “taxonomic cover-terms for observed distributions, or instances of the ‘naming fallacy’”. Spørsmålet er hva frekvens isolert sett kan bidra med. Det er riktig som Enger påpeker, at det er en observerbar størrelse. Men forklaringer som bygger på forholdet mellom distribusjonsandeler er i likhet med systeminterne, funksjonelle forklaringer (homonymyflukt, bevaring av fonetisk kontrast osv.) paradoksale: “Almost anything can be a supporting example, and nothing can be a counter-example” Lass (1980:71). Da forklaringsbegrepet i vitenskapen allerede er drøftet, vil jeg ikke dvele ved denne innvendingen (se kap. 2.2.3.2.). Entydige tendenser kan som nevnt også ha vitenskapelig interesse, men er det virkelig slik at sammenhengen mellom språkvariablenes relative frekvens og modifisering representerer en slik tendens?

Det kan kanskje virke logisk at ord som brukes sjelden som regel er mindre stabile, og derfor påvirkes og erstattes lettere enn andre. “This follows from the

⁵¹*Markerthet* slik det blir definert av Enger (1994:17) må ikke forveksles med *markeringsverdi*. Begrepet viser til språklig innhold; det som er markert er mindre naturlig for taleren å bruke enn det som er umarkert. Entall er mindre markert enn flertall, presens er mindre markert enn andre tempus osv. Hvis en derimot også knytter begrepet til utenomspråklige forhold (noe som slett ikke er uvanlig), blir distinksjonen mer uklar. En kan da tenke seg at *markerthet* i likhet med *markeringsverdi* viser til et språktrekks geografisk utbredelse, fonetisk avstand til standardvarianten, frekvens osv.

fact that items which have to be memorized as exceptions to more general rules will remain stable only if they are frequent enough to be reinforced" (Romaine 1989:219). Samtidig er det ikke vanskelig å forestille seg at den omvendte mekanismen kan gjøre seg gjeldende: "Är man i ett lokalsamhälle utsatt för stark exponering av riksspråkliga mönster [...] kommer styrkan i denna påverkan troligtvis att stå i proportion till varje språkdrags frekvens" (Thelander 1979 I:106).⁵² Hvis modifisering har sammenheng med begge disse forklaringene, kan en tenke seg at påvirkningen (i begge retninger) til en viss grad er proporsjonal med språktrekkets frekvens, men det er tvilsomt om en slik modell vil være funksjonell når faktiske distribusjonsmønstre skal forklares. Jeg har ikke grunnlag for å hevde at det overhodet ikke er noen sammenheng mellom frekvens og modifisering, men Thelander (1979:107) er ikke den eneste som på bakgrunn av empiriske data har trukket følgende konklusjon: "Att språkbrukarnas variantval skulle ha samband med variabelernas frekvenser kan man inte sluta sig till av denna undersökning".

Det siste forholdet jeg vil drøfte, *dialektvariantens geografiske utbredelse*, har bakgrunn i denne enkle forestillingen: Jo større utbredelse et språktrekk har, desto større er muligheten for at dialektvarianten skal bevares. Flere dialektgranskere har pekt på denne sammenheng, som gjerne blir brukt til å forklare dialektal nivellering og framvekst av såkalte regionalstandarder. For nok en gang å referere til Thelander (1979: "Betraktade var för sig är det knappast någon enskild förklaringsmodell som kan beskriva norrländsk dialektutjämning bättre". En bør merke seg at Thelander her bruker *beskrive*, ikke *forklare*. Det er en viktig distinksjon, for her er det vanskelig å vite hva som er årsak og virkning.

⁵²I denne sammenheng viser Thelander (1979) til at variabler som har høyest frekvens i kontekster der en gjerne bruker standardtalemål, sannsynligvis er de som er mest utsatt for modifisering, og motsatt: variabler som er mest utbredte i dialekten, er sannsynligvis minst utsatt.

Det er ikke urimelig å anta at det er en nær sammenheng mellom geografisk utbredelse, antall språkbrukere som benytter en gitt variant og motstandskraft, men en kan like gjerne se geografisk utbredelse som en sekundær effekt. Det er en utbredt oppfatning at regionale standardtalemål blir til i regionale sentra og deretter brer seg utover i regionen. Venås (1982) viser til en hel rekke eksempler nettopp på denne tendensen. Her kunne jeg gått nærmere inn på ulike årsaksforhold, men faren for ringslutninger er så stor at jeg velger å avslutte her, for heller å se på hvordan restitusjon av endingsvokaler i fauskedialekten kan settes i sammenheng med de belyste forholdene.

Diskusjonen har vist at en bør være forsiktig med slike "common sense"-forklaringer som *hyppig* og *særmerkt*. De bør undersøkes. Til tross for at jeg i utgangspunktet er kritisk, og dessuten har referert til negative resultat, holder jeg muligheten åpen for at restitusjon av endingsvokaler i fauskedialekten har sammenheng med alle de belyste forholdene. *Avstand fra standardvarianten*, vil jeg imidlertid ikke se nærmere på. Det er nemlig svært problematisk å klassifisere apokoperte varianter etter denne dimensjonen. En kunne naturligvis bruke fenomen som *vokalisering*, *innskuddsvokal* og *stavingsbærende n* som kriterier (se kap. 4.2.), men jeg har liten tro på at disse fenomenene kan forklare noe, bl.a. fordi de er svært lavfrekvente.⁵³ En annen mulighet er å bruke *cirkumflekstønelaget*, men heller ikke dette ser ut til å egne seg: Hvordan skulle en ut fra fonetisk avstand kunne forklare at substantivet /*ʲjɛnc/* gjerne blir modifisert, men ikke infinitiven /*ʲcɕɛɲ/* (jf. Jensen 1992)?

Jeg vil derimot drøfte resultatene i forhold til både *frekvens* og avvik fra *regionalstandard*. Nå er det umulig å gi en presis definisjon av en slik standard, men jeg vil anta at dialekten i regionens største sentrum, Bodø, kan gis en slik status. I denne dialekten ser det ut til apokopen holder seg i verb-

⁵³Av 2080 infinitiver registrerte Skare (1994) bare 45 som ved apokope får innskuddsvokal, og 50 som får stavingsbærende *n*.

kategoriene, samt i komparerte adjektiv med mer enn en staving, dvs. der apokoperte varianter også har størst geografisk utbredelse. Årsakssammenhengen her er uklar.

4.2.3. DE INTRALINGVISTISKE FAKTORGRUPPENE I UNDERSØKELSEN

I et diakront perspektiv kan en muligens se fenomenet apokope som et rent fonologisk fenomen. Kristoffersen (1984:201) påpeker:

Apokope er et eksempel på såkalt utlydsslit, og i historisk sammenheng er dette klart en prosess som er betinga av fonologiske faktorer som trykk, ordlengde, rytme etc. Synkront gjenspeiler dette seg i at apokope i de aller fleste dialekter ikke er begrensa til én morfologisk kategori, f.eks. infinitiv. Av den grunn regner vi alternasjonen [—] som fonologisk betinga.

Nå vil jeg ikke bestride at apokope i de fleste dialekter er knyttet til mer enn *en* grammatisk kategori, men jeg vil allikevel hevde at fenomenet (i alle fall hvis en studerer det synkront) *også* er avhengig av *morfologiske* forhold. Jeg antar at *grammatisk kategori* og *ordstruktur* (ordlengde) er de viktigste intralingvistiske betingelsene for apokope, og førstnevnte betingelse (som Hanssen (1985) bruker som klassifikasjonskriterium) må etter min mening defineres som morfologisk.⁵⁴ Av fonologiske betingelser er det i tillegg til *ordstruktur* mulig at *fonetisk struktur* kan spille en viss rolle, men jeg har ekskludert slike betingelser fordi jeg intuitivt antar at de har marginal betydning (jf. kap. 4.2.1).

Faktorgruppene i undersøkelsen er altså *grammatisk kategori* og *ordstruktur*. Førstnevnte gruppe tar utgangspunkt i klassifiseringen på s. 60, men jeg har ekskludert de kategoriene som trolig ikke eger seg (jf. kravet om *struktur* og *frekvens*). Faktorene i sistnevnte gruppe, *enstavingsord* og *flerstavingsord*, representerer et klassifikasjonskriterium som ikke har vært brukt tidligere (i alle fall ikke systematisk), men jeg har allerede gitt eksempel på at kriteriet

⁵⁴Kristoffersen (1984) mener at en eventuell sammenheng mellom apokope og grammatisk kategori, ikke behøver å tilsi at fenomenet er morfologisk betinget. Det kan gå tilbake på f.eks. setningstrykk, en forklaring som ifølge Kristoffersen er klart fonologisk. Å prøve en slik hypotese ved hjelp av synkrone data vil imidlertid være et meget omfattende arbeid.

sannsynligvis er relevant (se kap. 2.2.1.1.). Om faktordefinisjonene er tilstrekkelige vil jeg drøfte nærmere i kap. 5. Her gir jeg bare en oversikt:

GRAMMATISK KATEGORI

- *Infinitiv*: /vɛt/, /ma:ɾ/, /fiɲ/, /sykəɾ/
- *Presens*: /døɱ/, /cɛɲ/, /tæŋk/, /lev/
- *Preteritum*: /døɱt/, /cɛɲɔ/, /tæŋkt/, /levd/
- *Supinum*: /brø:t/, /li:/, /vø:ɾ/, /skø:ɾ/
- *Svake hunkjønnsord*: /jɛɲɔ/, /kɔk/, /cɛfɔk/, /kreŋɔɾ/
- *Svake hankjønnsord*: /cɛu:ɾ/, /stɔɾp/, /va:ɔ/, /ste:ɔ/
- *Intetkjønnsord på -e*: /beɔɔ/, /tæp/, /miɲ/, /æɾɔɾ/
- *Flertall*: /jɛɲt/, /søu/, /griɲ/, /æɾv/
- *Bestemt intetkjønn*: /pɔ tɔ:k/, /pɔ fjeɔ/, /pɔ bu:ɾ/
- *Komparativ*: /støɾ/, /beir/, /eɔɔɾ/, /miɲɔɾ/
- *Bestemt adjektiv*: /di ʔpæ:ɱst/, /dɔɲ ʔstɔɾ/
- *Adverb (også tallord og pronomen)*: /up/, /heim/, /iɲ/, /miɱ/, /høɲɔɾ/, /fiɱɾ/

ORDSTRUKTUR

- *Enstavingsord*: Dette er ord som i apokopert form har en staving: /stɔɾp/, /ka:k/, /skø:ɾ/, /heim/, /læɱ/ osv. I tillegg regner jeg med sammensatte ord som /telefu:ɱstɔɾp/ /bɾø:tkɔ:k/ osv. Jeg går altså ut fra at ord som apokoperes når de står alene, *også* apokoperes når de står som siste ledd i et sammensatt ord.
- *Flerstavingsord*: Dette er ord som i apokopert form har to eller flere stavinger: /telfeɔ/, /fɾɛŋkɔɾ/, /pɾæ:mi/, /læ:ɱiɲ/, /einast/ osv. Da jeg bare forholder meg til distinksjonen *en* eller *flere* stavinger, regner jeg også med apokoperte tostavingsord med *innskuddsvokal*: /miɲɔɾ/, /kreŋɔɾ/, /ɔɲɔɾ/ osv.

Det innsamlede lydbåndmaterialet er *totalekserpert* og kodet etter faktordefinisjonene ovenfor.⁵⁵ Dette arbeidet har vært svært tidkrevende, men

⁵⁵At lydbåndmaterialet er *totalekserpert* vil si at jeg har forsøkt å trekke ut *alle* forekomster som kan klassifiseres ved hjelp av gjeldende faktordefinisjoner.

samtidig uproblematisk. Fordi jeg har behandlet ordenes trykklette endingsvokal som en binær variabel (apokopert/uapokopert), har det vært forholdsvis lett å forbestemme variantene. Ved to gjennomlytninger ville reliabiliteten kanskje blitt noe bedre, men dette ville gitt liten gevinst i forhold til tiden det ville ta. Alt i alt vil jeg tro at uoppdagede belegg og feilregistreringer er så få at de ikke har påvirket resultatet i særlig grad.

5. STATISTISK ANALYSE OG INTERPRETASJON

There are many other areas in linguistics in which statistics are useful, such as analysis of the continuous variables of acoustic phonetics, but variable rule analyses (which in present usage, does not necessarily involve 'rules' at all) pertains specifically to the probabilistic modeling and the statistical treatment of discrete choices and their conditioning.

David Sankoff (1988:2)

Selv om enkelte har kritisert bruken av statistikk i sosiolingvistisk forskning, vil de fleste mene at det har gitt oss nyttig kunnskap om språket. Samtidig er det en rekke problemer knyttet til statistiske analyser, og de mange eksemplene på "correlational fallacy" (Romaine 1981), gjør at opponenterens ankepunkter til en viss grad er berettiget (se kap. 5.1.1.). Jeg vil ikke drøfte statistiske fallgruber inngående, men før jeg presenterer resultatene av undersøkelsen, er det relevant å peke på sentrale teoretiske og metodiske prinsipper som kan bidra til å unngå feilslutninger. Aller først noen generelle kommentarer til bruken av statistikk i sosiolingvistisk metodologi.

5.1. OM BRUK AV STATISTIKK I SOSIOLINGVISTIKKEN

Ved hjelp av statistiske beregninger kan en avdekke årsaksforhold og til en viss grad regelbinde variasjon. Risikoen for å skape gale forestillinger er samtidig stor. Dette er jo et problem innenfor alle vitenskaper, men det er åpenbart vanskeligere å analysere *språkbruk* ved hjelp av statistikk enn f.eks. *fysiske fenomen*. Grunnen er at en ikke kan isolere påvirkningsfaktorer eller styre eksperimentelle betingelser som ved et kontrollert, fysisk eksperiment, og at en istedenfor naturlige, målbare enheter og fysiske lover, må forholde seg

til et komplisert sosialpsykologisk samspill der språkbrukernes individuelle vilje (og evne) til å velge mellom språklige variabler spiller inn. Romaine (1982:280) illustrerer forskjellen slik:

Physicists, for example, speak of behavior of atoms or of sub-atomic particles as predictable on the basis of probabilistic laws; but as far I know, there is no talk among physicists about the 'competence' of atoms or what knowledge atoms have, which enables them to behave in such a fashion [—].

Til tross for dette er det såkalte *naturvitenskapelige forskningsideal* adoptert av språkvitenskapen, men de statistiske beregningene bygger i hovedsak på forholdet mellom språkbruk og *konstruerte* enheter som f.eks. *sosial klasse*, *nettverkstype* og *aldersgruppe*. Disse enhetene er abstrakte, forenklede strukturer eller tilfeldige grupperinger som verken er observerbare objekter eller har noen *naturlig* sammenheng med språkbruk, men refererer til ulike aspekter ved den sosiale virkeligheten som antas å virke inn på språklige valg.

5.1.1. KORRELASJON OG ÅRSAKER

Forenklede modeller av komplekse sammenhenger kan lett resultere i at en overser sentrale aspekter "believing that a statistical correlation between two variables demonstrates that one is *the* cause of the other" (J. Milroy 1994:77), eller at en rett og slett konstruerer årsakssammenhenger som ikke har noen relevans til det fenomenet en studerer. Derfor er det ikke tilstrekkelig at de statistiske beregningene er signifikante: "The statistical analysis does not depend on the *origin* [min kursivering] of the variability in the data" (Sankoff 1988:2). En må i tillegg kreve *velbegrunnede* hypoteser om hva sammenhengen mellom det lingvistiske fenomenet og ulike ekstralingvistiske faktorer kan tenkes å være.

Selv om "correlational fallacy" ikke er det typiske i sosiolingvistisk forskning, kan det synes som om enkelte ser på korrelasjon mellom språkbruk og ulike ekstralingvistiske faktorer som et mål i seg selv, og ikke som et utgangspunkt

for en meningsfull interpretasjon av språkbruksvariasjon.⁵⁶ Hovdhaugen (1979:22) setter nok problemet på spissen, men hans humoristiske kommentar har klar adresse til en rekke sosiolingvistiske undersøkelser: "I alt for mange tilfelle kan sosiolingvisten sammenlignes med Vasco da Gama. Da han dro ut visste han ikke hvor han skulle, da han kom fram, visste han ikke hvor han var, og da han kom hjem, visste han ikke hvor han hadde vært". Fintoft og Mjaavath (1980) er ett eksempel. Ved hjelp av statistikk beskrives sammenhengen mellom språkbruk og faktorer som *partitilhørighet*, *boforhold* og *ekteskapeleg status* osv., uten at det blir gitt holdbare begrunnelser eller forklaringer. Rent deskriptivt har naturligvis *Trondheim bymål* en viss verdi, men Trudgill (1994:7) understreker at "this small book does not provide us with many theoretical linguistic conclusions of any great interest". Grunnen er at det isolert sett ikke har noen forklaringsverdi å vise hvordan språkbruksmønstre avhenger av f.eks. partitilhørighet. Partitilhørighet kan nemlig ikke påvirke språket direkte. Bak denne makrostrukturen vil det derimot skjule seg en rekke faktorer som kan *forklare* forskjellene: Alders- og kjønnsfordeling, sosial tilhørighet, nettverkstruktur, partiets "krav" med hensyn til språknorm, språkholdninger osv. Mulighetene er mange, og selv om en aldri vil kunne isolere enhver relevant faktor, må det overordnede målet være å presentere gode forklaringsmodeller (som altså ikke kan sammenliknes med naturvitenskapelige modeller), ikke statistikk som "henger i løse luften".

5.1.2. STATISTISK DATABEHANDLING - PROBLEM OG STRATEGIER

Diskusjonen ovenfor er sentral, men å gå grundigere inn på generelle forutsetninger for adekvate statistiske beregninger (dvs. beregninger som foruten å være statistisk signifikante, gir grunnlag for teoretiske, lingvistiske konklusjoner) vil være formålsløst. I denne sammenheng er det viktigere å se

⁵⁶Denne type sosiolingvistikk blir kalt "correlational sociolinguistics" av opponenter av det kvantitative paradigmet (se bl.a. Trudgill 1994).

på *metodiske* spørsmål i tilknytning til den statistiske behandlingen av de ekserperte språklige beleggene.

Når et korpus er klassifisert og kvantifisert, kan en studere distribusjonsmønstre ved hjelp av tall- og prosentverdier, og forhåpentligvis presentere et analyseresultat som gir svar på om framsatte hypoteser er riktige eller ikke. Å lykkes i dette arbeidet er avhengig av at en ikke trekker forhastede konklusjoner på tynt grunnlag, men går grundig og kritisk til verks for å finne årsakssammenhenger og forklaringer på de observerte forskjellene. En må kort og godt prøve å gi svar på om de gjenspeiler reelle språkbruksmønstre i populasjonen, eller om det bare dreier seg om tilfeldig variasjon i utvalget. Den vanlige prosedyren for å avgjøre om de framsatte hypotesene bør opprettholdes, er å bruke standardiserte signifikanstester, tester som må velges med omhu:

It is of fundamental importance not to use the wrong type of procedure with the wrong type of data, because fundamentally different assumptions underlie the two kinds of procedures. The likely result of using the wrong type of procedure is that the null hypotheses that ought to be rejected will be accepted, or some that should be accepted will erroneously be rejected (Fasold 1993:94.).

En valid og effektiv bruk av de ulike testene bestemmes av en rekke forhold: Type av data (nominal- eller intervalldata), hvordan forekomsten av de språklige variantene er distribuert i utvalget (om de er normalfordelt eller ikke), hvor stor variasjon det er innenfor de ulike gruppene (standardavvik), om distribusjonen reflekterer uavhengige observasjoner, hvordan verdiene som blir brukt i testene er kommet fram osv.

Sosiolingvistiske data er ofte av en slik karakter at det byr på problem å bruke signifikanstester på en måte som er hundre prosent valid, selv om en bruker "riktig" test. De er, som L. Milroy (1987:138) påpeker, "often *dirty*, containing errors and gaps". En del av årsaken er at en innenfor det kvantitative paradigmet ikke har anstrengt seg tilstrekkelig for å oppfylle generelle

premisser, men viktigst er nok (som jeg berørte i kap. 3) at sosiolingvistisk forskning er av en slik art at det kan være vanskelig å oppfylle disse premissene. I den sammenheng er det naturlig å vende tilbake til debatten om hvorvidt naturvitenskapelige metoder har overføringsverdi til sosiolingvistisk forskning eller ikke:

The problem has arisen [---] because classical statistics were originally developed to meet the requirements of the *natural* sciences and reflect a deductive style of hypothesis development which is not suitable for exploring dirty data in context of amorphous and incomplete theories (L. Milroy 1987:138).

Et sentralt spørsmål er om en kan fravike generelle krav til signifikanstesting, og legitimere disiplin-spesifikke krav, eller om forskningen bør ta en ny retning. L. Milroy (op. cit.:139) tar til orde for en forskningspraksis der en bruker data til å avdekke underliggende mønstre, istedenfor utprøving av hypoteser ved hjelp av signifikanstester. Begrunnelsen er at fordi sosiolingvistikken er full av "incomplete theories and unanswered questions, it is often more important to find ways of thoroughly searching the data for different types of patterns than to generate hypotheses which might well be premature." Denne type forskning kan selvsagt bidra med nyttig informasjon, men for at en skal kunne ha tiltro til analyseresultatet, er det nødvendig å teste det.

Så lenge en tar forbehold om feilkilder, kan standardiserte prosedyrer ha stor verdi *også* når datagrunnlaget er av en slik art at det ikke gir grunnlag for helt pålitelige slutninger. I den sammenheng vil jeg nevne at VARBRUL bl.a. er utarbeidet for å teste det L. Milroy kaller *dirty* data. Selv om programmets status på ingen måte er avklart (det er heller ikke kommersielt distribuert), har det vist seg å være svært anvendelig. Jeg vil derfor hevde at det er mer fruktbart å arbeide videre med "sofistikerte", disiplin-spesifikke testprosedyrer, enn å avstå fra testing. J. Milroys (1992:78) ad hoc-antakelse om at "where differences always tend in the same direction, it is often unnecessary to test for

significance, because the patterns revealed are so clear that no one could believe they are the results of pure chance", er en tommelfingerregel som må brukes med forsiktighet.

Mangelfulle eller *dirty* data kan skyldes mange ting. Jeg har tidligere drøftet disse: De lingvistiske betingelsene for en adekvat kvantifisering oppfylles ikke (dette er de primære årsakene fordi hele analysen er avhengig av disse), de ekstralingvistiske betingelsene oppfylles ikke (f.eks. ved at utvalget er skjevt eller for lite) og dessuten: De språklige beleggene er for få. Den siste årsaken har nær sammenheng med det problemet jeg vil gå grundigere inn på her: *Ujevn fordeling*.

I korpusbasert sosiolingvistisk forskning er det ofte slik at den statistiske analysen bygger på den absolutte forekomsten av en gitt språkvariabel, dvs. at korpuset totalekserperes. Hvis frekvensen i forhold til ulike informanter og intralingvistiske kontekster (faktorerkombinasjoner) er lik, vil denne framgangsmåten være uproblematisk. Ved frie gruppesamtaler risikerer en derimot at fordelingen av de språklige beleggene blir svært ujevn. Dette skyldes at enkelte informanter deltar mer aktivt i samtalen enn andre, og at de ulike intralingvistiske kontekstene ikke har samme frekvens i språket (se kap. 3).⁵⁷

Hvis informantgruppene er homogene, dvs. at informantenes språkbruksmønstre er forholdsvis like, spiller ujevn fordeling mindre rolle. Ved stor variasjon innad i gruppene er det derimot et metodisk problem. Grunnen er svært enkel: Hvis en for en gitt intralingvistisk kontekst teller opp forekomsten av variantene på gruppenivå uten hensyn til hvem som har bidratt med dem, kan en ikke stole på prosentverdien som karakteriserer gruppen. Hvis informanter som har bidratt med mange belegg avviker sterkt

⁵⁷Ved bruk av ordlister vil en unngå dette helt (se bl.a. Evensen og Tveit (1990)). Intervjuer kan også tilrettelegges slik at fordelingen blir forholdsvis jevn. Dette er mulig hvis intervjueren går aktivt inn for å engasjere den enkelte, og dessuten påvirker fordelingen av de språklige beleggene på de enkelte intralingvistiske kontekster ved f.eks. å stille en bestemt type spørsmål.

fra resten av gruppen, risikerer en faktisk å skape et helt skjevt bilde av språksituasjonen.

Løsningen kan være å gi alle informantene like stor vekt, dvs. å regne ut gruppegjennomsnittet ut fra den prosentvise fordelingen for hver informant. Dermed vil prosentverdien til en informant med f.eks. 5 forekomster påvirke resultatet i like stor grad som prosentverdien til en informant med 30. Dette skaper ny usikkerhet.⁵⁸ Prosentverdien for hver informant er riktignok et bilde på den intraindividuelle variasjonen, men få belegg øker risikoen for at denne variasjonen er mer eller mindre tilfeldig, dvs. at den ikke er "lik den en ville fått dersom det i opptaket var realisert en nær ubegrenset mengde relevante sekvenser" (Kristoffersen 1980:158). Resultatet er at både de individuelle prosentene og gruppegjennomsnittet blir usikkert.⁵⁹

I og med at sistnevnte strategi gir mulighet til å vurdere individuelle resultat, er den allikevel mest pålitelig, vel å merke hvis en tar konsekvensen av det en avdekker. Med det mener jeg at en bør innse at det har liten hensikt å operere med gjennomsnittsverdier for informantgruppen hvis det i tillegg til ujevn fordeling er stor interindividuell variasjon. Liten interindividuell variasjon er derimot oppmuntrende, og indikerer at de gjennomsnittsverdiene som skal analyseres er forholdsvis pålitelige (det er imidlertid ikke noe sikkert reliabilitetsmål). I en slik situasjon kan en dessuten bruke førstnevnte strategi uten at resultatene forandrer seg nevneverdig.

Selv om ulempen med ujevn fordeling er størst ved individuelle avvik, kan en gjøre grove feil også når informantgruppene er homogene. En av disse feilene henger sammen med et analytisk prinsipp som går ut på å studere totalsummen for faktorene i hver faktorgruppe, for på den måten å finne ut

⁵⁸Dette problemet blir drøftet av Woods m.fl. (1986:34).

⁵⁹Skare (1994) regner faktisk ut individuelle prosenter i tilfeller der informantene kun har bidratt med ett språklig belegg. Prosentverdien i slike tilfeller (0 eller 100 % alt etter hvilken variant som blir brukt) gir liten mening.

TABELL 5.1. Å studere bare totalsommene vil her gi mangelfull og misvisende informasjon

	<i>Tostavingsord</i>	<i>Trestavingsord</i>	<i>Totalsum</i>
<i>Adjektiv</i>	0/4=0%	18/20=90%	18/24=75%
<i>Substantiv</i>	4/32=12,5%	2/2=100%	6/34=17,6%
<i>Totalsum</i>	4/36=11,1%	20/22=90,9%	

hvordan faktorer som f.eks. alder, kjønn, bosted, grammatisk kategori og stavelsesstruktur hver for seg virker inn på fenomenet. Fordi slike *univariate analyser*, eller det Sankoff (1988) kaller *comparison of marginals*, ikke tar hensyn til hvilken kontekst faktorene opptrer i, vil ujevn fordeling kombinert med *samvariasjon* mellom faktorene resultere i totalsummer som både gir mangelfull og misvisende informasjon. De fiktive "apokopedata" i Tabell 5.1. illustrerer dette problemet.

Som en ser, skjuler totalsommene fullstendig det faktum at apokoperte trestavingsformer for en stor del består av adjektiv, at ingen adjektiv med to stavinger er apokopert, at substantivene for en stor del består av uapokoperte tostavingsformer, og dessuten at alle substantiv med tre stavinger er apokopert.

For å avdekke disse tendensene er det nødvendig å studere variasjon i forhold til hver enkelt faktorgruppe, ikke etter tur, men samtidig. En må altså dele opp korpuset på en slik måte at hver faktorkombinasjon danner en mest mulig homogen gruppering. Deretter kan en kvantifisere alle faktorkombinasjonene for seg, og studere enkeltsummene i forhold til hverandre. En kan med andre ord foreta en *multivariat analyse*. (I denne undersøkelsen vil følgende faktorkombinasjon danne grunnlag for en slik analyse: *Alder* × *kjønn* × *bosted* × *grammatisk kategori* × *ordstruktur*.) Den ujevne fordelingen er fremdeles et problem, men den multivariate analysen gir utvilsomt mulighet til en mer meningsfull interpretasjon.

Skare (1994:63) snur problemet på hodet når han påpeker at viktige *forutsetninger* for "fleirvegsanalysar" er at samvariasjonen mellom gruppene er stor, og at "beleggsfrekvensen for den aktuelle variabelen er høg nok til at det er forsvarleg å splitte materialet ytterlegare opp i undergrupper." Hvordan kan en undersøke graden av samvariasjon mellom gruppene uten å foreta en multivariat analyse, og dessuten: Hvordan kan få belegg være et argument for å foreta en kvantifisering som i verste fall ikke er adekvat? Etter min mening er forutsetningen for å foreta en oppsplitting i undergrupper *alltid* til stede. Hvis det derimot viser seg at denne oppsplittingen resulterer i pinaktig få belegg i enkelte grupper, får en heller vurdere om det overhodet er grunnlag for å foreta en kvantitativ analyse.

Samvariasjon og heterogene informantgrupper kan være vanskelig å unngå. Hvis antallet språklige belegg er stort for alle informanter, er det derimot ingen sak å unngå ujevn fordeling. I en slik situasjon kan en ekserpere like mange belegg for hver enkelt informant i alle de aktuelle intralingvistiske kontekstene. Dermed får alle informanter og intralingvistiske kontekster samme vekt, både absolutt og relativt. Hvis det i tillegg er liten grad av samvariasjon og individuelle avvik, er en presentasjon av totalsummer uproblematisk, ja det vil faktisk være slik at "an examination of marginals is all that is needed" (Sankoff 1988:4).

Dette er idealsituasjonen. Å sørge for jevn fordeling er imidlertid så ressurskrevende at det vil være vanskelig å gjennomføre i praksis. Grunnen er at en ikke kan ekserpere flere belegg for hver informant enn det informanten med færrest belegg har bidratt med. Dette tallet er gjerne så lavt at en risikerer usikre procenter for alle. Som jeg var inne på i kap. 3. er det ingen eksakt norm for hvor mange belegg en skal kreve, men Guy (1980) demonstrerer ved hjelp av empiriske data at færre enn 10 gir upålitelig resultat. Fordi jeg i denne undersøkelsen ville endt opp med så få som 5-6 belegg i en rekke kontekster,

var totalekserpering eneste muligheten.⁶⁰ Målsettingen er allikevel å vise at de faktorgruppene jeg har valgt å studere variasjon i forhold til, er (de mest) sentrale. Det betyr i realiteten å vise at både graden av samvariasjon mellom faktorene og språklig heterogenitet i de enkelte informantgruppene er så liten at det er mulig å gi de enkelte faktorer en relativ vekt ut fra totalsommene, dvs. å regne ut sannsynlighetsverdier som er pålitelige.

5.1.3. ANALYSEPROGRAMMET GOLDVARB

For å nå målsettingen har jeg valgt å analysere språkmaterialet ved hjelp av GoldVarb. Det har ingen hensikt å gå grundig inn på det matematiske grunnlaget for programmet, men i lys av diskusjonen ovenfor, vil jeg se nærmere på de analytiske prinsippene.⁶¹ Bakgrunnen er at jeg ønsker å forvise meg om at programmet er velegnet, sett i forhold til både datagrunnlag og problemstilling (et "signifikant" resultat har liten verdi hvis disse forutsetningene ikke kan oppfylles). Deretter vil jeg presentere analyseresultater som forhåpentligvis gir svar på om hypotesen fra kap. 1. bør opprettholdes.

Når et språkmateriale er kategorisert og deretter kodet etter et gitt antall uavhengige faktorer, kan det analyseres ved hjelp av GoldVarb (såfremt det dreier seg om diskrete, binominal data). Formålet med en slik analyse er å konstruere en modell som kan gjøre greie for kontekstuell innvirkning på et språkvalg, eller mer presist: Å beregne effekten av faktorene (som definerer konteksten) på en måte som gjør det mulig å korrigere for samvariasjon. Effekten visualiseres ved at hver faktor gis en sannsynlighetsverdi mellom 0

⁶⁰Kristoffersen (1980) regnet først ut resultatene på bakgrunn av et totalekserpert materiale. Deretter justerte han prosentene ved fastsatte samme antall sekvenser for alle informantene. Motivasjonen var å gjøre prosentene for hver informant *like* pålitelig. Fordi enkelte informanter bidro med så få som 10 sekvenser i enkelte kontekster, måtte tallet settes så lavt for alle. Dette resulterte i at prosentene for de som i utgangspunktet hadde bidratt med mange sekvenser, ble usikre. Hvis en ser alle informantene under ett, viste det seg imidlertid at korrelasjonen var forholdsvis høy. Den varierte fra 0,938 til 0,992 i de enkelte kontekster.

⁶¹En grundig redegjørelse for det matematiske grunnlaget finnes bl.a. i Rousseau og Sankoff (1978) og Sankoff (1988).

og 1. Er verdien større enn .500, fremmer denne faktoren bruken av en gitt variant, er den mindre, motvirker den bruken. I tillegg vil programmet beregne en *input*-verdi. Denne verdien leses på samme måte som de enkelte faktorverdiene, men i motsetning til disse, gir den informasjon om hvor sannsynlig det er at en gitt variant blir brukt, *uavhengig* av kontekst. En input på .500 forteller med andre ord at sannsynligheten (totalt sett) for at en gitt variant skal benyttes er 50 %.

I praksis vil det være umulig å finne verdier som gir 100 % samsvar mellom modell og data. Det som imidlertid er mulig, er å beregne et sett faktorverdier som best mulig gjør greie for observerte data. *Hvor* godt modellen passer, avgjøres ved hjelp av et kriterium som har vist seg å være velegnet for sosiolingvistiske data; *likelihood*-kriteriet:

[T]his criterion is preferable both to the sum of squares familiar from analyses of variance, multiple regression and other widely used statistical analyses, and to the sum of normalized squared differences used in χ^2 -tests on contingency tables, because of the extreme distributional imbalances, including many empty cells, in corpus-based data, which tend to lead to incorrect results under the latter methods, but are not a problem for the likelihood method (Sankoff 1988:13.).

Likelihood indikerer hvor stor sannsynligheten er for at et bestemt datasett er generert av modellen (dvs. settet med beregnede faktorverdier). Ulike modeller vil gi ulike *likelihoods*. *Maximum likelihood* derimot, viser hvilken modell som *mest* sannsynlig har generert datasettet. Dette er prinsippet, noe annet er det å finne verdier som tilfredsstill *likelihood*-kriteriet.

Selv om en faktor overhodet ikke har noen innvirkning på et språkvalg, vil faktorverdien være forskjellig fra null. Enkelte ganger er det bare snakk om artfakt, dvs. verdier som skyldes uregelmessigheter i språkmaterialet. Hvordan skal en så lokalisere disse "faktoreffektene"? Faktorenes relative verdi kan være en pekepinn, men høye verdier beregnet ut fra få data kan være illusoriske, og lave verdier kan vise seg å være signifikante. Hva som er hva, avgjøres ved hjelp av en trinnvis analyse (en såkalt *step-up step-down-*

test). Først søker programmet etter den faktorgruppen som gir størst økning i *likelihood*. Hvis χ^2 -testen viser at denne økningen ikke er signifikant på 5%-nivå, er konklusjonen at økningen ikke er større enn predikert under nullhypotesen.⁶² I motsatt fall søker programmet videre. Når det ikke er mulig å finne grupper som gir signifikant økning, reverseres prosessen: Først inngår alle faktorgruppene. Deretter søker programmet etter den gruppen som gir størst reduksjon i *likelihood*, den som gir nest størst osv. Når det ikke er mulig å finne grupper som gir signifikant reduksjon i *likelihood*, er signifikanstesten gjennomført. Ideelt sett bør det være slik at de faktorgruppene en står igjen med etter *step-down*, er identiske med dem en stod igjen med etter *step-up*, men som Sankoff (1988:16) understreker: "Occasionally, the two analyses do not coincide in this way. In this case, the groups which were neither added by the step-up nor discarded by the step-down, and those that were both added and discarded, remain of uncertain status."

Hvis nullhypotesen kan avkreftes for et gitt antall faktorgrupper, kan en være ganske sikker på at de har reell innflytelse på språkvalget. Det betyr ikke at samvariasjon mellom faktorene kan utelukkes. Samvariasjon kan *bare* utelukkes hvis *likelihood* er eksakt lik *maximum possible likelihood*. Denne øvre grensen vil en i praksis aldri kunne nå fordi det alltid vil være en viss samvariasjon, enten den skyldes svakheter ved datagrunnlaget, tilfeldig variasjon, eller at en har sett bort fra faktorer som har en viss betydning.⁶³ Det er derfor viktig å være klar over at "the assumption of independence is a computational expedient, not a theoretical principle" (Fasold 1990:251). Betydelig samvariasjon vil derimot ikke kunne gi signifikante resultat. En slik situasjon indikerer at faktorgruppene ikke er hensiktsmessig konstruert, at faktordefinisjonene er mangelfulle, eller at faktorene rett og slett er irrelevante. De to siste forholdene krever gjerne en omfattende omkodning, med nye faktorer

⁶²Prinsippet for denne testen blir beskrevet av Sankoff (1988).

⁶³GoldVarb kan imidlertid beregne hvor nært resultatet er den øvre grensen.

og faktordefinisjoner. Å konstruere nye faktorgrupper på bakgrunn av eksisterende faktorer er metodisk sett svært enkelt. GoldVarb gir mulighet til å kombinere uavhengige faktorer slik en måtte ønske. Hvis f.eks. gruppene M og N samvarierer, er det ingenting i veien for konstruere *en* faktorgruppe med $M \times N$ faktorer. Dermed kan en avdekke *hvordan* faktorene samvarierer (jf. kap. 5.1.2.), men grunnlaget for modellen blir samtidig svakere.

Det er en utbredt oppfatning at samvariasjon mellom ekstralingvistiske faktorer *generelt* er mer vanlig enn variasjon mellom intralingvistiske faktorer (Som jeg var inne på i kap. 2.2.3., er dette en av grunnene til at framtrepende forskere, som bl.a. Bickerton og Bailey, ikke anser gruppestudier for å være adekvate i beskrivelsen av språkbruksvariasjon.) Samvariasjon kan indikere en polylektal språksituasjon der variasjonen er uavhengig av de valgte faktorene. Hvis middelverdiene eller sannsynlighetsverdiene for informantgruppene skjuler stor interindividuell spredning, er dette sannsynlig. I en slik situasjon bør gruppedata erstattes av individuelle data i GoldVarb-analysen. Hvis det da fremkommer regelmessige mønstre, har en selvfølgelig mulighet til å gruppere de ekstralingvistiske faktorene på en måte som er mer velegnet.⁶⁴ Ideelt sett bør en *alltid* forsikre seg om at informantgruppene er homogene, ikke i den forstand at informantene produserer individuelle faktorverdier som er identiske (det vil selvsagt ikke være mulig), men at disse verdiene gjenspeiler sannsynlighetsverdien for gruppen som helhet.⁶⁵

⁶⁴VARBRUL 3 har kapasitet til å gruppere informanter. Ved å bruke *likelihood*-kriteriet søker programmet etter en inndeling som gir mest mulig homogene grupper. Dette krever imidlertid velstrukturerte data, mange faktorgrupper, og ikke minst, et stort antall informanter.

⁶⁵Guy (1980) drøfter ulike metodiske prinsipper i dette arbeidet.

TABELL 5.2. Absolutt og relativ fordeling etter grammatisk kategori

Grammatisk kategori	N	Apokope (N)	Apokope (%)
Presens	393	390	99
Preteritum	976	960	98
Supinum	289	286	99
Svake hunkjønnsord	233	135	58
Svake hankjønnsord	367	158	43
Intetkjønnsord på -e	91	32	35
Infinitiv	1488	1484	100
Flertall	288	144	50
Bestemt intetkjønn	676	172	25
Komparativ	292	193	66
Bestemt adjektiv	206	26	13
Adverb	1106	343	31

5.2. EN ANALYSE AV VARIASJON I FAUSKEDIALEKTEN

Før jeg studerer de ekstralingvistiske faktorgruppene, er det naturlig å foreta en rent lingvistisk analyse. Det er flere grunner til en slik framgangsmåte: I enhver sosiolingvistisk analyse er de intralingvistiske betingelsene for variasjon grunnleggende, og fra et teoretisk synspunkt vil en analyse av ekstralingvistisk påvirkning være meningsløs hvis en ikke først forsikrer seg om at den intralingvistiske klassifiseringen er adekvat (se kap. 2.2.1.1.). Av praktiske hensyn vil det dessuten være en fordel å kunne ekskludere "ubrukelige" forekomster på et tidlig stadium istedenfor å dra dem med seg gjennom en omfattende sosiolingvistisk analyse. I neste kapittel vil jeg gi eksempler på hva dette kan innebære.

5.2.1. INTRALINGVISTISKE VARIASJONSMØNSTRE

At jeg av 6405 forekomster har registrert hele 4323 apokoperte varianter, kan gi inntrykk av at apokope har en sterk posisjon i fauskedialekten. Tabell 5.2. gir et mer nyansert bilde av situasjonen. I *infinitiv*, *presens*, *preteritum* og *supinum* er de uapokoperte variantene riktignok svært få, men hvis en holder disse kategoriene utenfor, er det bare *svake hunkjønnsord* og *komparativ* som har en apokoperefrekvens på mer enn 50 %. I *bestemt adjektiv* er den bare 13 %.

Dette gir ikke grunn til å hevde at apokope som *fenomen* har en svak posisjon i Fauske, men som *særpreg* for fauskedialekten (som for de andre dialektene i Salten) har apokope en svak posisjon, ganske enkelt fordi bruksfrekvensen er lav i de kategoriene der fenomenet fungerer som *dialektmarkør* i egentlig forstand (se kap. 4.2.2.).

Selv om konklusjonene så langt er foreløpige, er det liten tvil om at faktorgruppen *grammatisk kategori* er signifikant. Samtidig er det et viktig premiss for undersøkelsen at den alene ikke gir et fullstendig bilde av intralingvistiske betingelser for apokope. At dette lingvistiske nivået er viktig, er med andre ord ikke ensbetydende med at det er tilstrekkelig som kvantifiseringsgrunnlag. Hvis den andre faktorgruppen jeg har valgt å studere, *ordstruktur*, er signifikant, kan en ikke se bort fra at sammenhengen mellom apokope og *grammatisk kategori* på langt nær er så entydig som Tabell 5.2. gir inntrykk av.

For å finne ut av dette, vil jeg analysere begge faktorgruppene ved hjelp av GoldVarb. Av både teoretiske og analysetekniske hensyn har jeg valgt å ekskludere de grammatiske kategoriene som bare er representert med noen få uapokoperte varianter, dvs. *infinitiv*, *presens*, *preteritum* og *supinum*. Dette vil jeg begrunne slik: Trykklett endingsvokal vil i disse kategoriene ikke tilfredsstille de krav jeg har stilt til sosiolingvistiske variabler, rett og slett fordi det ikke er mulig å utlede sosialt betingede variasjonsmønstre på bakgrunn av den høye apokoperefrekvensen. En GoldVarb-analyse ville dessuten ikke latt seg gjennomføre på grunn av "knockouts".⁶⁶ Også *bestemt intetkjønn* vil (i første omgang) bli ekskludert, men det skyldes at den ordstrukturelle todelingen jeg har foretatt, ikke er relevant for denne kategorien. Hva det skyldes, og hvordan jeg har valgt å løse dette problemet, vil jeg komme tilbake til senere.

⁶⁶En "knockout" er en faktor som i en eller flere celler gir 0 % eller 100 % bruk av en gitt variant. Se Rand og Sankoff (1988).

TABELL 5.3. Prosentter og sannsynlighet etter grammatisk kategori og ordstruktur

Faktorgrupper og faktorer	N	Apokope (%)	Sannsynlighet
1. Ordstruktur			
Enstavingsord	1997	33	.422
Flerstavingsord	585	65	.745
2. Grammatisk kategori			
Adverb	1106	31	.424
Bestemt adjektiv	206	13	.173
Flertall	288	50	.671
Intetkjønnsord på -e	91	35	.447
Komparativ	292	66	.653
Svake hankjønnsord	367	43	.535
Svake hunkjønnsord	233	58	.737
Input	.384		
Chi-kvadrat per celle	7.612		

Dermed står jeg igjen med følgende kategorier: *Adverb, bestemt adjektiv, flertall, intetkjønnsord på -e, komparativ, svake hankjønnsord og svake hunkjønnsord.*

Tabell 5.3. viser at både *ordstruktur* og *grammatisk kategori* er signifikant. En forskjell på hele .323 mellom sannsynlighetsverdiene for *enstavingsord* og *flerstavingsord*, bekrefter mistanken om at *grammatisk kategori* på langt nær er tilstrekkelig når en skal beskrive intralingvistiske betingelser for apokope. At det i denne faktorgruppen ikke er noen direkte sammenheng mellom prosentter og sannsynlighetsverdier, viser dessuten hvor store utslag den ujevne fordelingen mellom *enstavingsord* og *flerstavingsord* gir, og følgelig hvor misvisende resultatene ville ha blitt hvis jeg hadde valgt å se bort fra faktorgruppen *ordstruktur*.

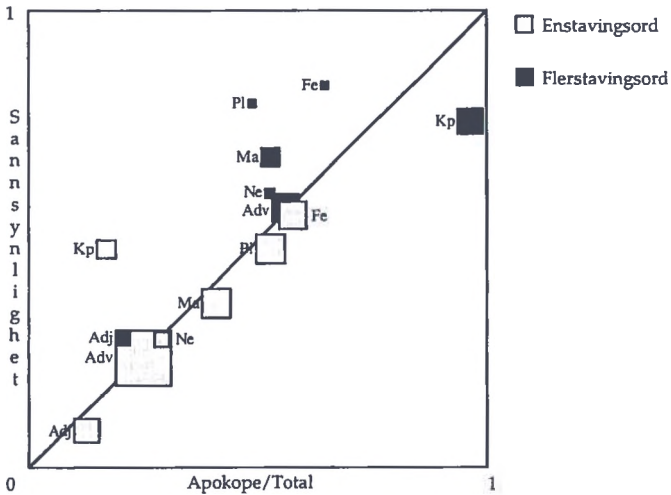
5.2.1.1. ET FORSØK PÅ Å FORKLARE FAKTORENE'S ULIKE VIRKNINGSGRAD

Som mulig årsak til at enkelte dialektale særtrekk holder stand, mens andre letere modifiseres, har jeg drøftet både *relativ frekvens* og avvik fra det jeg har kalt *regionalstandard* (se kap. 4.2.2.). Så langt ser det ut til at resultatene bare gir støtte til sistnevnte. Fordelingen viser, enten en ser på *grammatisk kategori* eller *ordstruktur*, at en modell for språkending som tar utgangspunkt i at

høyfrekvente språktrekk er mest motstandsdyktige mot modifisering, er "altfor rigid i forhold til de faktiske endringsprosessene" (Mæhlum 1986:179). I dette tilfellet er det faktisk *motsatt* hvis en tar utgangspunkt i *ordstruktur*. *Enstavingsord* er mest frekvente, men har samtidig den laveste apokoperefrekvensen. For *grammatisk kategori* er tendensen mer uklar, men heller ikke her gir resultatene støtte til en slik modell. Det er derfor mye som taler for at sammenhengen (i den grad den eksisterer) mellom relativ frekvens og apokope er svært kompleks (se kap. 4.2.2.).

Derimot ser det ut til at analyseresultatene gir støtte til hypotesen om at språktrekk som avviker fra regionalstandard, gjerne modifiseres. Jeg har allerede nevnt at dette kan forklare at apokoperefrekvensen varierer med grammatisk kategori. Det er mye som tyder på at forskjellen mellom *enstavingsord* og *flerstavingsord* har samme årsak. For å begrunne dette vil jeg legge vekt på den nære sammenhengen mellom *ordstruktur* og *suprasegmental struktur*: Det er nemlig slik at den ordstrukturelle todelingen i grove trekk faller sammen med en suprasegmental todeling fordi *enstavingsord*, i motsetning til *flerstavingsord*, som regel har cirkumfleks. En kan derfor tenke seg følgende årsakssammenheng: I en rekke grammatiske kategorier representerer apokope et avvik fra regionalstandard, men apokope med cirkumfleks avviker *mer* enn andre apokoperte varianter. Det er ikke urimelig å anta at dette resulterer i en markeringsverdi som gjør disse kategoriene særlig utsatt for modifisering.⁶⁷ Som vi skal se, vil denne antakelsen representere en sentral forutsetning for analysens reliabilitet.

⁶⁷ Et argument mot å bruke cirkumflekstonelagets markeringsverdi til å forklare lav apokoperefrekvens er å vise til at de ekskluderte verb-kategoriene for en stor del består av apokoperte tostavellesord. Cirkumfleks er imidlertid ingen naturlig følge av apokope i disse kategoriene. I de kategoriene som er inkludert i GoldVarb-analysen derimot, vil jeg intuitivt anta at apokope uten cirkumfleks er helt utenkelig. Her ser jeg naturligvis bort fra tilfeller der fonetiske forhold hindrer realisering (se Kristoffersen 1992:37).

FIGUR 5.1. Forholdet mellom observerte og predikerte verdier

Størrelsen på hvert enkelt punkt i spredningsdiagrammet er proporsjonal med antall forekomster i cellen det viser til. (Punktene kan identifiseres ved hjelp av ref. i Tabell 1. i Appendiks A.)

Tegnforklaring: Adj: Bestemt adjektiv; Adv: Adverb; Fe: Svake hunkjønnsord; Kp: Komparativ; Ma: Svake hankjønnsord; Ne: Intetkjønnsord på -e; Pl: Flertall.

5.2.1.2. ENDELIG TILRETTELEGGING AV MATERIALET

Selv om jeg nå har avdekket viktige intralingvistiske betingelser for apokope, og dessuten drøftet mulige årsaker til at enkelte dialektvarianter er særlig utsatte for modifisering, er det for tidlig å innkorporere ekstralingvistiske faktorer i analysen. En gjennomsnittlig χ^2 på hele 7.612 per celle tyder på det. Figur 5.1. støtter dette inntrykket, og selv om spredningsdiagrammet viser at apokopefrekvensen er lavest for *enstavingsord* i alle grammatiske kategorier unntatt *flertall*, er forskjellen mellom predikerte og observerte verdier til dels meget stor. En del av årsaken kan nok være tilfeldig variasjon eller uregelmessigheter i språkmaterialet, men utilstrekkelige faktordefinisjoner er nok vel så viktig. Her vil jeg legge vekt på at en todeling trolig ikke er nok for å fange opp variasjon som betinges av ulik ordstruktur. Hvis en antar at cirkumfleks har avgjørende betydning for apokope, vil riktignok *enstavings-*

ord være være en faktor som kan nyttes i en kvantitativ analyse, men faktordefinisjonene til *flerstavingsord* vil sannsynligvis ikke tilfredsstille de krav en bør stille (se kap. 2.2.1.1.). Det er mye som tyder på at dette mer er å regne som en heterogen "restkategori", og en må gå ut fra at varianter med ulikt antall stavinger, ulikt tonelag, med eller uten innskuddsvokal, med eller uten vokalgruppe i utlyd osv., vil modifieres i ulik grad.⁶⁸

En mulig strategi er å foreta en oppsplitting på bakgrunn av nye faktordefinisjoner, og deretter se om dette gir en lavere χ^2 . Men i og med at *flerstavingsord* totalt sett representer svært få forekomster, vil en slik oppsplitting ikke gi grunnlag for en analyse av sosialt betingede variasjonsmønstre (se Tabell 1. i Appendiks A). Jeg har derfor valgt å ekskludere disse forekomstene. Dette er i utgangspunktet uheldig, men det har ingen stor betydning her. Faktoren *enstavingsord* har lavest apokopofrekvens, og er dermed mest interessant i denne sammenhengen. Spørsmålet er hvorvidt *denne* faktoren kan betraktes som en homogen størrelse. Det har jeg ingen mulighet til å få svar på i forkant av den sosiolingvistiske analysen, men hvis denne gir variasjonsmønstre som er forholdsvis regelmessige, vil *det* være en pekepinn på om klassifiseringen har vært vellykket eller ikke.

Nå gjenstår bare to problem før språkmaterialet er endelig tilrettelagt for den sosiolingvistiske analysen. Det ene er å ta stilling til om *enstavelsesord* i alle de analyserte kategoriene kan nyttes, det andre er å avgjøre om *bestemt intetkjønn* kan inkluderes i analysen. For å ta dem i nevnte rekkefølge: Hvis en legger Labovs krav om *frekvens* til grunn (se kap. 2.2.1.1.), vil de fleste av kategoriene henge i en tynn tråd, men *bestemt adjektiv*, *intetkjønnsord på -e* og *komparativ* er særlig lavfrekvente. Jeg har derfor valgt å ekskludere disse. Når det gjelder *bestemt intetkjønn* har jeg nevnt at den ordstrukturelle

⁶⁸Skare (1994) viser f.eks. at det i hadselmålet er slik at substantiv på *-else* apokoperes langt hyppigere enn andre substantiv. Innskuddvokal ser derimot ut til å fremme modifiering.

TABELL 5.4. *Enstavingsord. Absolutt og relativ fordeling etter grammatisk kategori*

Grammatisk kategori	N	Apokope (N)	Apokope (%)
Svake hunkjønnord	217	125	58
Svake hankjønnord	271	108	40
Flertall	271	136	50
Bestemt intetkjønn	666	167	25
Adverb	904	230	25

todelingen skaper problemer, fordi sammenhengen mellom ordstruktur og suprasegmental struktur ikke er den samme som for de andre kategoriene. Kategorien inneholder i hovedsak varianter med tonelag 1, enten det dreier seg om *enstavingsord* eller *flerstavingsord*. Ord på *-e* får riktignok cirkumfleks i apokopert form, men i mitt materiale dreier det seg ikke om mer enn 10 forekomster. Jeg har valgt å ekskludere disse, og la resten (dvs. alle varianter med tonelag 1) inngå i analysen. En kan ikke se bort fra at jeg på nytt sitter igjen med en heterogen "restkategori", men jeg har likevel valgt å la disse forekomstene inngå i analysen. Jeg går ut fra at apokope i denne kategorien i seg selv har stor markeringsverdi, og at andre intralingvistiske forhold får sekundær betydning.

Tabell 5.4. gir en oversikt over det endelige antallet kategorier og forekomster. Som en ser har det forholdsvis store antallet forekomster skrumpet inn betraktelig, men den kvantitative "avskrellingen" har forhåpentligvis gitt et kvalitativt bedre materiale. Samtidig vil jeg ikke legge skjul på at forekomstene ideelt sett er for få i flere av kategoriene. For *svake hunkjønnord* f.eks., er det gjennomsnittlige antallet per informant under 10 (se Tabell 1. i Appendix C).

5.2.2. SOSIOLINGVISTISK ANALYSE

Tabell 5.5. viser at bruken av apokoperte varianter, foruten *grammatisk kategori*, også er avhengig av de ekstralingvistiske faktorgruppene *alder*, *kjønn* og *bosted*. Avstanden mellom høyeste og laveste sannsynlighetsverdi er

TABELL 5.5. Prosent og sannsynlighet etter grammatisk kategori, alder og bosted

Faktorgrupper og faktorer	N	Apokope (%)	Sannsynlighet
1. Grammatisk kategori			
Adverb	904	25	.398
Bestemt intetkjønn	666	25	.411
Flertall	271	50	.720
Svake hankjønnord	271	40	.591
Svake hunnkjønnord	217	58	.765
2. Alder			
18-25 år	947	21	.319
30-45 år	732	36	.558
50 år →	650	47	.699
3. Kjønn			
Kvinner	1105	30	.467
Menn	1224	35	.530
4. Bosted			
Tettsted	1291	18	.314
Landsbygd	1038	51	.726
Input	.282		
Chi-kvadrat per celle	2.508		

stor i alle gruppene, bortsett fra kjønn, der forskjellen bare er .063. Med en forskjell på henholdsvis .367 og .380 er *grammatisk kategori* og *alder* forholdsvis like. *Bosted* skiller seg derimot litt ut. Her er avstanden mellom laveste og høyeste verdi .412.

En gjennomsnittlig χ^2 -verdi på 2.508 viser at det er forholdsvis stor samvariasjon mellom faktorene. Som jeg var inne på i kap. 5.2.1. kan dette skyldes flere ting, og i verste fall kan det vise seg at faktordefinisjonene er mangelfulle. Det kan f.eks. tenkes at den ordstrukturelle oppsplittingen er utilstrekkelig for å gjøre greie for variasjonen innenfor de grammatiske kategoriene. Hvis det er tilfelle, vil en omfattende omkoding være nødvendig. Den mest nærliggende grunnen er imidlertid at de ekstralingvistiske faktorene viser en ikke-uavhengig natur.

Selv om jeg ikke kan regne med å unngå all samvariasjon mellom de ekstralingvistiske faktorene, vil noe av den kunne unngås ved å splitte opp materialet etter *bosted*. Argumentet er dette: De signifikante alderforskjellene, med lavest apokopefrekvens blant de yngste informantene, er sannsynligvis

TABELL 5.6. Prosentar og sannsynlighet etter grammatisk kategori og alder (tettsted)

Faktorgrupper og faktorer	N	Apokope (%)	Sannsynlighet
1. Grammatisk kategori			
Adverb	504	13	.407
Bestemt intetkjønn	390	16	.472
Flertall	141	30	.688
Svake hankjønnsord	143	20	.528
Svake hunkjønnsord	113	35	.719
2. Alder			
18-25 år	508	14	.427
30-45 år	424	18	.489
50 år →	359	25	.615
3. Kjønn			
Kvinner	617	19	.520
Menn	674	18	.482
Input			.171
Chi-kvadrat per celle			1.130

Kjønn er ikke signifikant!

en indikasjon på språkendring. Hvis så er tilfelle, er det rimelig å forvente at prosessen (med stadig mindre apokope som resultat) følger en S-kurve (se kap. 2.2.2.2.). Hvis det i tillegg er slik at språkbrukerne på tettstedet Fauske og språkbrukerne på landsbygda i Fauske befinner seg på ulike trinn i denne prosessen (en apokopefrekvens på henholdsvis 18 og 51% tyder på det), vil forholdet mellom faktorenes virkningsgrad i faktorgruppen *alder* være forskjellig i de respektive områdene. (Hvis ikke måtte en forutsette at prosessen følger en lineær kurve.) For å avgjøre dette, vil jeg analysere faktorene *tettsted* og *landsbygd* hver for seg.

5.2.2.1. TETTSTED

Ved å sammenligne resultatene i Tabell 5.5. og Tabell 5.6., ser en at inputverdien er atskillig lavere når *tettsted* analyseres separat. Dette er en konsekvens av den store forskjellen mellom *landsbygd* og *tettsted* som allerede er avdekket. Isolert sett viser en verdi på .171 at apokopen står meget svakt blant informantene fra tettstedet Fauske. Forskjellen mellom sannsynlighetsverdiene for *grammatisk kategori* og *alder* opprettholdes i grove trekk. En viss forskyvning er det, men mulige grunner til dette vil jeg ikke spekulere i

TABELL 5.7. Prosent og sannsynlighet etter grammatisk kategori, alder og kjønn (landsbygd)

Faktorgrupper og faktorer	N	Apokope (%)	Sannsynlighet
1. Grammatisk kategori			
Adverb	400	42	.366
Bestemt intetkjønn	276	38	.338
Flertall	130	72	.779
Svake hankjønnssord	128	63	.650
Svake hunnkjønnssord	104	82	.826
2. Alder			
18-25 år	439	28	.234
30-45 år	308	60	.622
50 år →	291	75	.779
3. Kjønn			
Kvinner	488	45	.401
Menn	550	56	.588
Input	.516		
Chi-kvadrat per celle	1.421		

ennå. Det jeg finner mest interessant her, er at kjønn ikke er signifikant og at sannsynlighetsverdiene i faktorgruppen *alder* danner et helt nytt mønster. Før oppsplittingen var forskjellen mellom 18-25 år og 30-45 år betydelig større enn mellom 30-45 år og 50 år →. Nå er det motsatt. Mellom 18-25 år og 30-45 år er forskjellen skrumpet inn fra .239 til .062, mens det bare er snakk om små endringer mellom 30-45 år og 50 år →. I sum dreier det seg om en betydelig utjevning mellom eldste og yngste aldersgruppe.

Disse forholdene indikerer at *alder* og *bosted* samvarierer i så stor grad at en oppsplitting er relevant. Den betydelig lavere χ^2 -verdien viser dessuten at prosedyren har resultert i bedre samsvar mellom modell og data. Dette gir grunn til optimisme og kan bety at både intralingvistiske og ekstralingvistiske faktordefinisjoner er tilstrekkelige.⁶⁹ En pålitelig konklusjon er imidlertid avhengig av tilsvarende tendenser for *landsbygd*.

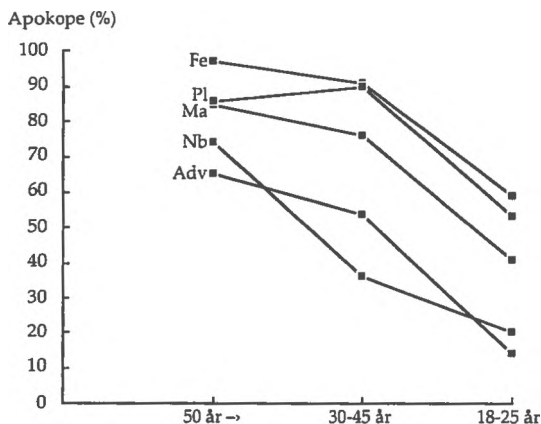
⁶⁹Med *tilstrekkelig* menes ikke at faktordefinisjonene gjør greie for all variasjon, men for (de mest) sentrale aspekter ved variasjonen.

5.2.2.2. LANDSBYGD

Tabell 5.7. viser en input som er atskillig høyere enn for *tettsted*. *Landsbygd* fremmer med andre ord apokope i langt større grad. Aldersforskjellene danner et liknende mønster som før oppsplittingen, ved at forskjellen mellom 18-25 år og 30-45 år er tydeligere enn forskjellen mellom 30-45 år og 50 år⁻¹. Avstanden mellom eldste og yngste generasjon har imidlertid økt fra .380 til .545.

Kjønn er som ventet signifikant, med høyest sannsynlighet for *menn*. At avstanden mellom sannsynlighetsverdiene har økt, er nok et tegn på at oppsplittingen gir grunnlag for en mer utfyllende beskrivelse av språkbruksmønstre. Det er ellers verdt å merke seg at en χ^2 på 1.421 viser bedre samsvar mellom modell og data.

Konklusjonen etter å ha studert *tettsted* og *landsbygd* hver for seg, må bli at faktordefinisjonene gir grunnlag for en adekvat beskrivelse av språklig variasjon i Fauske. I tillegg styrkes mistanken om språkendring ved at *både alder* og *kjønn* samvarierer med *bosted*. Det er imidlertid en faktorgruppe som bør studeres nærmere; *grammatisk kategori*. Det er lite trolig at samvariasjon mellom ekstra- og intralingvistiske faktorer er så stor at de konklusjonene jeg har trukket så langt, gir et fortegnet bilde av virkeligheten. Men den (tilsynelatende) beskjedne forskyvningen av sannsynlighetsverdiene knyttet til de intralingvistiske faktorene, kan ha interesse. Hvis hypotesen om språkendring er riktig, er det naturlig at de grammatiske kategoriene, på samme måte som *tettsted* og *landsbygd*, befinner seg på ulike trinn i prosessen. Dette vil trolig gi kurver med ulik helningsgrad og form (jf. S-kurven). For å finne ut om denne antakelsen er riktig, er det nødvendig å studere hver kategori for seg. For å unngå overflødige GoldVarb-analyser, vil jeg først se om en grafisk framstilling av apokopefrekvens etter *grammatisk kategori*, *alder* og *bosted* gir grunn til å anta at datagrunnlaget gir støtte til denne hypotesen.

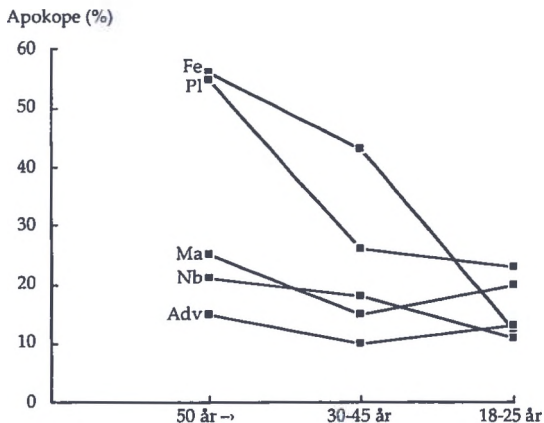
FIGUR 5.2. Grammatisk kategori og alder (landsbygd)

Tegnforklaring: Adv: Adverb; Fe: Svake hunkjønnssord; Ma: Svake hankjønnssord; Nb: Bestemt intetkjønn; Pl: Flertall.

5.2.2.3. DE GRAMMATISKE KATEGORIENE

Figur 5.2. viser godt samsvar mellom kategoriene for *landsbygd*. *Bestemt intetkjønn* viser riktignok tegn til utflating, men de øvrige kurvene har så lik helningsgrad at en kan se bort fra samvariasjon av særlig betydning. Det generelle inntrykket er derfor at sannsynlighetsverdiene i Tabell 5.7. gir et brukbart inntrykk av generasjonsforskjellene. Forskjellen mellom de grammatiske kategoriene synes å være noe større i 18-25 år og 30-45 år enn i 50 år →. Selv om jeg her støtter meg til et vagt visuelt inntrykk, kan det indikere større grad av konsensus blant de eldste, og at en eventuell språkendingsprosess ikke har samme hastighet i de ulike kategoriene.

For *tettsted* er bildet mer komplisert. Kurvene er så ulike at det dreier seg om en *betydelig* samvariasjon. Foruten å avdekke i alle fall en del av årsaken til høyere χ^2 , viser Figur 5.3. at aldersforskjellene er ubetydelige for *svake hankjønnssord*, *adverb* og *bestemt intetkjønn*. Det er derfor *svake hankjønnssord* og *flertall* som bidrar til de forskjellene som tidligere er registrert. Separate

FIGUR 5.3. Grammatisk kategori og alder (tettsted)

Tegnforklaring: Adv: Adverb; Fe: Svake hunkjønnsord; Ma: Svake hankjønnsord; Nb: Bestemt intetkjønn; Pl: Flertall.

GoldVarb-analyser av hver enkelt grammatisk kategori vil med andre ord kunne gi bedre samsvar mellom modell og data. Ulempen med en slik prosedyre er imidlertid at modellen blir svakere. Forklaringen er at stadig færre språklige belegg å bygge på, øker usikkerheten omkring resultatene. χ^2 per celle og faktorenes relative verdi er en pekepinn, men som jeg allerede har nevnt; store forskjeller beregnet ut fra få data kan vise seg å være illusoriske. Til tross for dette forbeholdet, mener jeg den grafiske framstillingen av apokopofrekvensen i forhold til *grammatisk kategori, alder og bosted*, frembringer mønstre som taler for at hver kategori bør analyseres separat, både for *landsbygd og tettsted*.

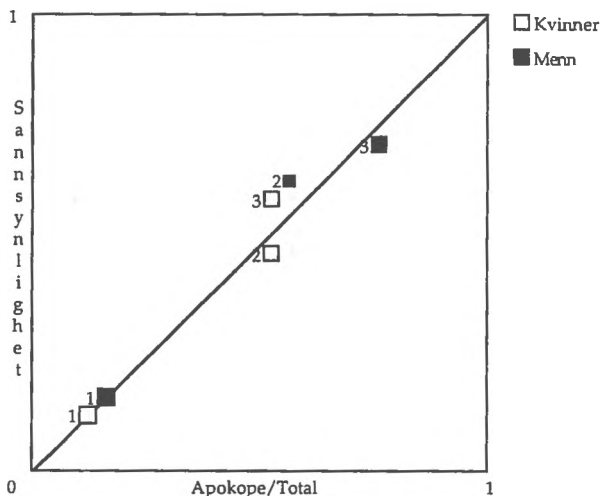
5.2.2.3.1. ADVERB

Analysen av *tettsted* viser at verken *alder* eller *kjønn* er signifikant.⁷⁰ For *landsbygd* er derimot begge faktorgruppene signifikante. Tendensen er den

⁷⁰Professor Dennis Preston (på et seminar om GoldVarb ved Universitetet i Tromsø, våren 1994): Ikke-signifikante forskjeller kan ikke betraktes som tendenser. GoldVarb-analyser som ikke gir signifikante resultat blir derfor ikke drøftet.

TABELL 5.8. Adverb. Prosent og sannsynlighet etter alder og kjønn (landsbygd)

Faktorgrupper og faktorer	N	Apokope (%)	Sannsynlighet
1. Alder			
18-25 år	162	14	.201
30-45 år	104	54	.669
50 år →	134	65	.754
2. Kjønn			
Kvinner	211	38	.427
Menn	189	46	.581
Input		.380	
Chi-kvadrat per celle		.578	

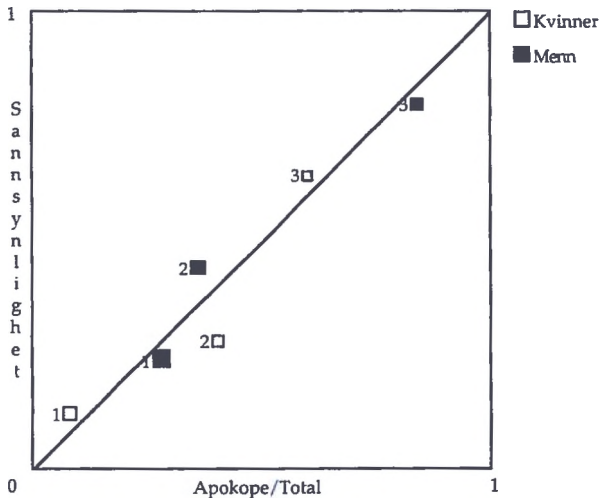

FIGUR 5.4. Adverb. Forholdet mellom observert og predikert apokope (landsbygd)
Tegnforklaring: 1: 18-25 år; 2: 30-45 år; 3: 50 år →.

samme som tidligere, at faktorene *kvinner* og *18-25 år* har lavest apokopefrekvens (se Tabell 5.8.). Dessuten er det fremdeles slik at *alder* ser ut til å ha størst betydning. Forskjellen mellom *18-25 år* og *50 år →* er på hele .553, mens den til sammenlikning ikke er større enn .154 mellom *kvinner* og *menn*. Figur 5.2. har for så vidt vist at forskjellen mellom *18-25 år* og *30-45 år* er større enn mellom *30-45 år* og *50 år →*, men jeg vil allikevel påpeke at en forskjell på henholdsvis .468 og .085 viser at faktoren *18-25 år* står i en særstilling i denne kategorien.

TABELL 5.9. Bestemt intetkjønn. Prosent og sannsynlighet etter alder og kjønn (landsbygd)

Faktorgrupper og faktorer	N	Apokope (%)	Sannsynlighet
1. Alder			
18-25 år	122	20	.291
30-45 år	89	36	.504
50 år →	65	74	.839
2. Kjønn			
Kvinner	118	31	.395
Menn	158	43	.579
Input			.359
Chi-kvadrat per celle			1.295

FIGUR 5.5. Bestemt intetkjønn. Forholdet mellom observert og predikert apokope (landsbygd)
 Tegnforklaring: 1: 18-25 år; 2: 30-45 år; 3: 50 år →.

Analysen gir en χ^2 på .578 per celle. Dette er en svært lav verdi, men på grunn av det spinkle datagrunnlaget vil jeg ikke legge for mye vekt på den. Figur 5.4. illustrerer imidlertid godt samsvar mellom observerte og predikerte verdier. Selv om faktorene *alder* og *kjønn* ser ut til å samvariere noe, med stor avstand mellom *kvinner* og *menn* i 50 år → og ubetydelig avstand i 30-45 år, har kvinner den laveste apokoperefrekvensen i alle tre aldersgrupper. (se Tabell 2. i Appendiks A).

5.2.2.3.2. BESTEMT INTETKJØNN

Heller ikke analysen av *bestemt intetkjønn* gir signifikante kjønns- og aldersforskjeller for *tettsted*. For *landsbygd* er både *alder* og *kjønn* signifikant, men mønstret er annerledes enn for *adverb*. Forskjellen mellom de yngste og de eldste informantene avviker lite, men Tabell 5.9. viser at det nå er større forskjell mellom 30-45 år og 50 år→ enn mellom 18-25 år og 30-45 år.

Kvinner har fremdeles lavere sannsynlighetsverdi enn *menn*, men tendensen er ikke entydig. Figur 5.5. viser riktignok at *menn* har høyest apokoperefrekvens både i 18-25 år og 50 år→, men i 30-45 år er den en tanke høyere for *kvinner*. En χ^2 på 1.295 per celle tyder på at samsvaret mellom modell og data totalt sett er dårligere enn for *adverb* (se Tabell 3. i Appendiks A).

5.2.2.3.3. FLERTALL

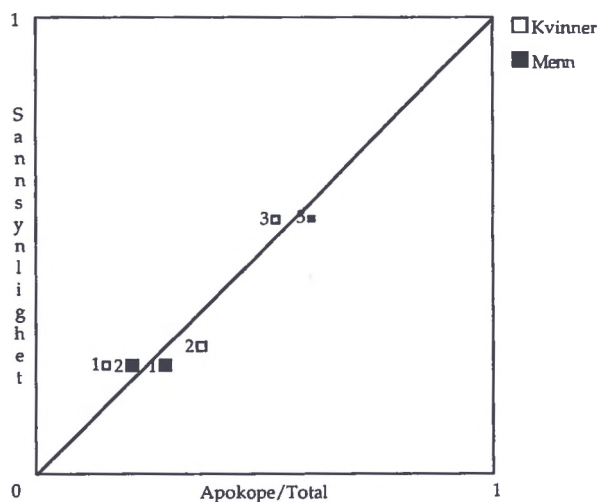
Analysen av *tettsted* viser nok en gang at *kjønn* ikke ser ut til å ha noen betydning. *Alder* er derimot signifikant. Høyest verdi for de eldste og lavest verdi for de yngste er som forventet, men Tabell 5.10. viser at forskjellen mellom 18-25 år og 30-45 år ikke er større enn .046. En χ^2 på .470 per celle tyder på godt samsvar mellom modell og data, men jeg vil nok en gang understreke at analysen bygger på så få forekomster at en ikke kan stole på denne verdien (se Tabell 4. i Appendiks A).

Heller ikke for *landsbygd* er det samlede inntrykket som før, ved at det nå bare er *alder* som er signifikant. Tabell 5.11. viser også at 30-45 år for første gang har høyere verdi enn 50 år→. Forskjellen er imidlertid så liten at den ikke representerer noe radikalt brudd med den generelle tendensen. Jeg ser derfor ingen grunn å legge vekt på den. At 18-25 år på nytt skiller seg ut med sin lave sannsynlighetsverdi, har større interesse (avstanden til 30-45 år er hele .533).

TABELL 5.10. Flertall. Prosentar og sannsynlighet etter alder og kjønn (tettsted)

Faktorgrupper og faktorer	N	Apokope (%)	Sannsynlighet
1. Alder			
18-25 år	53	23	.412
30-45 år	61	26	.458
50 år →	27	56	.745
2. Kjønn			
Kvinner	59	34	.518
Menn	82	28	.487
Input		.296	
Chi-kvadrat per celle		.470	

Kjønn er ikke signifikant!

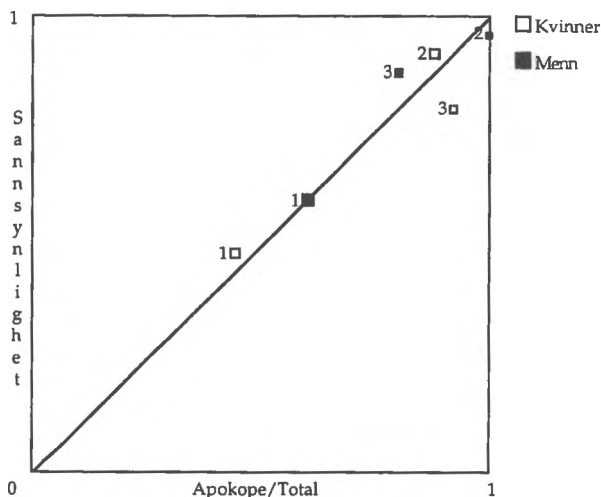
FIGUR 5.6. Flertall. Forholdet mellom observert og predikert apokope (tettsted)
Tegnforklaring: 1: 18-25 år; 2: 30-45 år; 3: 50 år →.

Forskjellen mellom *tettsted* og *landsbygd* avspeiler den generelle tendensen, men en input på henholdsvis .296 og .759 viser at avstanden er mindre enn da samtlige kategorier inngikk i analysen (se Tabell 5.6. og 5.7.). Årsaken er en forholdsvis høy apokoperefrekvens i 50 år →. Forskjellen mellom de respektive områdene er allikevel betydelig, og på landsbygda er det faktisk bare *kvinner*, 18-25 år som har mindre apokope enn informantgruppen med mest apokope på tettstedet, *menn*, 50 år → (se Tabell 4 og 5 i Appendiks A).

TABELL 5.11. Flertall. Prosent og sannsynlighet etter alder og kjønn (landsbygd)

Faktorgrupper og faktorer	N	Apokope (%)	Sannsynlighet
1. Alder			
18-25 år	62	53	.259
30-45 år	35	91	.792
50 år →	33	85	.634
2. Kjønn			
Kvinner	68	71	.444
Menn	62	73	.562
Input		.759	
Chi-kvadrat per celle		.588	

Kjønn er ikke signifikant!

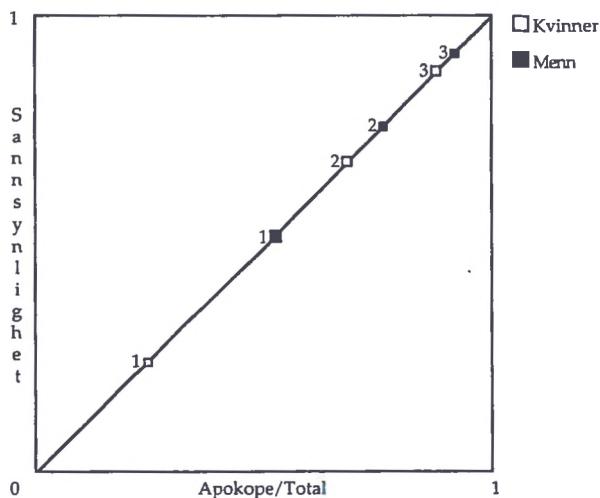
FIGUR 5.7. Flertall. Forholdet mellom observert og predikert apokope (landsbygd)
Tegnforklaring: 1: 18-25 år; 2: 30-45 år; 3: 50 år →.

5.2.2.3.4. SVAKE HANKJØNNSORD

Tabell 5.12. viser at det bare er signifikante resultat for *landsbygd*. Alder ser ut til å være viktigst, med en variasjonsbredde på .544, men forskjellen på .295 mellom *kvinner* og *menn* er den største som er registrert til nå i denne faktorgruppen. Selv om en input på .656 er lavere enn for *adverb*, er variasjonsmønsteret svært likt.

TABELL 5.12. Svake hankjønnsord. Prosentar og sannsynlighet etter alder og kjønn (landsbygd)

Faktorgrupper og faktorer	N	Apokope (%)	Sannsynlighet
1. Alder			
18-25 år	56	41	.236
30-45 år	46	76	.672
50 år →	26	85	.780
2. Kjønn			
Kvinner	55	55	.333
Menn	73	68	.628
Input	.656		
Chi-kvadrat per celle	.002		

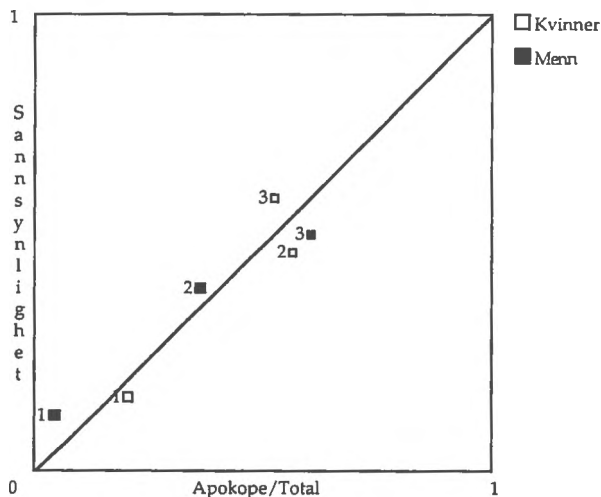
FIGUR 5.8. Svake hankjønnsord. Forholdet mellom observert og predikert apokope (landsbygd)
Tegnforklaring: 1: 18-25 år; 2: 30-45 år; 3: 50 år →.

En χ^2 på .002 per celle indikerer at tendensen faktisk er mer entydig. Figur 5.8. viser at det er marginal samvariasjon mellom *alder* og *kjønn*, men på grunn av få data bør en være forsiktig med å legge for mye i det som synes å være et eksemplarisk resultat. Det kan være et utslag av tilfeldigheter. På den annen side er faktorenes relative verdi en indikasjon på at analysens *signifikans* neppe kan forklares ut fra tilfeldigheter eller uregelmessigheter i språkmaterialet (se Tabell 6. i Appendiks A).

TABELL 5.13. Svake hunkjønnssord. Prosent og sannsynlighet etter alder og kjønn (tettsted)

Faktorgrupper og faktorer	N	Apokope (%)	Sannsynlighet
1. Alder			
18-25 år	42	12	.221
30-45 år	35	43	.624
50 år →	36	56	.726
2. Kjønn			
Kvinner	52	38	.548
Menn	61	33	.459
Input	.317		
Chi-kvadrat per celle	.475		

Kjønn er ikke signifikant!

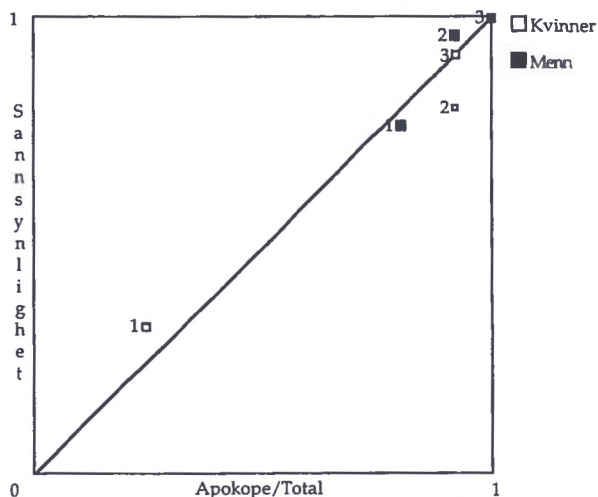
FIGUR 5.9. Svake hunkjønnssord. Forholdet mellom observert og predikert apokope (tettsted)
Tegnforklaring: 1: 18-25 år; 2: 30-45 år; 3: 50 år→.

5.2.2.3.5. SVAKE HUNKJØNNSSORD

Analysen av *tettsted* gir signifikante resultat for *alder*. Tabell 5.13. viser imidlertid at variasjonsmønsteret er annerledes enn for den andre kategorien med signifikante aldersforskjeller; *flertall* (se Tabell 5.10.). Med større forskjell mellom 18-25 år og 30-45 år enn mellom 30-45 år og 50 år→ er mønsteret mer i tråd med den generelle tendensen for *landsbygd*. En input på .317 er den

TABELL 5.14. Svake hunkjønnsord. Prosent og sannsynlighet etter alder og kjønn (landsbygd)

Faktorgrupper og faktorer	N	Apokope (%)	Sannsynlighet
1. Alder			
18-25 år	37	59	.139
30-45 år	34	91	.580
50 år →	33	97	.847
2. Kjønn			
Kvinner	36	67	.219
Menn	68	90	.662
Input	.906		
Chi-kvadrat per celle	.492		

FIGUR 5.10. Svake hunkjønnsord. Forholdet mellom observert og predikert apokope (landsbygd)
Tegnforklaring: 1: 18-25 år; 2: 30-45 år; 3: 50 år →.

høyeste som er registrert for *tettsted*, men den er samtidig lavere enn samtlige verdier som til nå er registrert for *landsbygd* (se Tabell 7. i Appendiks A).

For *landsbygd* er både *alder* og *kjønn* signifikant. Tabell 5.14. viser ellers et variasjonsmønster som etter hvert er blitt typisk: Variasjonsbredden er størst i førstnevnte faktorgruppe, sannsynlighetsverdien er lavest for 18-25 år og det er fremdeles større forskjell mellom 18-25 år og 30-45 år enn mellom 30-45 år og 50 år →. En input på .906 er imidlertid den høyeste som er registrert til nå. Det

samme gjelder forskjellen på .443 mellom *kvinner* og *menn*. Figur 5.10. viser at *alder* og *kjønn* samvarierer noe, men i og med at *kvinner* har lavest apokoperefrekvens i alle aldersgrupper, må en kunne si at tendensen er forholdsvis entydig. En χ^2 på .475 per celle gir støtte til dette inntrykket (se Tabell 8. i Appendiks A).

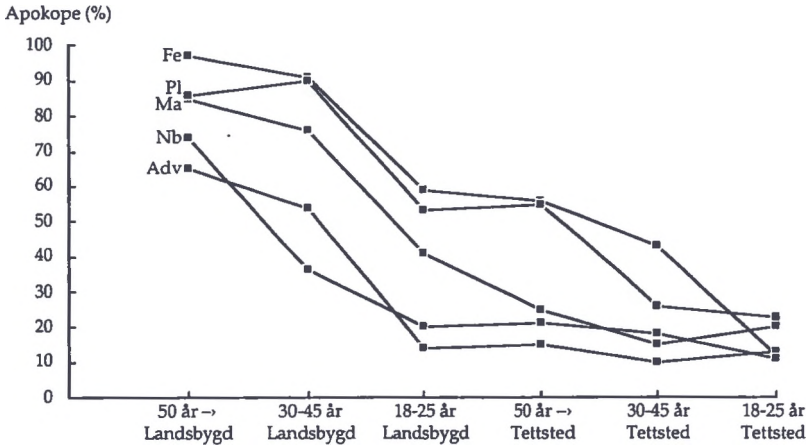
5.2.2.4. SOSIOLINGVISTISKE MØNSTRE SOM TEGN PÅ SPRÅKENDRING

Språkvariasjon avspeiler ofte en pågående språkendringsprosess, men er ikke *ekvivalent* med språkendring. Dokumentasjon er i prinsippet avhengig av en diakron referanse, men mangler denne dokumentasjonen, kan særtrekk ved den synkrone variasjonen tjene som indisier (se kap. 2.2.2.2.). Jeg har allerede kommentert slike særtrekk ved analyseresultatene, men før jeg trekker endelige konklusjoner om språkendring i Fauske, er det nødvendig med en grundigere diskusjon.

Hvis en går ut fra at de observerte forskjellene mellom *tettsted* og *landsbygd* er et resultat av at språkbrukerne i de respektive områdene befinner seg på ulike stadier i den samme diakrone prosessen, kan generasjonsforskjellene for *landsbygd* være et tegn på at prosessen skyter fart her. Den generelle tendensen, med høy apokoperefrekvens for de to eldste gruppene og atskillig lavere frekvens for den yngste gruppen, tyder på det.

For *tettsted* er apokoperefrekvensen generelt sett betydelig lavere, og at det her ikke er signifikante generasjonsforskjeller i 3 av de undersøkte kategoriene, kan være en indikasjon på at prosessen har flatet ut og er i ferd med å avsluttes. At det derimot er tydelige forskjeller for *svake hunkjønnsord* og *flertall*, er ingen overraskelse. Ser en *tettsted* og *landsbygd* under ett, er det nettopp i disse kategoriene motstanden mot modifisering synes å være størst.

Hvis en tenker seg at 18-25 år, *landsbygd* og 50 år-, *tettsted* representerer

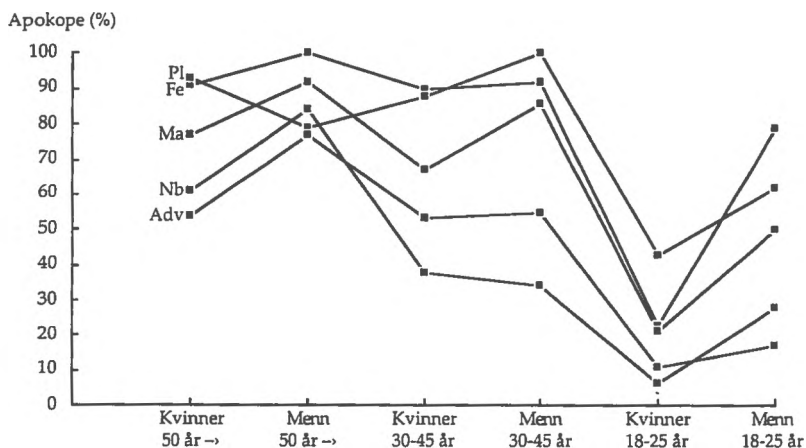

FIGUR 5.11. Grammatisk kategori, alder og bosted

Tegnforklaring: Adv: Adverb; Fe: Svake hunkjønnord; Ma: Svake hankjønnord; Nb: Bestemt intetkjønn; Pl: Flertall.

etterfølgende stadier i en diakron prosess, kan en sette sammen kurvene for *landsbygd* og *tettsted* slik som i Figur 5.11. Ser en alle kategoriene under ett, minner resultatet om en S-kurve. Sammenstillingen er derfor en god illustrasjon av ulike faser i en språkendringprosess: Den opprinnelige normen (50 år →, *landsbygd*) etterfølges av normkonflikt, som igjen etterfølges en ny norm (18-25 år, *tettsted*).

Det dreier seg riktignok ikke om konsensus i noen av gruppene, men avstanden mellom de grammatiske kategoriene er minst i 50 år →, *landsbygd* og 18-25 år, *tettsted*. At avstanden er større mellom disse ytterpunktene tyder på at den pågående prosessen ikke har samme hastighet i de ulike kategoriene. En bør imidlertid være litt forsiktig med å trekke konklusjoner på bakgrunn av kurvenes mønstre slik de framkommer i Figur 5.11. Språkmaterialet er såpass lite at det som her gir et tydelig visuelt inntrykk, kan skyldes tilfeldig variasjon. Jeg vil derfor la det generelle inntrykket tale for seg, og ikke kommentere de enkelte grammatiske kategorier ytterligere.

FIGUR 5.12. Grammatisk kategori, alder og kjønn (landsbygd)

Tegnforklaring: Adv: Adverb; Fe: Svake hunkjønnssord; Ma: Svake hankjønnssord; Nb: Bestemt intetkjønn; Pl: Flertall.

Et annet forhold som bør drøftes, er forskjellen mellom *kvinner* og *menn*. For *tettsted* har jeg ikke registrert signifikante forskjeller, noe som sannsynligvis har sammenheng med at prosessen har nådd et sent stadium her. For *landsbygd* har jeg derimot registrert signifikante kjønnsforskjeller i 4 av 5 kategorier. Kvinner har lavest apokopetfrekvens i alle, men da har jeg ikke drøftet *kjønn* i forhold til *alder*. Figur 5.12. viser at tendensen på langt nær er entydig i 30-45 år og 50 år →. I 18-25 år er det imidlertid betydelig lavere apokopetfrekvens for *kvinner* enn for *menn* i alle kategorier. Selv om dette er helt i samsvar med oppfatningen av unge kvinner på landsbygda som språklige innovatører (se kap. 2.2.2.2.), er det grunn til reservere seg noe. *Menn, 18-25 år* og *kvinner, 18-25 år* er hver for seg ikke representert med flere enn 3 informanter.

Til tross for at datagrunnlaget er lite i denne undersøkelsen, vil jeg anta at summen av de registrerte tendensene er en indikasjon på at apokoperte varianter blir stadig sjeldnere i fauskedialekten. At GoldVarb-analysen bare

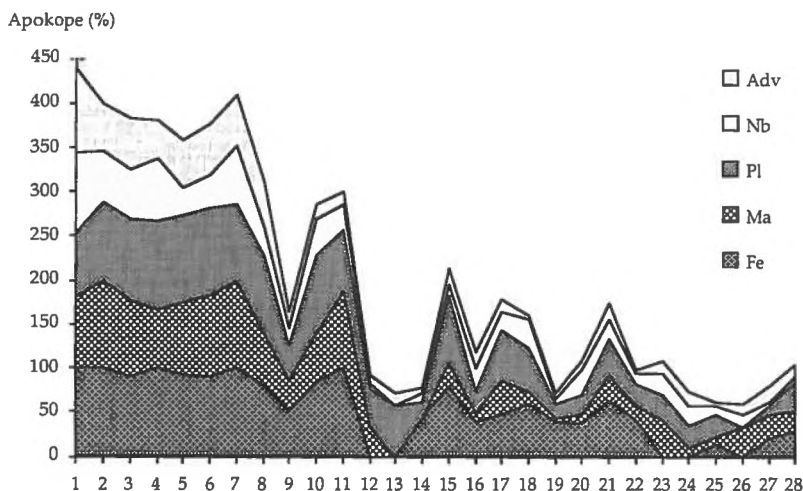
bygger på gruppedata skaper samtidig en viss usikkerhet omkring resultatene (se kap. 2.2.3.). Til slutt vil jeg derfor undersøke i hvilken grad individet gjenspeiler gruppenormen i de ulike gruppene (jf. kap. 5.1.3.).

5.2.2.5. INTRA- OG INTERINDIVIDUELL VARIASJON

Som jeg tidligere har påpekt, er det noen som mener at gruppen representerer et abstraksjonsnivå i språkbeskrivelsen som er irrelevant, og noen som mener at den individuelle språkbruken er irrelevant. Nå er det også de som mener at analyser av individuelle data og gruppedata kan utfylle hverandre, og at "[t]he truth, as it usually does, no doubt lies somewhere between these two extremes" (Guy 1980:2). Jeg vil slutte meg til dette synet. Jeg antar med andre ord at en analyse av individuelle variasjonsmønstre kan supplere det bildet jeg har tegnet så langt. Jeg vil derfor foreta en analyse ved hjelp *implikasjons-skalamodellen* (se kap. 2.2.3.). Men først vil jeg danne meg et generelt bilde av sammenhengen mellom språkbruk og ekstralingvistiske karakteristika.

Hvis en beregner apokoperefrekvensen for alle informantene i hver enkelt kategori, og deretter summerer alle kategoriene, får en et inntrykk av den totale forkomsten av apokoperte varianter i utvalget. Figur 5.13. er et forsøk på å visualisere resultatet. Den grafiske framstillingen bygger på en systematisering, ikke etter apokoperefrekvens, men etter informantenes sosiale karakteristika. Hvert tall på X-aksen representerer *en* informant og den enkeltes gruppetilhørighet, dvs. *bosted, alder og kjønn*, kan videre bestemmes ved ved hjelp av tegnforklaringen til figuren.

For å gi en kort kommentar til figuren: Det ser ikke ut til å være noen grunnleggende motsetning mellom gruppedata og individuelle data. Konklusjonen blir i grove trekk som før: Stor forskjell mellom tettsted og landsbygd, høy grad av konsensus i 50 år→, landsbygd og 18-25 år, tettsted, og normkonflikt mellom disse ytterpunktene. Dessuten ser en at *kvinner, 18-25 år* (inf. nr. 12-14) frem-

FIGUR 5.13. Intra- og interindividuelle variasjonsmønstre

Tegnforklaring: 1-4: 50 år →, landsbygd; 5-8: 30-45 år, landsbygd; 9-14: 18-25 år, landsbygd; 15-18: 50 år →, tettsted; 19-22: 30-45 år, tettsted; 23-28: 18-25 år, tettsted (de laveste informantnumrene i hver av gruppene representerer kvinner).

Adv: Adverb; Fe: Svake hunkjønnsord; Ma: Svake hankjønnsord; Nb: Bestemt intetkjønn; Pl: Flertall.

deles står i en særstilling på landsbygda (jf. Figur 5.12.). Avvikene ser altså ut til å gi støtte til modellen jeg skisserte i kap. 5.2.2.4., men jeg vil understreke at jeg nå tegner et grovt bilde. Med få språklige belegg i flere av kategoriene ser jeg imidlertid liten mening å drøfte hvert enkelt avvik. Ved å studere Figur 1-5. i Appeniks B har en imidlertid mulighet til å danne seg et bedre bilde av interindividuelle variasjonsmønstre i de enkelte kategoriene.

5.2.2.5.1. IMPLIKASJONSANALYSE

Implikasjonsanalyser representerer på sett og vis en reaksjon mot gruppebaserte analyser, men metoden lar seg fint bruke som supplement (se kap. 2.2.3.). Uten å gå i detalj kan en si at implikasjonsskala består av en rekke rangerte isolekter eller regelrekker (som kan ses på som en del av en polylektal grammatikk). Ifølge Bickerton (1973) er det bare *ett* enkelt språktrekk som

skiller en gitt isolekt fra nærmeste isolekt over og under i skalaen. I tillegg forutsetter han at *en* regel introduseres om gangen, og før neste regel kan introduseres, må den forrige ha blitt obligatorisk. Dette må imidlertid anses som en idealisert modell som få datasett (om noen) vil gi støtte til. Derfor er det en utbredt praksis å operere med implikasjonsskalaer der en lar flere språktrekk variere samtidig.

Uansett hvilket abstraksjonsnivå en velger her, er ideen bak modellen at det eksisterer et implikativt forhold mellom ulike språktrekk; de står med andre ord i et asymmetrisk forhold til hverandre: A medfører B, men B medfører ikke nødvendigvis A. Ut fra dette systemet vil det altså være slik at dialektvarianten av et språktrekk som lett modifiseres, impliserer dialektvarianten av en variabel som viser større motstand mot modifisering. En språkendringsprosess vil med andre ord bre seg i språksystemet etter et fast hierarkisk mønster.

På bakgrunn av den generelle tendensen i den sosiolingvistiske analysen (kap. 5.2.2.) kan en sette opp dette implikative forholdet mellom faktorene: *Adverb* \supset *bestemt intetkjønn* \supset *svake hankjønnsord* \supset *flertall* \supset *svake hunkjønnsord*. Nå er forskjellen mellom faktorenes sannsynlighetsverdier forholdsvis liten (tendensen er dessuten ikke helt entydig), men jeg vil likevel forsøke å foreta en analyse etter dette mønsteret.

I implikasjonsanalyser opererer en ofte med tre trinn i språkendringsprosessen: Kategorisk bruk av den opprinnelige varianten, variabel bruk, og kategorisk bruk av den nye varianten. En annen mulighet er å foreta rangeringen ut fra den faktiske modifiseringsfrekvensen, men små forskjeller i kombinasjon med få belegg vil kunne gi et uoversiktlig og tilfeldig resultat. Av metodiske hensyn vil jeg derfor benytte tredelingen ovenfor. Videre har jeg valgt å skalere ut fra følgende grenseverdier: "Kategorisk" bruk av apokoperte varianter (A) = ≥ 80 % apokope, variabel bruk (X) = 20-80 % apokope og

TABELL 5.15. Intra- og interindividuell variasjon - rangering og implikasjon

Informant	Bosted	Alder	Kjønn	Adv	Nb	Ma	Pl	Fe
1	L	3	M				X	
2	L	3	M	X	X			
3	L	3	K	X	X			
5	L	2	M	X	X			
6	L	2	M	X	X			
7	L	2	K	X	X			
4	L	3	K	X	X	X		
8	L	2	K	X	X	X		
10	L	1	M	U	X	X		
11	L	1	M	U	X		X	
15	T	3	M	U	U	X	X	
9	L	1	M	U	X	X	X	X
17	T	3	K	U	X	X	X	X
21	T	2	K	U	X	X	X	X
16	T	3	M	U	X	U	X	X
18	T	3	K	U	X	U	X	X
20	T	2	M	U	X	U	X	X
23	T	1	M	U	X	X	X	U
28	T	1	K	U	U	X	X	X
24	T	1	M	U	X	U	X	U
12	L	1	K	U	U	X	X	U
27	T	1	K	U	U	X	U	X
22	T	2	K	U	U	U	X	X
14	L	1	K	U	U	U	X	X
26	T	1	K	U	U	X	U	U
13	L	1	K	U	U	U	X	U
25	T	1	M	U	U	U	X	U
19	T	2	M	U	U	U	U	X

Skalabilitet: 90,7 % (ikke-skraverte celler markerer brudd på implikasjonsmønsteret).

Tegnforklaring: L: Landsbygd; T: Tettsted; 1: 18-25 år; 2: 30-45 år; 3: 50 år +; K: Kvinne; M: Mann; Adv: Adverb; Fe: Svake hankjønnsord; Ma: Svake hankjønnsord; Nb: Bestemt intetkjønn; Pl: Flertall; A: ≥ 80 % apokope; X: 20-80 % apokope; U: ≤ 20 % apokope.

“kategorisk” bruk av den nye varianten (U) = ≤ 20 % apokope (se Tabell 5.15).⁷¹

Språkbruken til hver enkelt informant vil her bli betraktet som en isolekt.⁷²

Ved rangeringen av disse isolektene har jeg plassert informanten som har gjennomgått den mest radikale utviklingen i bunnen av skalaen (informant-

⁷¹Thelander (1979 II) benytter 15 % bruk av den minst frekvente varianten som grenseverdi, mens Romaine (1982) benytter 5 %. Grunnen til at jeg har valgt en såpass høy verdi som 20 %, er at jeg ønsker å redusere antall celler med “variabel bruk”.

⁷² Da termen *isolekt* egentlig viser til en lingvistisk varietet som avviker *minimalt* fra andre varieteter i skalaen, er denne betegnelsen ikke helt presis.

numrene i kolonnen lengst til venstre svarer til informantnumrene i Figur 5.13.). Teoretisk sett kan en altså tenke seg at prosessen starter i cellen lengst til venstre i denne isolekten (som Bailey (1987:285) kaller "the isolect of origin"), og at den herfra sprer seg mot høyre og videre oppover i skalaen, helt til bruken av uapokoperte varianter med tiden blir kategorisk i alle omgivelsene. Av Tabell 5.15. ser en at variantene bryter med et ideelt implikasjonsmønster, men skalabiliteten er så høy som 90,7 %.⁷³ Da en skalabilitetsverdi på 85 % gjerne blir sett på som tilstrekkelig for å trekke pålitelige slutninger (jf. Guttman), tyder det på at implikasjonsrekken jeg har tatt utgangspunkt i er adekvat.⁷⁴

Nå skal en være forsiktig med å tillegge en analyse som bygger på tilfeldige grenseverdier for stor vekt, for som Fasold (1990:199) påpeker: "Commonly-mentioned problems concern scalability and variable cells [---]. There is considerable freedom for manipulating the data in an implicational scale, since the environment can be rearranged in any order that gives the best result". Til tross for at jeg anser denne innvendingen som relevant, gir resultatet (i alle fall en viss) støtte til antagelsen om at den variable bruken av apokoperte varianter indikerer språkendring (jf. konklusjonen i kap. 5.2.2.4). Innenfor det dynamiske paradigmet ville en faktisk anse mønstret i Tabell 5.15. som en *bekreftelse* på språkendring: "[A]ll rules are developmental, relating the various lects of a polylectal system" (Bailey 1987:283). Nå inkluderer ikke Bailey ekstralingvistiske faktorer i implikasjonsmodellen, men jeg vil understreke at sammenhengen mellom isolektenes rang og informantenes sosiale karakteristika, samsvarer svært godt med variasjonsmønstrene som ble avdekket i GoldVarb-analysen.

⁷³Skalabiliteten beregnes ved å dividere antall celler som følger implikasjonsmønstret med det totale antallet celler i implikasjonsskalaen. I dette tilfellet blir det $127/140 = 90,7\%$.

⁷⁴Hvordan en skal definere avvik, og hvilken epistemologisk status en skal gi *skalabilitet*, er imidlertid usikkert. Sankoff (1988:21) hevder at "this type of test is totally unfounded [---] unless there is some statistical model for predicting the distribution of errors when the scaling hypothesis is true and/or when it is not true".

5.3. OPPSUMMERING OG KONKLUSJON

Analysen har avdekket intra- og ekstralingvistisk betinget variasjon i bruken av apokoperte varianter i fauskedialekten. Denne variasjonen er videre drøftet i forhold til antakelsen om at det pågår en radikal språkendringsprosess, en prosess som medfører stadig mindre apokope. I dette kapittelet vil jeg oppsummere hovedtendensene i undersøkelsen.

De intralingvistiske variasjonsmønstrene som er presentert i kap. 5.2.1. viser bl.a. at apokope har en sterk posisjon i verb-kategoriene *infinitiv*, *presens*, *preteritum* og *supinum*. Apokoperefrekvensen er faktisk så høy i disse kategoriene at det nærmest dreier seg om kategorisk bruk. Bortsett fra disse kategoriene er det imidlertid bare *svake hunkjønnsord* og *komparativ* som har en apokoperefrekvens på mer enn 50 %.

I tillegg til *grammatisk kategori* viser GoldVarb-analysen at også *ordstruktur* er en signifikant faktorgruppe, med høyere apokoperefrekvens for *flerstavellesord* enn for *enstavingsord*. En av årsakene til dette kan være at *enstavingsord* oftest får cirkumfleks, og at dette fenomenet gir apokoperte varianter høy markeringsverdi. Fordi *flerstavingsord* sannsynligvis representerer en lite homogen kategori, har jeg ikke analysert den i forhold til ekstralingvistiske faktorer.

Den sosiolingvistiske analysen av *enstavingsord* i kap. 5.2.2. viser at apokoperefrekvensen har sammenheng med *bosted*, *alder* og *kjønn*. Når alle faktorgruppene inngår i GoldVarb-analysen, er det generelle inntrykket at forskjellen mellom *tettsted* og *landsbygd*, og mellom *18-25 år* og *50 år*→ er relativt stor. Mellom *kvinner* og *menn* er den atskillig mindre

Oppsplitting av materialet etter *bosted*, resulterer i en betydelig forskyvning av resultatene. For *tettsted* er forskjellen mellom kjønnene ubetydelig. Det er dessuten en betydelig utjevning mellom eldste og yngste aldersgruppe. For

landsbygd er situasjonen annerledes. En legger først og fremst merke til at apokopofrekvensen er betydelig høyere enn for *tettsted*. Dessuten er kjønnsforskjellene større, og forskjellen mellom eldste og yngste aldersgruppe er enda tydeligere enn før oppsplittingen.

Den lave apokopofrekvensen på tettstedet Fauske, med relativt små forskjeller mellom de ekstralingvistiske faktorgruppene, tyder på en prosess som er i ferd med å flate ut. De store alderforskjellene på landsbygda, med størst forskjell mellom 18-25 år og 30-45 år, gir grunn til å tro at det her pågår en radikal språkendringsprosess. At særlig *kvinner, 18-25 år* modifierer apokoperte varianter, er i tråd med en slik antakelse. Resultatet gir med andre ord støtte til teorien om at unge kvinner gjerne fungerer som "språkmisjonærer".

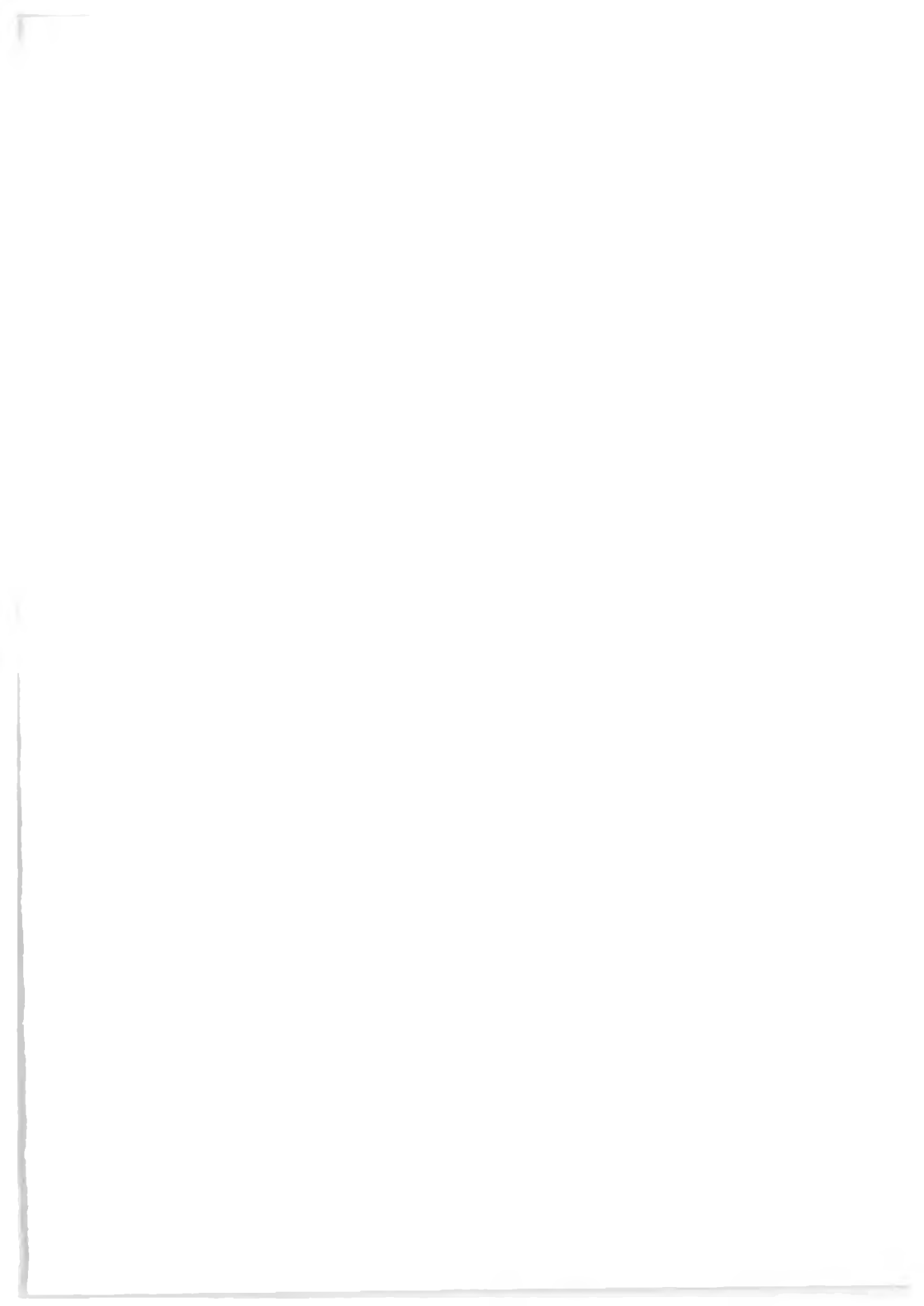
Analysen gir grunn til å oppretthode hypotesen om språkendring, men selv om resultatene fra GoldVarb-analysen er forholdsvis entydige, og dessuten blir understøttet av implikasjonsanalysen i kap. 5.2.2.5.1., er informantutvalget så lite at en strengt tatt ikke burde generalisere. Jeg våger imidlertid påstanden om at omfanget av apokope stadig blir mindre, og at forskjellen mellom *landsbygd* og *tettsted* på sikt vil utjevnes. Som et apropos til analysens svake generaliseringsgrunnlag, vil jeg til slutt sitere Venås (1982): "Resultata ville ha lite å seia oss dersom vi skulle tru at dei berre galdt for individualistar som "representerte seg sjølve" og ikkje noko meir enn det. Vi må meine at dei fortel noko om [—] kvinner i høve til menn, om eldre i høve til yngre osv".

SLUTTKOMMENTAR

I dette arbeidet har jeg diskutert bakgrunnen for studiet av språkvariasjon. Jeg har lagt vekt på det kvantitative paradigmets vitenskapsteoretiske grunnlag, samt prinsipielle metodiske problem og strategier i tilknytning til innsamling, klassifisering og statistisk bearbeiding av et språkmateriale.

Konklusjonen er at empiriske kvantitative undersøkelser neppe vil kunne tilføre sosiolingvistikken et (i epistemologisk forstand) tilfredsstillende fundament. Men til tross for en rekke teoretiske og metodiske vanskeligheter, kan en ved hjelp av kvantitative analyser belyse forhold som har stor lingvistisk interesse. En kan f.eks. bruke synkrone sosiolingvistiske mønstre til å avdekke språkendringsprosesser. Et sentralt analytisk konsept i denne sammenhengen er *the apparent time construct*.

Med utgangspunkt i den teoretiske og metodiske diskusjonen har jeg kommet fram til strategier som jeg mener vil egne seg for deskriptiv analyse av språkvariasjon og språkendring. Den praktiske delen av oppgaven, dvs. analysen av apokope i fauskedialekten representerer en utprøving av disse strategiene. Resultatene gir grunn til å anta at valg og avgrensninger har vært hensiktsmessige, og at den intra- og interindividuelle variasjonen som jeg har dokumentert, indikerer språkendringsmønstre i fauskedialekten.

LITTERATUR

- AKSELBERG, G. 1994: Paradigmetransformasjon i sosiolingvistikken. Mot ein post-labovsk sosiolingvistikk. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 153-80.
- BAILEY, C.-J. 1987: Variation Theory and so-called 'Sociolinguistic Grammars'. *Language and Communication* 7.4, 269-91.
- BAILEY, G., WIKLE, T., TILLERY, J. OG SAND, L. 1992: The apparent time construct. *Language Variation and Change* 3, 241-64.
- BICKERTON, D. 1971: Inherent variability and variable rules. *Foundations of Language* 7, 457-92.
- BICKERTON, D. 1973: On the nature of a creole continuum. *Language* 49, 641-69.
- BICKERTON, D. 1981: *Roots of Language*. Karoma Publishers, INC. Ann Arbor.
- BLOM, J.P. OG GUMPERZ, J.J. 1972: Språkstrukturenes sosiale betydning: Om kodeskifte i et norsk lokalsamfunn. Engh, J. m.fl. (red.): *Språksosiologi*. Oslo - Bergen - Tromsø: Universitetsforlaget.
- BREKKE, O. 1995: (Upublisert manuskript). Universitetet i Bergen.
- CEDERGREN, H. og SANKOFF, D. 1974: Variable rules: performance as a statistical reflection of competence. *Language* 50, 333-55.
- CHAMBERS, J.K. og TRUDGILL, P. (1980): *Dialectology*. London: Cambridge University Press.
- CHOMSKY, N. 1966: *Cartesian Linguistics*. New York: Harper and Row.
- CHRISTIANSEN, H. 1947: *Norske dialekter*. Oslo.
- CHRISTIANSEN, H. 1933: *Gimsøymålet. Fonologi og orddannelse*. Oslo.
- COATES, J. 1986: *Women, men and language*. London: Longmann.
- ELSTAD, K. 1978: Det nordnorske cirkumflekstonelaget. Gårding, E. m.fl. (red): *Nordic Prosody*. Lund: Dept. of Linguistics, Lund University, 165-74.
- ELSTAD, K. 1982: *Borgfjerdingsmål 1-2*. Oslo: Novus
- ENGER, H.-O. 1994: Lokal markerhet og norske substantiv. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 17-41.
- ERIKSSON, U. 1973: *Åselesvenska 2. Målutjämning*. Lund
- EVENSEN, A. og TVEIT, T. 1990: *Talemålsvariasjon åt gjøvikensere (TÅG)*. Oslo: Novus.
- FASOLD, R.W. 1993: *The Sociolinguistic of Language*. Oxford: Blackwell.
- FASOLD, R.W. 1993: *The Sociolinguistic of Society*. Oxford: Blackwell.
- FASOLD, R.W. 1991: The Quiet Demise of Variable Rules. *American Speech*

- 66.1, 3-21.
- FINTOFT, K. og MJAAVATN, P.E. 1980: *Språksosiologiske forhold i Trondheim bymål*. Trondheim: Tapir.
- GREGERSEN, F. 1991: *Sociolingvistikens (u)mulighet*. Viborg: Tiderne skifter.
- GUY, G.R. 1980: Variation in the group and the individual: The case of final stop deletion. Labov, W. (red.): *Locating Language in Space and Time*. New York: Academic Press.
- GUY, G.R. 1992: Explanation in variable phonology: An exponential model of morphological constraints. *Language Variation and Change* 3, 1-22.
- HANSSEN, E., HOEL, T., JAHR, E.H., REKDAL, O. og WIGGEN, G. 1978: *Oslomål* (TAUS). Oslo: Novus.
- HANSSEN, E. og VANNEBO, K. (red.) 1983: *Språk i variasjon. Fem studier i språksosiologi*. Oslo: Novus.
- HANSSEN, E. 1985: Kak førr ei kron - Om variasjon i Saltenmålet. Bull, T. og Fjellstad, A. (red.): *Heidersskrift til Kåre Elstad*, 21-36. Tromsø: Institutt for språk og litteratur, Universitetet i Tromsø.
- HOLME, I.M. og SOLVANG B.K. 1993: *Metodevalg og metodebruk*. Tano.
- HOVDHAUGEN, E. 1979: Sosiolingvistik - Metoder, målsetting og ansvar. Kleiven, J. (red.): *Språk og samfunn. Bidrag til en norsk sosiolingvistik*. Oslo: Pax forlag, 13-26
- JENSEN, K. 1992: *Nokre utviklingstendensar i fauskemålet - med hovudvekt på apokope*. (upublisert mellomfagsoppgave). Institutt for språk og litteratur, Universitetet i Tromsø.
- KAY, P. og MCDANIEL, C. 1979: On the logic of variable rules. *Language in Society* 8, 151-87.
- KOERNER, K. 1991: Toward a History of Modern Sociolinguistics. *American Speech* 66.1, 57-69.
- KRISTOFFERSEN, G. 1980: *Dialektutvikling hos skolebarn*. Oslo: Novus
- KRISTOFFERSEN, G. 1984: *Språklig variasjon* (upublisert manuskript). Institutt for språk og litteratur, Universitetet i Tromsø.
- KRISTOFFERSEN, G. 1992: Cirkumflekstanelaget i norske dialekter, med særlig vekt på nordnorsk. *Maal og Minne*, 37-61.
- LABOV, W. 1966: *The Social Stratification of English in New York City*. Washington, DC: Center for Applied Linguistics.
- LABOV, W. 1969: Contraction, deletion and inherent variability of the English copula. *Language* 45, 715-762.
- LABOV, W. 1972: *Sociolinguistic Patterns*. Oxford: Blackwell.
- LABOV, W. 1978: Where does the sociolinguistic variable stop? A response to B. Lavandra. *Working papers in Sociolinguistics*. Nr. 44. Southwest Edu-

- cational Development Laboratory, Austin, Texas.
- LABOV, W. 1981: What can be learned about change in progress from synchronic descriptions. Sankoff, D. og Cedergren, H. (red.): *Variation omnibus*. Edmonton: Linguistic Research, Inc.
- LABOV, W. 1994: *Principles of linguistic Change. Internal Factors*. Oxford - Cambridge: Blackwell.
- LARSEN, A.B. 1907: *Kristiania bymål. Vulgærsproget med henblik på den utvungne dagligtale*. Kristiania: Bymålslaget.
- LASS, R. 1980: *On Explaining Language Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LOMAN, B. 1972: *Språk og samhälle*. Lund: LiberLäromedel.
- MARCUS, G.E. og FISCHER, M.J. 1986: *Anthropologi as Cultural Critique*. Chicago: The University of Chicago Press.
- MEECHAN, M. og FOLEY, M. 1994: On resolving disagreement: Linguistic theory and variation - *There's bridges. Language Variation and Change* 6, 63-85.
- MILROY, J. 1992: *Linguistic Variation and Change*. Oxford: Blackwell
- MILROY, L. og MILROY, J. 1992: Social network and social class: Towards an integrated sociolinguistic model. *Language in Society* 21, 1-26.
- MILROY, L. 1980: *Language and social networks*. Oxford: Blackwell.
- MILROY, L. 1982: Social network and linguistic focusing. Romaine, S. (red.): *Sociolinguistic variation in speech communities*. London: Arnold, 141-52.
- MILROY, L. 1987: *Observing and analysing natural language*. Oxford: Blackwell.
- MÆHLUM, B. 1986: *Språklige variasjonsmønstre hos innflyttere i Oslo*. Oslo: Novus
- MÆHLUM, B. 1991: Er det språket til individet eller språket til kollektivet som er lingvistikkens forskningsobjekt. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, 156-74.
- MÆHLUM, B. 1992: *Dialektal sosialisering. En studie av barn og ungdoms språklige strategier i Longyearbyen på Svaldbard*. Oslo: Novus.
- MÆHLUM, B. 1994: Konservering eller assimilering? Noen refleksjoner omkring forhold som kan tenkes å fremme, henholdsvis hemme, bevaringen av språklige minoritetsgrupper. *Maal og Minne*, 167-86.
- NORDBERG, B. 1980: Sociolinguistic fieldwork experiences of the unit for advanced studies in modern Swedish. *FUMS Report nr. 90*. Uppsala: FUMS.
- POPPER, K.R. 1979: *The growth of Scientific Knowledge*. Frankfurt: Klostermann.
- RAND, D. og SANKOFF, D.: *GoldVarb. A Variable Rule Application for the MacIntosh*.
- REITAN, J. 1922: *Nytrøndsk ordforkorting og betoning* (Videnskapsselskapets

- skrifter. II. Hist. filos. Klasse. 1921 No 9.), Kristiania.
- REKDAL, O. 1986: Snakkes språket av grupper eller av personer? Hanssen, E. m.fl.: *Artikler 1-4. Talemålsundersøkelsen i Oslo (TAUS)*. Oslo: Novus, 128-45.
- ROMAINE, S. 1981: The status of variable rules in sociolinguistic theory. *Journal of Linguistics* 17, 93-119.
- ROMAINE, S. 1982: *Socio-historical linguistics. Its status and methodology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ROMAINE, S. (red.) 1982: *Sociolinguistic variation in speech communities*. London: Arnold.
- ROMAINE, S. 1984: *The Language of Children and Adolescents*. Oxford: Blackwell.
- ROMAINE, S. 1989: The role of children in linguistic change. Breivik, L. E. og Jahr E.H. (red.): *Language Change. Contributions to the Study of Its Causes*. Berlin og New York: Mouton de Gruyter, 199-225.
- ROUSSEAU, P. og SANKOFF, D. 1978: Advances in Variable Rule Methodology. Sankoff, D. (red.): *Linguistic variation: Models and Methods*. New York: Academic.
- SANDØY, H. 1989: *Norsk dialektkunnskap*. Oslo: Novus.
- SANKOFF, D. (red.) 1978: *Linguistic variation: Models and Methods*. New York: Academic.
- SANKOFF, D. og LABOV, W. 1979: On the uses of variable rules. *Language in Society* 8, 189-222.
- SANKOFF, D. 1988: *Variable Rules*. Université de Montréal.
- SAUSSURE, F. de 1970: *Kurs i allmän lingvistik* (oversettelse: Löfqvist, A.). Budapest: Bo Cavefors Bokförlag.
- SELJ, E. 1978: *Forsøk på språksosiolgisk beskrivelse av talemålet i Hov i Land* (upublisert hovedfagsoppgave). Institutt for nordisk språk og litteratur, Universitetet i Oslo.
- SIVERTSEN, E. 1990: *Fonologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- SKARE, O. 1994: *Hadselmålet - eit apokopemål halvt for hogg* (upublisert hovedfagsoppgave). Institutt for språk og litteratur, Universitetet i Tromsø.
- SKÅNLUND, E.B. 1933: *Saltamålet. Kort oversikt over lydverket* (Bidrag til nordisk filologi av studerende ved Universitetet i Oslo. Bind IX.). Oslo: Aschehoug.
- STEINSHOLT, A. 1964: *Målbryting i Hedrum*. Oslo: Universitetsforlaget.
- STEINSHOLT, A. 1972: *Målbryting i Hedrum 30 år etter*. Oslo: Universitetsforlaget.

- STØRE, G. 1982: *En fonologisk analyse av fauskedialekten* (upublisert hovedfagsoppgave). Institutt for nordisk språk og litteratur, Universitetet i Oslo.
- THAKERAR, J.N., GILES, H. og CHESHIRE, J. 1982: Psychological and linguistic parameters of speech accomodation theory. Fraser og Scherer (eds.), 205-55.
- THELANDER, M. 1979: *Språklige variationsmodeller tillämpade på nutida Burträsktal I/II*. Acta Universitatis Upsaliensis 14. Uppsala.
- THELANDER, M. 1982: A qualitative approach to the quantitative data of speech variation. Romaine, S. (red.): *Sociolinguistic variation in speech communities*. London: Arnold, 65-83.
- TRUDGILL, P. 1974: *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*. London: Penguin Books.
- TRUDGILL, P. 1986: *Dialects in Contact*. Oxford: Blackwell.
- TRUDGILL, P. 1994: *Sociolinguistic studies in Norway 1970-1991: A critical overview*. University of Lausanne.
- VENÅS, K. 1982: *Mål og miljø. Innføring i sosiolingvistik eller språksosiologi*. Oslo: Novus.
- WANG, W.S.-Y. 1979: Language change: A lexical perspective. *Annual Review of Anthropology* 8: 353-71.
- WEINREICH, U., LABOV, W. og HERZOG, I. 1968: Empirical Foundations for a Theory of Language Change. Lehmann, W.P. og Malkyel, Y. (red.) *Directions for Historical Linguistics*. Austin: University of Texas Press, 95-189.
- WOLFSON, N. 1982: *CHP: the conversational historic present in American English Narrative*. Dordrecht: Foris.
- WOODS, A., FLETCHER, P. og HUGHES, A. 1986: *Statistics in language studies*. Cambridge: Cambridge University Press.

APPENDIKS A

TABELL 1. Observert og predikert apokope etter ordstruktur og grammatisk kategori

Grammatisk kategori	Ordstruktur	N	Obs. (%)	Pred. (%)	Chi-kvadr.
Adverb	1	904	25	25	.050
	2	202	56	57	.145
Bestemt adjektiv	1	162	11	9	1.263
	2	44	18	27	1.871
Flertall	1	271	50	48	.438
	2	17	47	79	10.214
Intetkjønnsord på -e	1	68	29	27	.211
	2	23	52	60	.517
Komparativ	1	105	15	46	40.361
	2	187	95	77	31.909
Svake hankjønnsord	1	271	40	34	3.621
	2	96	52	68	10.585
Svake hunkjønnsord	1	217	58	56	.218
	2	16	63	84	5.167

Tegnforklaring: 1: Enstavingsord; 2: Flerstavingsord.

TABELL 2. Adverb. Observert og predikert apokope etter alder og kjønn (landsbygd)

Alder	Kjønn	N	Obs. (%)	Pred. (%)	Chi-kvadr.
1	K	76	11	10	.003
	M	86	17	18	.004
2	K	64	53	48	.675
	M	40	55	63	1.140
3	K	71	54	58	.693
	M	63	78	72	.957

Tegnforklaring: K: Kvinner; M: Menn; 1: 18-25 år; 2: 30-45 år; 3: 50 år →.

TABELL 3. Bestemt intetkjønn. Observert og predikert apokope etter alder og kjønn (landsbygd)

Alder	Kjønn	N	Obs. (%)	Pred. (%)	Chi-kvadr.
1	K	48	6	13	1.962
	M	74	28	24	.782
2	K	42	38	27	2.566
	M	47	34	44	1.837
3	K	28	61	66	.298
	M	37	84	80	.327

Tegnforklaring: K: Kvinner; M: Menn; 1: 18-25 år; 2: 30-45 år; 3: 50 år →.

TABELL 4. Flertall. Observert og predikert apokope etter alder og kjønn (tettsted)

Alder	Kjønn	N	Obs. (%)	Pred. (%)	Chi-kvadr.
1	K	19	16	24	.707
	M	34	26	22	.419
2	K	25	36	28	.876
	M	36	19	25	.647
3	K	15	53	57	.298
	M	12	84	80	.327

Tegnforklaring: K: Kvinner; M: Menn; 1: 18-25 år; 2: 30-45 år; 3: 50 år →.

TABELL 5. Flertall. Observert og predikert apokope etter alder og kjønn (landsbygd)

Alder	Kjønn	N	Obs. (%)	Pred. (%)	Chi-kvadr.
1	K	28	43	47	.173
	M	34	62	59	.143
2	K	26	88	91	.132
	M	9	100	94	.584
3	K	14	93	81	1.233
	M	19	79	87	1.262

Tegnforklaring: K: Kvinner; M: Menn; 1: 18-25 år; 2: 30-45 år; 3: 50 år →.

TABELL 6. Svake hankjønnsord. Observert og predikert apokope etter alder og kjønn (landsbygd)

Alder	Kjønn	N	Obs. (%)	Pred. (%)	Chi-kvadr.
1	K	18	22	23	.003
	M	38	50	50	.001
2	K	24	67	66	.003
	M	22	86	87	.004
3	K	13	77	77	.001
	M	13	92	92	.002

Tegnforklaring: K: Kvinner; M: Menn; 1: 18-25 år; 2: 30-45 år; 3: 50 år →.

TABELL 7. Svake hunkjønnsord. Observert og predikert apokope etter alder og kjønn (tettsted)

Alder	Kjønn	N	Obs. (%)	Pred. (%)	Chi-kvadr.
1	K	21	19	14	.485
	M	21	5	10	.656
2	K	13	54	48	.155
	M	22	36	40	.094
3	K	18	50	60	.747
	M	18	61	51	.719

Tegnforklaring: K: Kvinner; M: Menn; 1: 18-25 år; 2: 30-45 år; 3: 50 år →.

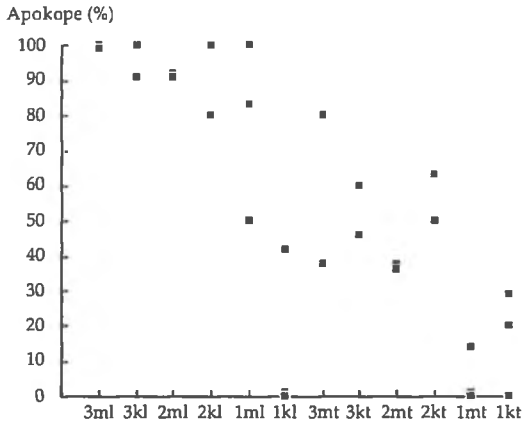
TABELL 8. Svake hunkjønnsord. Observert og predikert apokope etter alder og kjønn (landsbygd)

Alder	Kjønn	N	Obs. (%)	Pred. (%)	Chi-kvadr.
1	K	13	23	30	.320
	M	24	79	75	.194
2	K	10	90	79	.748
	M	24	92	96	1.455
3	K	13	92	94	.046
	M	20	100	99	.190

Tegnforklaring: K: Kvinner; M: Menn; 1: 18-25 år; 2: 30-45 år; 3: 50 år →.

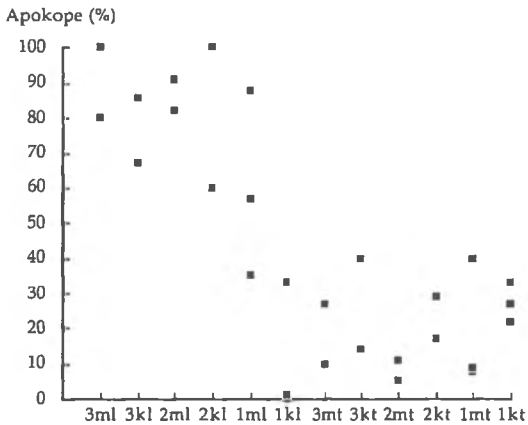

APPENDIKS B

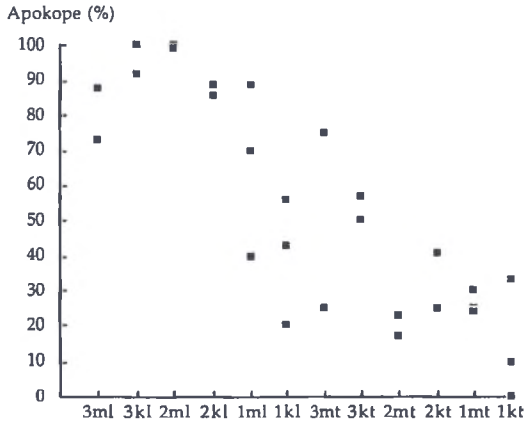
FIGUR 1. Svake hunkjønnsord. Individuelle prosenter

Tegnforklaring: k: Kvinner; m: Menn; l: Landsbygd; t: Tettsted; 1: 18-25 år; 2: 30-45 år; 3: 50 år →.

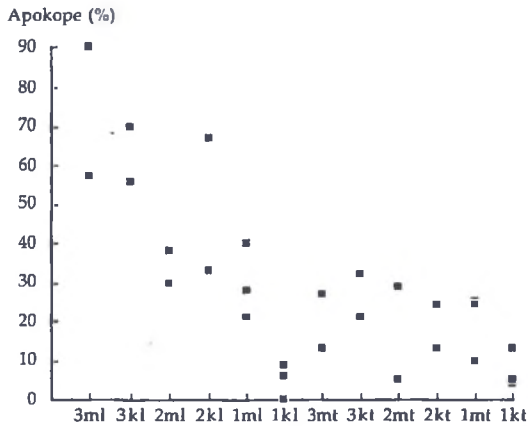
FIGUR 2. Svake hankjønnsord. Individuelle prosenter

Tegnforklaring: k: Kvinner; m: Menn; l: Landsbygd; t: Tettsted; 1: 18-25 år; 2: 30-45 år; 3: 50 år →.

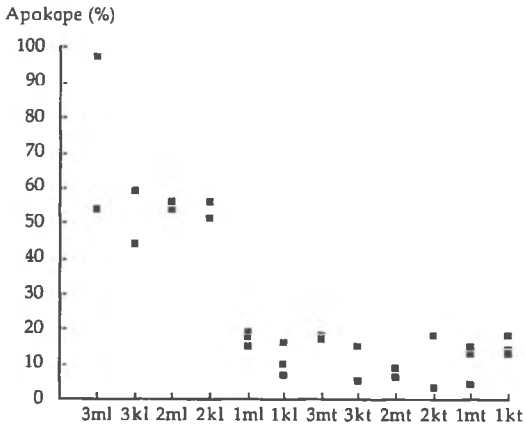
FIGUR 3. Flertall. Individuelle prosenter

Tegnforklaring: k: Kvinner; m: Menn; l: Landsbygd; t: Tettsted; 1: 18-25 år; 2: 30-45 år; 3: 50 år →.

FIGUR 4. Bestemt intetkjønn. Individuelle prosenter

Tegnforklaring: k: Kvinner; m: Menn; l: Landsbygd; t: Tettsted; 1: 18-25 år; 2: 30-45 år; 3: 50 år →.

FIGUR 5. Adverb. Individuelle procenter

Tegnforklaring: k: Kvinner; m: Menn; l: Landsbygd; t: Tettsted; 1: 18-25 år; 2: 30-45 år; 3: 50 år →.

APPENDIKS C

TABELL 1. Apokoperte / uapokoperte varianter i absolutte tall.

Informant	Bosted	Alder	Kjønn	Adv	Nb	Ma	Pl	Fe
1	L	3	M	34/1	27/3	4/1	8/3	11/0
2	L	3	M	15/13	4/3	8/0	7/1	9/0
3	L	3	K	27/19	10/8	6/1	11/1	10/1
4	L	3	K	11/14	7/3	4/2	2/0	2/0
5	L	2	M	13/11	7/16	9/2	7/0	12/1
6	L	2	M	9/7	9/15	10/1	2/0	10/1
7	L	2	K	10/8	4/2	4/0	6/1	5/0
8	L	2	K	24/23	12/24	12/3	17/2	4/1
9	L	1	M	7/30	6/23	8/15	6/9	3/3
10	L	1	M	4/19	8/12	4/3	8/1	10/2
11	L	1	M	4/22	7/18	7/1	7/3	6/0
12	L	1	K	3/26	3/16	4/8	6/8	0/3
13	L	1	K	3/16	0/8	0/2	5/4	0/3
14	L	1	K	2/26	2/21	0/4	1/4	3/4
15	T	3	M	8/36	5/33	3/8	6/2	8/2
16	T	3	M	6/28	6/16	1/9	1/3	3/5
17	T	3	K	6/33	7/26	6/9	4/3	6/7
18	T	3	K	1/21	6/13	1/6	4/4	3/2
19	T	2	M	2/30	2/38	4/19	1/18	3/5
20	T	2	M	3/32	10/24	1/8	3/10	5/9
21	T	2	K	9/40	8/28	4/10	7/10	5/3
22	T	2	K	1/30	3/21	1/5	2/6	2/3
23	T	1	M	4/26	2/6	2/3	3/7	0/2
24	T	1	M	8/47	6/19	1/10	2/6	0/12
25	T	1	M	2/44	3/27	1/11	4/12	1/6
26	T	1	K	2/12	2/13	1/2	0/3	0/4
27	T	1	K	9/40	2/40	3/8	1/9	2/8
28	T	1	K	3/19	1/23	2/7	2/4	2/5

Tegnforklaring: L: Landsbygd; T: Tettsted; 1: 18-25 år; 2: 30-45 år; 3: 50år-; K: Kvinne; M: Mann; Adv: Adverb; Fe: Svake hunkjønnsord; Ma: Svake hankjønnsord; Nb: Bestemt intetkjønn; Pl: Flertall.

184090CA0

Målbryting er skrive- og
Her vert det publiserte

(hovudfags)studentar, stipendiatar og vitenskapleg tilsette. Arbeida er i artikkelformat (seminar- og konferanseinnlegg, mindre avhandlingar) og bokformat (hovudoppgåver, større avhandlingar, rapportar). Bidrag frå gjesteførelesarar i samband med seminar, førelesingar og konferansar vert også publiserte her.

Talemålsendring i Noreg er eit paraplyprosjekt for gransking av talemålsutviklinga i Noreg der dei nordiske institutta ved universiteta i Tromsø, Trondheim, Oslo og Bergen, og ved Høgskolen i Agder, tek del. Eit viktig mål for prosjektet er å granska utviklinga av språkleg regionalisering med særleg vekt på kva for rolle talespråket til ungdommen spelar. Leiinga for prosjektet er lagd til Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.

Redaktør: Gunnstein Akselberg

Redaksjonskomité: Styringsgruppa for prosjektet
Talemålsendring i Noreg.

ISBN: 82-91987-02-5
ISSN: 1500-8576